

STAATSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1900.

VIIIste HOOFDSTUK.

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

Artikel 1.

IIIde AFDEELING.

Artikel 10. Artillerie, wordt *verminderd* met *f* 1200 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 999.450.

Na *Artikel 12*, te laten volgen twee nieuwe artikelen, luidende:

Artikel 12bis. Voorschotten aan officieren, tot aanschaffing van kleeding en uitrusting; voorschotten aan officieren, die een dienstpaard verliezen of opnieuw tot het houden van een dienstpaard verplicht worden, doch geen recht hebben daarvoor van Rijksweg vergoeding te genieten, en teruggaaf van voorschotten, door de administratiën der korpsen, aan officieren verstrekt *f* 26.000.

Artikel 12ter. Kosten verbonden aan de zending van twee officieren, bestemd voor het bijwonen van krijgsverrichtingen in Zuid-Afrika *f* 6000.

Het totaal van de IIIde afdeeling wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 3.254.815.

IVde AFDEELING.

Artikel 13. Soldijen, enz. wordt *verhoogd* met *f* 12.000 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 2.696.474.

Artikel 14. Aanschaffing, aanmaak en onderhoud van jassen en mantels, ten gebuik van schildwachten, enz. wordt *verminderd* met *f* 12.000 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 1.419.984.

Artikel 17. Voeding en verzorging van paarden, enz. wordt *verminderd* met *f* 23.536 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 1.213.616.

Het totaal van de IVde afdeeling wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 6.587.534.

Vde AFDEELING.

Artikel 28. Traktementen van den directeur en officieren-leeraren, enz. en verdere kosten van de Hoogere Krijgsschool, enz., wordt *verminderd* met *f* 600 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 25.934.

Het totaal van Vde afdeeling wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 338.162.

VIIde AFDEELING.

Artikel 35. Kosten, vallende op den dienst bij de artillerie-inrichtingen, enz., wordt *verminderd* met *f* 733 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 172.352.

Het totaal van de VIIde afd. wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 1.928.672.

XVIIde AFDEELING.

Artikel 102. Als voren in het 3de genie-commandement, onderdeel a, voor den bestaanden toestand; wordt *verhoogd* met *f* 3000 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f* 112.550 en het *artikel* wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 143.450.

De omschrijving van *Artikel 110* wordt aangevuld met de woorden: „alsmede schrijfloonen, drukwerk en kleine uitgaven, ten behoeve van die commissie” en het artikel verhoogd met *f*300 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van *f*7800.

Het totaal van de *XVIIde* afdeeling wordt uitgetrokken tot een bedrag van *f* 593.750

Het totaal van het *VIIIste* hoofdstuk wordt mitsdien uitgetrokken tot een bedrag van *twee en twintig millioen vijfhonderd vier en negentig duizend veertien gulden* (*f* 22.594.014).

Artikel 2.

Na het getal „3” te lezen „12bis, 12ter”.

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1900.

VIIIste HOOFDSTUK.

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Naar aanleiding van de beschouwingen en opmerkingen, voorkomende in het Voorloopig Verslag, vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs, betreffende het onderzoek van het ontwerp van wet tot vaststelling van het *VIIIste* hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1900, en ter beantwoording van de daarin gedane vragen, heeft de ondergeteekende de eer, het navolgende mede te deelen.

Algemeene beschouwingen.

Ook ditmaal wordt in den aanhef van het Voorloopig Verslag de teleurstelling en bevreemding van vele leden uitgesproken over het hooge eindcijfer der begrooting en wordt opnieuw met klem het verlangen der Kamer kenbaar gemaakt, dat ten aanzien van de Oorlogsbegrooting zuinigheid worde betracht. In het licht van den klemmenden aandrang maakt het naar de meening van den ondergeteekende wel een eigenaardigen indruk, wanneer men bij de voortgezette lezing van genoemd Verslag ontwaart, dat juist van de zijde der Kamer wordt aangedrongen op het nemen van tal van maatregelen, waarvan de verwezenlijking noodwendig eene aanzienlijke verhooging der begrooting ten gevolge zou hebben.

Zoo wordt in het onderwerpelijke Verslag onder meer gewezen op het volgende:

- schadeloosstelling aan onbemiddelde ouders van dienstplichtigen;
- pensionneering van tijdelijke opzichters en teekenaars bij de genie;
- soldijverhooging bij de infanterie;
- verhooging van het daggeld voor het verrichten van corvée-diensten;
- verhooging van de bezoldiging der ziekenoppassers;
- verbetering van de financieele positie der administrateurs van de militaire hospitalen:
- toekenning van aanspraak op vrije geneeskundige verzorging aan miliciens, die, met verlof zijnde, ziek worden;
- loonsverhooging voor burgerwerklieden in de militaire bakkerijen en voor de mindere geëmployeerden in de centrale magazijnen;
- verdere verbetering van de positie de marechaussees.

Wilde de ondergeteekende aan al deze wenschen te gemoet komen, het zou niet te betwijfelen vallen, of het eindcijfer der begrooting zou met eenige tonnen gouds stijgen.

De grief dat bij het samenstellen der Oorlogsbegrooting niet de gewenschte zuinigheid is betracht, acht de ondergeteekende, mede gelet op het bovenstaande, in geen deele gerechtvaardigd.

Wel is waar is het eindcijfer der voorgestelde begrooting hooger dan het voor het loopende dienstjaar toegestaan bedrag, (door de nevensgaande Nota van Wijzigingen stijgt het met *f* 9231, maar wordt het feitelijk verminderd met een bedrag van *f* 16.769, aangezien de daarbij op het art. 12*bis* uitgetrokken som van *f* 26.000 in werkelijkheid geene verhooging is, zooals, bij de toelichting van dat artikel, hierna blijken zal) doch — gelijk reeds in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt — is de stijging der uitgaven het gevolg deels van alleszins wenschelijke en geen uitstel duldende hervormingen, deels van hoogere ramingen, welke onafhankelijk zijn van den wil van den Minister van Oorlog.

In welke opzichten, naar de meening van de in het Voorloopig Verslag bedoelde vele leden, de ondergeteekende bij het ontwerpen der begrootingen meerdere zuinigheid zou hebben kunnen betrachten, wordt — behalve ten aanzien van een drietal punten van meer ondergeschikten aard, welke het totaal bedrag de Oorlogsbegrooting niet noemenswaard verhoogden — alleen gewezen op één maatregel van grooten omvang, welke vermeend wordt niet strikt noodzakelijk te zijn, n.l. de verlenging van het verblijf in werkelijken dienst voor het blijvend gedeelte voor den tijd van zes weken.

De redenen waarom de ondergeteekende gemeend heeft gelden voor het nemen van den hierbedoelden maatregel — welke eene uitgaaf van omstreeks *f* 59,500 zal vorderen — te moeten aanvragen, zijn hierna, bij de beantwoording der in het Voorloopig Verslag tegen de meergemelden maatregel aangevoerde bezwaren, nader uiteengezet.

Wat nu betreft de drie bovenbedoelde punten van meer ondergeschikt belang, zij het navolgende opgemerkt.

Het is niet geheel juist, dat de overplaatsing van den kapitein-secretaris der Permanente Militaire Spoorwegcommissie bij den generalen staf de begrooting met *f* 900 zal bezwaren. Immers de toelage van dien kapitein, ad *f* 300, op artikel 62 van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1899 uitgetrokken, komt te vervallen, zooals bij artikel 65 der ontwerp-begrooting is toegelicht, en de verhooging bedraagt derhalve *f* 600.

Wat de beweegreden van den hier voorgestelden maatregel betreft, moge het volgende worden aangevoerd.

Uit den aard der zaak is als hoofdtak van de Permanente Militaire Spoorwegcommissie te beschouwen de voorbereiding en de regeling van het militair vervoer bij de mobilisatie en de concentratie van het leger, zooals die door den chef van den generalen staf, ingevolge de beslissing van den Minister van Oorlog, zijn ontworpen.

Het is dus noodzakelijk, dat er tusschen de commissie en den generalen staf een nauwe band besta, en dit wordt dan ook bereikt, door in vredetijd officieren van dat dienstvak als militaire leden van de genoemde commissie te doen optreden. Maar in oorlogstijd, als dezen officieren een gewichtige en veel omvattende taak wacht, wordt hunne werkzaamheid als lid der commissie natuurlijk beperkt. Daar het juist in die omstandigheden van groot belang is, dat de hierboven bedoelde band tusschen den generalen staf en de Permanente Militaire Spoorwegcommissie blijft gehandhaafd, is het noodzakelijk gebleken, den secretaris dezer commissie, die in oorlogstijd voor die betrekking geheel beschikbaar blijft, tot gemeld dienstvak te doen behooren.

De uitbreiding van de werkzaamheden bij de IVde afdeling van het Departement van Oorlog is niet plotseling doch langzamerhand ontstaan, als gevolg eensdeels van den steeds vermeerderden aanmaak van artillerie-behoefden in het binnenland, anderdeels van de toenemende bemoeienis van het legerbestuur met de uitvoering van bepalingen in onze wetgeving, in de eerste plaats met die betreffende de Hinderwet en de Veiligheidswet. Daarbij mogen niet buiten rekening worden gelaten de voortdurend toenemende omvang van de werkzaamheden voor de verstrekking van artillerie-behoefden

aan andere Departementen van algemeen bestuur, enz., en de velerlei arbeid als gevolg van de vestiging van een groot deel der artillerie-inrichtingen aan de Hembrug en het daarmede gepaard gaande verhoogde productievermogen van die inrichtingen.

Aanvankelijk is gepoogd zonder toevoeging van nieuw personeel in de vermeerderde werkzaamheden te voorzien, maar toen dit op den duur niet mogelijk bleek, is in de leemte in den loop van dit jaar voorzien door detachering van een officier. Op den duur kan die officier echter niet bij het korps waartoe hij behoort, worden gemist, terwijl de aard der werkzaamheden toch de deelneming daaraan door een kapitein der artillerie noodig maakt. Overplaatsing van dien officier bij den staf van het wapen is derhalve onvermijdelijk.

Zoals terecht werd opgemerkt, bekleedt een der kapiteins, werkzaam aan de Topographische Inrichting, reeds lang de betrekking van onder-directeur van gemelde inrichting. Maar juist de omstandigheid, dat hij dien belangrijken werkkring reeds geruimen tijd op hoogst lofwaardige wijze heeft vervuld, gaf aanleiding tot het voorstel om — ook al is de werkkring dezelfde gebleven — de hem toegekende toelage ad *f* 200 met *f* 200 te verhoogen en dus op *f* 400 te brengen.

Verkorting van eerste-oefeningstijd. Vermits de rapporten omtrent de geoeffendheid der lichting van 1899, na een diensttijd van 8 maanden, den ondergeteekende eerst hebben bereikt, kort voor de onderteekening dezer Memorie, is het hem niet mogelijk geweest daarvan reeds nu voldoende kennis te nemen.

Bij de mondelinge behandeling der begrooting hoopt hij evenwel de gevraagde mededeelingen te kunnen verstrekken.

Aangezien de zakelijke inhoud der rapporten betreffende de geoeffendheid van de miliciens der lichting van 1898 reeds door den ondergeteekende volledig werd medegedeeld in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 20 December 1898 (*Handelingen* 1898—1899, bladz. 664 en 665) kan, naar het hem voorkomt, de overlegging daarvan aan de Kamer geen nut opleveren en derhalve achterwege blijven, ook om aan den vertrouwelijken aard dier rapporten geen afbreuk te doen.

Juist deze is, naar de zienswijze van den ondergeteekende, een waarborg voor de onbevangenheid van het oordeel der verschillende autoriteiten, die bij deze aangelegenheid zijn betrokken.

Dit geldt evenzeer voor de rapporten betreffende de lichting van 1899.

Afschaffing der dienstvervangng. Op de vraag, of men dit jaar reeds heeft kunnen bemerken dat de meer ontwikkelde elementen, die ten gevolge van de afschaffing der bevoegdheid tot dienstvervangng in het leger zijn opgenomen, tot verheffing van het peil van den troep bijdragen, kan slechts worden geantwoord, dat den ondergeteekende dienaangaande nog geen gegevens ten dienste staan.

Scheiding der militaire intendance en der militaire administratie. Ten vorigen jare werd bij de openbare beraadslaging over het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting, door den ondergeteekende een overzicht gegeven van de taak, welke thans aan het dienstvak der militaire administratie is opgedragen.

Daaromtrent moge, naar aanleiding van de door sommige leden gemaakte opmerking, alsnog het volgende worden aangeteekend.

De kwartiermeesters zijn belast met het doen van de betalingen en met de boekhouding bij de korpsen. De betalingen bepalen zich tegenwoordig hoofdzakelijk tot de traktementen, soldijen en verdere geldelijke vergoedingen van het personeel, dat bij de korpsen dienst doet, tot de uitgaven voor de huishouding der korpsen en tot enkele uitgaven, waarvan de betaling door het Departement van Oorlog aan de korpsadministratiën wordt opgedragen.

Aan de kwartiermeesters is dus het geldelijk beheer opgedragen van een betrekkelijk klein gedeelte der bij de begrooting toegestane sommen.

De voornaamste uitgaven voor voedingsmiddelen en na 1 Januari a.s. ook die voor kleeding en uitrusting der troepen, worden toch door de Rijksbetaalmeesters betaald, nadat die vorderingen door de Algemeene Rekenkamer zijn verevend, dat wil zeggen deugdelijk bevonden en als een schuld van het Rijk erkend, terwijl door de betaalmeesters bovendien nog belangrijke sommen worden betaald, o.a. wegens traktementen van officieren zonder troepen, en

voor geleverde fourage aan de bereden korpsen, welke na de betaling worden verevend.

De kwartiermeesters vormen slechts één der verschillende categorieën van officieren en ambtenaren, die betalingen doen ten laste van het Departement van Oorlog. Zij doen daarvan verantwoording door middel van de driemaandelijksche afrekening van de korpsen met 's Rijks schatkist.

Na splitsing van het dienstvak der militaire administratie in twee dienstvakken, zou de toestand, wat het geldelijk beheer bij de korpsen betreft, worden als volgt.

Alle kapiteins-kwartiermeesters zouden secretarissen blijven van hoofdadministratiën en alle bij gedetacheerde onderdeelen dienstdoende luitenant-kwartiermeesters secretarissen van raden van administratie.

De chef van het korps kwartiermeesters zou aan die kapiteins en luitenanten geene bevelen kunnen geven, want zij zouden niet onder zijne bevelen dienen, maar — evenals nu — onder de bevelen van de commandeerende officieren der korpsen waarbij zij waren ingedeeld of gedetacheerd.

De contrôleurs van de inwendige administratiën der korpsen zouden voortgaan met de kassen van de kwartiermeesters en de boekhouding der korpsen te contrôleeren.

Het onderzoek der driemaandelijksche afrekeningen van de korpsen met 's Rijks schatkist zou bij het Departement van Oorlog moeten blijven berusten, omdat de sommen, welke de korpsen uit 's Rijks schatkist ontvangen, verstrekt worden ter verantwoording van den Minister en die verantwoordelijkheid de noodzakelijkheid medebrengt, de korpsafrekeningen bij zijn Departement te doen onderzoeken.

Voor den chef van het korps kwartiermeesters zou dus geen ander werk overblijven dan de behandeling van de verslagen van de contrôleurs van de inwendige administratie der korpsen, voor zoover die verslagen behandeling vereischen, en de overplaatsingen en voordrachten tot bevordering van het personeel van het korps.

De kwartiermeesters zijn niet uitsluitend beheerders van kassen, maar tevens verplegingsofficieren. Bij de wettelijke regeling betreffende hunne opleiding is hiermede rekening gehouden.

Het korps intendanten is te klein om den dienst der verpleging in zijn geheel te leiden en uit te voeren, en met het oog hierop zijn de kwartiermeesters, bij de tegenwoordige organisatie, niet alleen in tijd van oorlog, maar ook in vreedstijd, voor den dienst der verpleging onmisbaar.

Werd het dienstvak der militaire administratie gesplitst in twee dienstvakken, ieder met een eigen chef, dan zou het dagelijksch toezicht van de kwartiermeesters over de verplegingsinrichtingen noodwendig moeten ophouden. Dit toezicht zou evenmin rechtstreeks kunnen worden uitgeoefend door de intendanten en het gevolg van de splitsing zou dus moeten zijn, dat het beheer van die inrichtingen niet meer zou kunnen blijven opgedragen aan gepensioneerde onderofficieren, die daarvoor eene toelage genieten, maar dat daarvoor personen zouden moeten worden aangewezen, aan wie dat beheer, onder de onmiddellijke bevelen van de intendanten, geheel zou kunnen worden toevertrouwd.

Hunne belooning zou geëvenredigd moeten zijn aan hunne verantwoordelijkheid en de uitgaven voor de bezoldiging van de beheerders dier inrichtingen (pl.m. 100 in getal) zouden daardoor belangrijk stijgen.

In de voorafgaande beschouwingen meent de ondergeteekende voldoende te hebben aangetoond:

1°. dat de instelling van een korps kwartiermeesters, als een afzonderlijk dienstvak, met een eigen chef, geene verandering zou kunnen brengen in het geldelijk beheer bij het leger;

2°. dat eene splitsing van het dienstvak der militaire administratie in twee dienstvakken, noodzakelijk tot hoogere uitgaven zou leiden.

Aangezien de controle over het kasbeheer van de kwartiermeesters en over hunne boekhouding niet geschiedt door de intendanten, maar door de hierboven bedoelde contrôleurs, meent de ondergeteekende, als antwoord op de te dier zake door enkele leden gestelde vraag, te mogen mededeelen, dat voor de juistheid van hetgeen die leden daaromtrent hebben vernomen, geen grond schijnt te bestaan.

Militaire pensioenraad. Ten aanzien van de hier gestelde vraag diene, dat

de wetsontwerpen op de pensionneering en de bevordering sedert 19 September jl. in overweging zijn bij den Raad van State.

Pensioenfonds voor weduwen en weezen van militairen beneden den rang van officier. Het onderzoek naar de mogelijkheid van de oprichting van een pensioenfonds als hierbedoeld is nog niet afgeloopen. In overleg met den deskundige, wiens advies nopens de onderwerpelijke aangelegenheid werd ingeroepen, zijn tal van gegevens verzameld, welke ter beoordeeling moesten dienen van de grondslagen, waarop het fonds zou moeten rusten. Aan het verzamelen dier gegevens waren eigenaardige moeilijkheden verbonden en een geruime tijd werd er door in beslag genomen. Eerst in September jl. konden zij in handen worden gesteld van bedoelden deskundige, die daarin aanleiding vond, om den ondergeteekende, juist dezer dagen, in overweging te geven, eene commissie in het leven te roepen ter verdere bewerking van die gegevens en ter formuleering van voorstellen, daarmee verband houdende.

De ondergeteekende, zich met dat denkbeeld kunnende vereenigen, is daaromtrent thans in overleg getreden met zijne ambtgenooten van Marine en van Koloniën. Resultaten kunnen dus uit den aard van de zaak voorshands nog niet worden medegedeeld. Maar het bovenstaande zal, naar de ondergeteekende vertrouwt, der Kamer de overtuiging schenken, dat de Regeering hare aandacht op deze zaak gevestigd houdt.

Zondagrust. Aangenaam was het den ondergeteekende te ontwaren, dat zijn streven om de Zondagrust zooveel mogelijk te bevorderen van de zijde van sommige leden werd erkend. Hij wenscht in deze richting voort te gaan, maar hij moet doen opmerken, dat niet alle werkzaamheden op Zondag achterwege kunnen blijven. Zoo o.a. corvéen tot bevordering van de reinheid der kazernes, welke ook op Zondag, zij het dan ook op beperkte schaal, voortgang moeten hebben. Waar hem mocht blijken, dat onnoodige werkzaamheden op Zondag worden verricht, zal hij niet verzuimen daaraan een einde te maken.

Het medegedeelde omtrent eene paardeninspectie, in den afgeloopen zomer in eene gemeente in Gelderland op Zondag gehouden, is juist, maar — zooals te recht van andere zijde werd opgemerkt — het geval heeft plaats gehad tijdens de manoeuvres, als wanneer voor dergelijke inspectiën, welke met het oog op den gezondheidstoestand der paarden niet achterwege kunnen blijven, alleen de rustdagen, waartoe ook de Zondag behoort, beschikbaar zijn.

Intusschen is daarbij met de godsdienstige belangen van den troep rekening gehouden. In het ter zake betrekkelijk artikel van het Voorschrift tot het houden van veldmanoeuvres, waarbij de hierbedoelde aangelegenheid is geregeld, is namelijk het volgende bepaald.

„Inspectiën over paarden, uitbetaling van soldij en in het algemeen alle zoodanige diensten, welke op Zon- en feestdagen voortgang moeten hebben, zullen met het oog op de wenschelijkheid om alle militairen in de gelegenheid te stellen de voormiddaggodsdiensstoefening hunner gezindte bij te wonen — vóór 9 uur des voormiddags of na 12 uur 's middags plaats vinden.”

Het is den ondergeteekende gebleken, dat in het hierbedoelde geval ook dienovereenkomstig is gehandeld.

Reizen op Zondag. Ten aanzien van de vraag, of het niet mogelijk zou zijn om aan de miliciens, die tegen het reizen op Zondag gemoedsbezwaren hebben, en aan wie verlof wordt gegeven om op Zaterdag en Zondag uit het garnizoen afwezig te zijn, toe te staan om, in gevallen waarin de belangen van den dienst dit toelaten, eerst des Maandagsmorgens terug te keeren, deelt de ondergeteekende mede, dat hij geene vrijheid kan vinden hieromtrent bepalingen in het leven te roepen.

Het gevolg van dergelijke bepalingen zou toch zijn, dat zoodanige gunst zou moeten worden uitgestrekt tot allen, die voor het hierbedoelde verlof in aanmerking komen wier aantal zeer aanzienlijk kan wezen.

Dit zou voor den morgendienst op Maandag belangrijke nadeelen na zich slepen, en het belang van den dienst verzet zich dan ook tegen bepalingen als de gewenschte.

Wat nu betreft de klacht, dat de verleende verloven zoo kort zijn, deelt de ondergeteekende geheel het gevoelen in het Voorloopig Verslag uitgedrukt, dat het moeilijk is na te gaan of door de miliciens van een eenigszins langer verlof wel het juiste gebruik wordt gemaakt, terwijl bovendien de verkorte

eerste-oefeningstijd een langduriger afwezigheid van de miliciens niet gedooft.

Hierbij moge er nog op worden gewezen, dat langduriger verlof steeds wordt verleend, wanneer gegronde, behoorlijk gestaafde redenen, zooals dringende familie-omstandigheden, dit noodzakelijk maken.

Houden van Godsdienstoefening. De vraag, of het mogelijk ware geweest, ware geweest dezen zomer in het kamp te Milligen eene godsdienstoefening voor de militairen in het kamp te houden, wordt door den ondergeteekende toestemmend beantwoord.

Met het oog echter op de omstandigheid dat in den duur van den kamp-tijd slechts één Zondag was begrepen, heeft hij de noodzakelijkheid van het nemen van bedoelden maatregel niet ingezien en het voldoende geacht dat aan de gekampeerde militairen der verschillende gezindten gelegenheid werd gegeven, desverlangd de godsdienstoefening in de nabijgelegen kerken bij te wonen.

Sergeanten, bestemd om de plaats van luitenant te vervullen. De ondergeteekende moet bepaaldelijk ontkennen, dat er eene onbillijkheid in zou gelegen zijn, dat de hierbedoelde sergeanten en wat hun soldij en wat hun pensioen betreft, bij de sergeant-majors achterstaan. Zooals ook reeds ten vorigen jare op bladz. 9 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende hoofdstuk VIII der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1899 werd aangeteekend, moeten zij, die tot sergeant-majoor wenschen te worden aangesteld, voldoen aan 2 examens, een examen A, gelijkstaande met dat, waaraan door onderofficieren moet worden voldaan om voor de betrekking van sergeant, bestemd om de plaats van een luitenant te vervullen, in aanmerking te komen, en bovendien een examen B (zie bladz. 31 van den Grondslag van het onderrecht bij het wapen der infanterie), waaruit hun geschiktheid voor den administratieven werkring moet blijken.

Waar dus aan de hierbedoelde sergeanten lager eischen worden gesteld dan aan de sergeant-majors, kan er geen onbillijkheid in gelegen zijn dat soldij en pensioen voor beide categorieën van onderofficieren ongelijk zijn.

Geldt het vorenstaande meer bepaaldelijk voor het wapen der *infanterie*, — ten opzichte van dezelfde categorie van onderofficieren bij het wapen der *artillerie* — de ten deze in het Voorloopig Verslag bedoelde vuurleiders — is bij onderzoek gebleken: dat hun dienst in den regel vroegtijdig is afgelopen en daardoor ook veel aangenamer is dan die van den sergeant-majoor, administrateur der compagnie, wiens administratieve arbeid hem vaak tot 's avonds laat bezighoudt; voorts dat de betrekking van vuurleider een zeer begeerde is, hetgeen ook blijken kan uit het feit, dat bij voortdurend méér aspiranten voor die betrekking gevonden worden, die aan de daarvoor gestelde eischen voldaan hebben of zich voor de daarvoor te houden examens aanmelden, dan geplaatst kunnen worden of zouden kunnen worden. Overigens is van mindere tevredenheid over de soldij der vuurleiders bij den troep zelve nimmer iets gebleken, hetgeen trouwens niet te verwonderen is, als men nagaat, dat een sergeant-majoor-titulair-vuurleider bij de vesting-artillerie, na 6jarigen dienst als zoodanig, zelfs 5 cent per dag aan soldij méér geniet dan een administratief sergeant-majoor bij eerste aanstelling.

Discipline in het leger. Het hierbedoelde ingezonden stuk in het *Nieuws van den Dag* van 26 Augustus l.l. heeft ook de aandacht van den ondergeteekende getrokken, en hem aanleiding gegeven ter zake een onderzoek te doen instellen.

Hij kan dan ook aan de Kamer mededeelen dat, blijkens den uitslag van het onderzoek, de in de courant gegeven voorstelling niet juist was.

Ware deze wel juist geweest, dan zouden zeer zeker de noodige maatregelen zijn genomen om dergelijk optreden in het vervolg te voorkomen.

Verkoop van sterken drank in de cantines. Het in het Voorloopig Verslag bedoelde artikel in de September-aflevering van het maandschrift *De Wegwijzer* was den ondergeteekende bekend. Van dit artikel werd door hem met belangstelling kennis genomen. De schrijver stelt zich daarbij evenwel op het standpunt van geheel onthouding van gebruik van sterken drank en de ondergeteekende wenscht er op te wijzen dat dit doel, door verbod van drankverkoop in cantines, niet zou worden bereikt. Zoodanig verbod toch zou het gebruik van sterken drank buiten de cantines niet voorkomen. Integendeel er zou reden zijn om te vreezen, dat het gebruik buiten de kazernes, waarop

geen controle mogelijk is, zou toemenen. Het toezicht, dat thans op dit gebruik in de cantines bestaat, zou met het bedoelde verbod verloren gaan en om deze redenen ziet de ondergeteekende geen heil in het nemen van de in het Verslag aanbevolen proef.

In verband met het vorenstaande kan hij geene aanleiding vinden om verandering te brengen in den bestaanden toestand.

Te zware straffen. Het eerste geval, hetwelk wordt aangehaald, ten bewijze dat de straffen, aan militairen opgelegd, dikwijls te zwaar zijn, is den ondergeteekende niet bekend.

Het in de tweede plaats medegedeelde geval is hem wel bekend, doch te dien aanzien zij opgemerkt, dat de reden van de straf niet geheel juist is medegedeeld.

Ondertusschen wil de ondergeteekende hier de opmerking niet achterwege houden, dat hij niet voornemens is, zich meer dan hoog noodig blijkt, te mengen in dergelijke strafzaken, immers, wanneer een militair zich over eene hem opgelegde straf bezwaard vindt, dan geeft art. 15 van de Rechtspleging bij de Landmacht hem de middelen aan de hand om wijziging daarvan te erlangen.

Weekdienst van gehuwde onderofficieren. In de reglementen op den inwendigen dienst bij de onbereden wapens is voorgeschreven, dat de sergeant van de week, zoo hij buiten de kazerne woont, gedurende zijn weekdienst in de kazerne moet logeeren. Hem zal evenwel gelegenheid worden gegeven om bij zijn gezin zijn middagmaal te gebruiken.

Bij de bereden wapens mogen de onderofficieren van de week de kazerne niet verlaten dan met toestemming van den opperwachtmeester van het eskadron of de batterij en van den adjudant-onderofficier of opperwachtmeester van de week. Zij gebruiken het middagmaal bij hun gezin en houden als regel nachtverblijf in hun woning.

De adjudanten-onderofficier moeten — zoo eenigszins mogelijk — in de kazernes wonen. Wonen zij buiten de kazerne, dan mogen zij die verlaten om bij hun gezin te middagmalen en te ontbijten en mogen zij den nacht in hunne woning doorbrengen.

Deze laatste bepaling is voor de enkele adjudanten-onderofficier, die buiten de kazerne wonen, voorgeschreven, omdat in den regel de weekdienst om de andere week door hen moet worden waargenomen; terwijl die tusschenruimte voor de overige onderofficieren steeds eenige weken bedraagt.

Ontheffing van dienst van kostwinners. Tegen de meening van enkele leden als zou de bepaling van het derde lid van art. 127 der Militiewet niet op de juiste wijze zijn toegepast en veelal te gemakkelijk zijn aangenomen, dat een ingelijfde bij de militie voor het gezin waartoe hij behoort of waarin hij is opgenomen, niet onmisbaar is, is niets te zeggen — althans het is moeilijk hare onjuistheid te bewijzen — zoolang de gevallen, welke die meening zouden moeten staven, niet worden beschreven.

Betreffende de toepassing van bedoelde wetsbepaling ten aanzien van ingelijfden bij de militie te land voor de lichting van 1899 kan worden medegedeeld, dat 258 aanvragen, om ontheffing van den werkelijken dienst werden behandeld, waarvan 20 aanvragen buiten overweging konden blijven, omdat de daarbij betrokken lotelingen nog niet tot den dienst waren aangewezen. Aan 34 lotelingen werd de gevraagde ontheffing verleend, terwijl aan 64 lotelingen die ontheffing vroegen, werd te kennen gegeven, dat zij uitstel van eerste-oefening konden erlangen. Door 40 hunner werd dientengevolge uitstel gevraagd en verkregen.

Schadeloosstelling van onbemiddelde ouders en bezoldiging van dienstplichtigen. Met betrekking tot de reeds meermalen besproken denkbeelden om onbemiddelde ouders van dienstplichtigen van Staatswege schadeloos te stellen en om hen, die hun dienstplicht vervullen, daarvoor, evenals in België geschiedt, te betalen, is de ondergeteekende nog steeds van gevoelen dat dergelijke denkbeelden gezette overweging verdienen bij de behandeling van eene nieuwe wettelijke regeling van den dienstplicht, in welk gevoelen blijkens de tweede zinsnede van deze paragraaf door andere leden in de Tweede Kamer wordt gedeeld.

De leden door wie de zoeven genoemde denkbeelden op de bekende gron-

den werden bepleit, konden uit het bij Koninklijke boodschap van den 14den October 1899 aan de Tweede Kamer der Staten ter overweging aangeboden ontwerp van wet tot nadere wijziging en aanvulling van de wet betreffende de nationale milicie en van daarmede in verband staande wetten, hebben ontwaard, dat de Regeering, die ook deze aangelegenheid gezet heeft overwogen, geen voorstel tot invoering van bedoelden maatregel in het wetsontwerp heeft opgenomen.

Indeeling van miliciens in de verschillende korpsen. Nu enkele leden, naar wier oordeel bij de indeeling van de miliciens in de verschillende korpsen niet altijd de vereischte onpartijdigheid wordt betracht, in gebreke zijn gebleven, de feiten te vermelden, waarop zij hun oordeel gronden, kan niet worden nagegaan of hunne zienswijze wel juist is.

Uit de beide vragen, onder nevensvermeld opschrift gedaan over de indeeling van ingelijfdcn bij de milicie te land bij een korps en een garnizoen naar hunne keuze, schijnt te moeten worden afgeleid, dat de meening bestaat als zouden er twee categorieën zijn van militieplichtigen die aanspraak kunnen doen gelden op inlijving bij het gewenschte korps en plaatsing in het gevraagde garnizoen, namelijk, zij die voldoen aan eischen ingevolge de Militiewet bepaald, en zij die aan het voorbereidend militair onderricht hebben deelgenomen. In verband hiermede wordt de aandacht er op gevestigd, dat ingevolge de bepaling van de tweede zinsnede van art. 120 der Militiewet, de lotelingen die aan, bij Koninklijk besluit, te stellen eischen van militaire bekwaamheid voldoen, voor zoover zij daartoe geschikt bevonden zijn en dit met de belangen van den dienst is overeen te brengen, worden ingelijfd bij het korps en geplaatst in het garnizoen hunner keuze. Die eischen van militaire bekwaamheid zijn omschreven in het Koninklijk besluit van 5 September 1898 (*Staatsblad* N°. 207). Uit de verdere bepalingen van dat besluit en van de ter uitvoering daarvan gegeven ministerieele beschikking van 3 October 1898, n°. 55 (*Recueil Militair*, blz. 675) volgt, dat de ten deze vereischte militaire bekwaamheid wordt geacht te zijn verkregen door hen die in het bezit zijn gesteld van een daarvoor vastgesteld getuigschrift model W. Alleen de houders van dit getuigschrift, en geen andere lotelingen, hebben, onder het daarvoor bij de wet gemaakt voorbehoud, aanspraak op indeeling naar hunne keuze, om het even of de vereischte militaire bekwaamheid is verkregen bij het voorbereidend militair onderricht, dan wel op andere wijze.

Na dit tot recht begrip der zaak te hebben vooropgesteld, kan de ondergeteekende naar aanleiding en ter beantwoording van de beide gedane vragen het navolgende mededeelen.

Noch de invoering van den persoonlijke dienstplicht, noch de zooveen vermelde bepaling van de Militiewet, hebben moeilijkheden doen ondervinden bij de indeeling voor de bereden korpsen.

Alle houders van het getuigschrift zijn ingedeeld kunnen worden daár waar zij dit, hetzij in de eerste, dan wel in de tweede plaats, wenschten.

Bij het Departement van Oorlog werden nog ontvangen 436 verzoeken voor lotelingen van de lichting van 1899 om plaatsing bij een bepaald korps, aldus verdeeld over de verschillende wapensoorten: infanterie 96, cavalerie 168, bereden artillerie 71, vesting artillerie 38, torpedisten 3, genie 58, pontonniers 2.

Aan bijna al deze verzoeken kon worden voldaan. Evenzoo is geschied ten aanzien van de verzoeken om indeeling bij een bepaald korps, rechtstreeks aan de provinciale-adjudanten gericht. Vandaar dan ook dat een van de provinciale-adjudanten in zijn verslag betreffende de indeeling van genoemde lichting kon vermelden, o. a. dat alle 95 lotelingen, door de provincie aan bereden korpsen te leveren, op eigen verzoek bij een van die korpsen werden ingedeeld.

Bevoorrechtting van groote steden. Er zijn inderdaad bij het 5de bataljon van het 7de regiment infanterie te Naarden, 7 miliciens-korporaals herkomstig van de onderdeelen van het korps te Amsterdam in garnizoen, aangesteld. De hiervoor in het Voorloopig Verslag opgegeven reden is echter niet volkomen juist. De bedoelde miliciens uit Amsterdam zijn anderen uit Naarden niet voorgegaan omdat zij vroeger aan het voorbereidend militair onderricht hadden deelgenomen, maar omdat zij in het bezit waren van het getuigschrift model W, waarvan hiervoren werd gewaagd.

Ingevolge § 17 van de regeling van het voorbereidend militair onderricht — welke regeling is opgenomen in het bij brief van 17 Mei 1899 door den ondergeteekende aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal toegezonden Verslag betreffende dat onderricht in het wintertijdperk van 1898/1899 gegeven — moeten lotelingen die op het tijdstip hunner inlijving bij de militia in het bezit zijn van het getuigschrift model W, vóór andere lotelingen hunner lichting in aanmerking komen voor de opleiding tot een graad, indien het korps, waarbij zij zijn ingelijfd, een onderdeel is van het wapen voor welks dienst zij voorbereidend onderricht genoten en zij ook in andere opzichten voor die opleiding de noodige geschiktheid bezitten.

Deze bepaling is de oorzaak van het voorgevallene, maar aan het denkbeeld van bevoorrechtiging van de groote steden geheel vreemd en heeft geen ander doel dan om de hoogste uitkomsten te verkrijgen welke met de opleiding van militiekader te bereiken zijn. Dit moge ook aan de leden die anders hebben beweerd, duidelijk worden door de hierna volgende uiteenzetting.

Zal de vorming van militiekader tot de bereikbare uitkomsten leiden, dan moeten de daarvoor geschikte elementen hoe eer hoe beter den recruitentijd achter zich hebben, opdat met de opleiding tot den korporaalsgraad zoo spoedig mogelijk na de opkomst onder de wapenen kunne worden aangevangen. Alleen zoodoende toch wordt — gelet op den totalen duur van den eerste-oefeningstijd — voor de zoo noodige *practische* vorming in den *verworven* graad de vereischte tijd gewonnen en bovendien gelegenheid verkregen ter opleiding van de best aangelegden tot hooger en tot den sergeantsgraad.

In verband daarmee is het ter bereiking van deze uitkomsten dienstig, dat bij de keuze van hen die tot een graad zullen worden opgeleid, de bezitters van het getuigschrift voorgaan, omdat niet op redelijken grond te betwijfelen valt, dat de houders van het getuigschrift W in het algemeen van ten minste even goeden aanleg zijn voor kaderopleiding als de overige miliciens, en dat voorts die getuigschrifthouders met zoodanigen graad van vóóroefening — theoretisch en practisch — onder de wapenen komen, dat voor hen het recruitentijdperk aanmerkelijk kan worden bekort.

Ten aanzien van het eerstgezegde is betoog overbodig. Er kan toch geen enkele reden bestaan, waarom juist de minst welgestelde jongelieden, ook in physieken en intellectueelen zin, zouden deelnemen aan het voorbereidend militair onderricht. Veeleer bestaat er grond voor een tegenovergesteld gevoelen. Want opoffering van welken aard ook — en opoffering vordert het volgen der locale oefeningen steeds en niet zelden in beduidende mate — getroosten zich in het algemeen voornamelijk de lichamelijk en geestelijk meer ontwikkelden; de in die opzichten minder begunstigen zijn veelal gemakzuchtig of onverschillig. Bovendien hebben de aan het getuigschrift verbonden voordeelen uit hunnen aard voornamelijk aantrekkingskracht voor, en worden mitsdien in het bijzonder begeerd en verworven door de maatschappelijk (geestelijk) welgestelden. Niet minder geschikt, doch gemiddeld gelijk of beter van aanleg dan de overige miliciens zijn daarom voor kaderopleiding de houders van het getuigschrift W. Evenzeer staat het vast, dat voor de houders van dat getuigschrift de duur van het recruitentijdperk aanmerkelijk kan worden bekort. Wie dat in twijfel trekken zou, moet óf geen vertrouwen hebben in den ernst en de toewijding van het personeel dat het voorbereidend militair onderricht leidt en geeft, óf het mogelijk achten, dat de met kennis en ijver gedurende twee achtereenvolgende wintertijdperken volbrachte opleidingsarbeid eenvoudig verloren gaat. Het eerste zou dwaling zijn en miskenning tevens van de lofwaardige wijze waarop officieren en onderofficieren hunne taak bij het voorbereidend militair onderricht opvatten en volbrengen. De zoo belangrijke arbeid aan de volksweerbaarheid door locale oefening vindt in allen die daarbij als onderwijzer betrokken zijn, waardige arbeiders. Natuurlijk hebben niet allen gelijk talent als onderwijzer en die ongelijkheid zal in de uitkomsten van het onderricht terug te vinden zijn, maar ijver en toewijding zijn boven twijfel en schijnuitkomsten worden niet bejaagd. En wat het tweede alternatief aangaat, het mogelijk te achten dat deugdelijke arbeid van niet geringen duur zou kunnen verloren gaan, althans vruchteloos blijven, geene meening zou de bevestiging der practijk meer behoeven dan deze. En totdat die beschaming aller verwachtingen aan het licht zal getreden zijn, moet het bevorderlijk worden geacht aan goede en doelmatige kaderopleiding uit de

militie, wanneer tot die opleiding voorgaan houders van het getuigschrift W.

Aan bevoorrechting van groote steden is bij dat alles niet te denken. Den leden die in de toepassing van den maatregel bevoorrechting zien van de groote steden, is het vermoedelijk niet bekend, dat o. a. gedurende het winter-tijdperk 1899/1900 in niet minder dan 322 gemeenten voorbereidend militair onderricht wordt gegeven en dat er daaronder zelfs verscheidene worden aangetroffen met eene bevolking van minder dan 1000 zielen. De hierbij gevoegde voor de leden der Volksvertegenwoordiging gedrukte kaart geeft dienaangaande een overzicht. De doelmatige uitvoering, die aan de „Regeling” van het genoemde onderricht wordt gegeven, doet het regel zijn, dat iedere jongeling die zulks ernstig wenscht, óf in zijne woonplaats, óf in de nabijheid daarvan gelegenheid vindt zich te oefenen. En zelfs de in het Voorloopig Verslag bedoelde 7 miliciens van het garnizoen Naarden kunnen niet als uitzondering op dien regel gelden, want allen woonden, vóór hunne inlijving bij de militie, te Amsterdam. Zij hebben dus ruimschoots gelegenheid gehad in de plaats hunner inwoning het voorbereidend militair onderricht te volgen.

Houding van de miliciens op straat. Het is den ondergeteekende niet gebleken, dat van de zijde der militaire autoriteiten niet voldoende toezicht wordt gehouden op het gedrag der miliciens op straat, ook bij feestelijke gelegenheden. Waar militairen zich op ongebonden wijze in het openbaar gedragen, blijft als regel de straf daarvoor niet uit. Natuurlijk kunnen enkele gevallen voorkomen, waarin de schuldige zich buiten het oog van zijn meerdere of buiten het bereik van patrouilles weet te houden, maar de ondergeteekende is overtuigd, dat dit tot de hooge uitzonderingen zal behooren en dus niet veelvuldig voorkomt, zooals uit de hier geuite klachten zou moeten worden afgeleid.

Mocht hem uit bepaalde feiten blijken, dat het hier bedoelde toezicht te wenschen heeft overgelaten, dan zal hij zeker niet verzuimen daaromtrent een onderzoek in te stellen.

Vloeken. Hoewel de ondergeteekende niet zal ontkennen, dat het vloeken in dienst nog wel eens zal voorkomen, gelooft hij toch, dat bedoelde hebbelijkheid niet van zoo grooten omvang is, als uit de gemaakte opmerking moet worden afgeleid.

Hij kan echter de verzekering geven, dat, wanneer hem mocht blijken, dat voor het beteugelen van het hier bedoelde kwaad niet door de chefs wordt gewaakt, hij niet zal nalaten de noodige maatregelen ter zake te nemen.

Mededeelingen aan de pers. Naar aanleiding van het feit, dat door een der dagbladen de inhoud van een, van het Departement van Oorlog afkomstig en bij het Kabinet der Koningin en den Raad van State in behandeling geweest zijnd wetsontwerp is bekend gemaakt niet alleen vóór dat het gedrukt aan de leden der Tweede Kamer was toegezonden, maar zelfs vóór dat het door Hare Majesteit de Koningin bij Koninklijke boodschap aan de Kamer was aangeboden, heeft de Minister van Justitie op verzoek van den ondergeteekende een gerechtelijk onderzoek gelast.

Indien dat onderzoek tot eenig resultaat mocht leiden, zal, naar aanleiding van die uitkomst, moeten worden overwogen, welke maatregelen alsnog zouden kunnen worden genomen om voor het vervolg dergelijke feiten te voorkomen.

Of het nemen van die maatregelen op den weg van den ondergeteekende zal liggen, kan uit den aard der zaak voor het oogenblik niet worden beoordeeld.

Artikelen.

ISTE AFDEELING.

Veranderingen in het personeel der burgerlijke ambtenaren. Art. 2. De ondergeteekende moet hier herhalen wat hij in de Memorie van Toelichting op dit artikel gezegd heeft ten aanzien van eene vergelijking van de traktementen, ieder afzonderlijk, toegestaan voor 1899 en geraamd voor 1900; die vergelijking is onmogelijk wegens de vele veranderingen welke in den loop dezes jaars in het personeel van het Departement zijn voorgevallen. Hij kan wel een staat doen opmaken waarin cijfers naast elkander zijn gesteld, hij kan wel met een paar woorden in de kolom „Toelichtingen” iets aanteekenen, maar zoowel het

een als het ander zou ontoereikende zijn om eene vergelijking mogelijk te maken, wanneer daaraan niet werd vastgeknoopt eene reeks van aanteekeeningen welke zóó in bijzonderheden afdalen, dat ze zouden vallen buiten den kring van zaken, waarmede de Kamer zich wenscht bezig te houden. Trouwens bij geen ander Departement van algemeen bestuur treedt de toelichting van het hier besproken artikel van het begrootingshoofdstuk in dusdanige bijzonderheden.

Dat de wijze waarop het bedrag van het artikel over de onderscheidene ambtenaren is verdeeld, de belangstelling van de Kamer wekt, wordt door den ondergeteekende zeer gewaardeerd; hij kan ook zijnerzijds aan de Kamer de verzekering geven, dat ook hij zelf steeds gaarne zijne bijzondere aandacht aan die verdeling wijdt. Maar hij meent toch de opmerking te mogen maken, dat, terwijl de verantwoordelijkheid, welke hij ten opzichte van die verdeling op zich voelt rusten, rekening moet houden met de aanspraken en de diensten van iederen ambtenaar, de belangstelling van de Kamer — naar de bescheiden meening van den ondergeteekende — ten volle bevredigd kan worden door de specificatie van de tractementen, welke gevonden wordt in de 4de kolom van den uitgewerkten en toelichtenden staat op art. 2.

De redenen van benoeming van nieuwe ambtenaren zijn geweest vacaturen, die een gevolg waren van het overlijden en het op hun verzoek eervol ontslag verkrijgen van ambtenaren, die bij het Departement werkzaam waren, en de eischen van den dienst.

Ten slotte is gevraagd, of de bewering, dat aan het Departement van Oorlog burgerlijke ambtenaren, die eene tamelijk hooge ambtelijke stelling innemen en dus eene vrij hooge bezoldiging genieten, zeer inferieur werk, zooals kopiëren, indiceeren, collationneeren, agendeeren, enz., verrichten, juist is. Deze vraag is, zooals ze daar, als door sommige leden gedaan, gesteld wordt, niet voor eene categorische beantwoording vatbaar. Immers, wat verstaan die leden onder „eene tamelijk hooge ambtelijke stelling?” Het bekleeden van een rang boven dien van commies? Welnu, dan kan het antwoord zeer kort zijn: de ambtenaren boven dien rang hebben genoeg te doen met administreerende, beoordeelende en redigeerende werkzaamheden dan dat zij zich zouden kunnen bezig houden met kopiëren, indiceeren, collationneeren of agendeeren. Mochten de bedoelde leden met „eene tamelijk hooge ambtelijke stelling” het oog hebben op de ambtenaren die den rang van commies bezitten, dan moet hun geantwoord worden dat ook al de commiezen van het Departement administreerenden, beoordeelenden of redactie-arbeid verrichten, met uitzondering van een tweetal ambtenaren van dien rang, namelijk de commies van het Departements-kabinet, die belast is met het openen van de ingekomen stukken en met het naar gelang van hunnen inhoud rangschikken van die stukken voor een van de tien agenda's welke dagelijks bij het Departement worden opgemaakt, en de commies, die hoofd is van den algemeenen index van het Departement; eerstgenoemde heeft nevens zijnen genoemden arbeid ook nog het agendeeren, indiceeren en collationneeren van stukken van geheimen of vertrouwelijk aard te verrichten; en het hoofd van den algemeenen index, die voor de stelselmatige verdeling en de juiste opvatting van den arbeid bij dien index heeft te zorgen en aan dengene die inlichtingen van den index hebben moet, hierbij diensten moet verleenen, is verplicht ook zelf aan het indiceeren deel te nemen.

Behoudens de twee evengenoemde uitzonderingen, geschiedt het kopiëren, indiceeren, collationneeren en agendeeren bij het Departement door klerken en onderofficieren, alsmede door eenige adjunct-commiezen en een fortificatie-opzichter; het aantal adjunct-commiezen, die uitsluitend arbeid van dien aard doen, is echter zeer gering in verhouding tot het aantal ambtenaren van dien rang, die administreerenden of beoordeelenden arbeid of redactiewerk verrichten; de verhouding van het getal dezer laatsten tot dat van hen die den meer inferieuren arbeid verrichten is 20 tot 7; en zelfs onder de adjunct-commiezen, die met dergelijke inferieure werkzaamheden belast zijn, heeft een drietal ook een zelfstandigen werkkring naast die eenvoudiger taak te vervullen.

IIIde AFDEELING.

Traktementen van kapiteins voor speciale diensten. Art 10c. Met betrekking tot de hier gestelde vraag moet, evenals ten vorigen jare, een ontkennend antwoord worden gegeven.

Vermindering van het artikel. Art. 10. In verband met het votum van de Tweede Kamer, bij de behandeling van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1899, op 30 November jl. uitgebracht ten aanzien van het overbrengen van de directie der artillerie-inrichting van Delft naar Amsterdam, wordt het artikel, bij de nevensgaande Nota van Wijzigingen, verminderd met *f* 1200.

Hierbij wordt opgemerkt, dat, aangezien de directie eerst met 1 Mei 1900 zou zijn overgegaan, de vermindering eigenlijk $\frac{2}{3}$ van *f* 1200 en dus 800 had moeten bedragen, maar dat de berekening in de ingediende begrooting abusievelijk voor het geheele jaar 1900 heeft plaats gehad.

IVde AFDEELING.

Reservekader. Aan de leden die hieromtrent eene vraag tot den ondergeteekende richtten, zij medegedeeld, dat de versterkte toeloop tot het reservekader, die sedert de invoering van de verplichte persoonlijke vervulling van den dienst bij de militie plaats vond, met de meeste belangstelling door hem is waargenomen. Waar toch de gunstige uitkomsten, die tot nu toe met de doelmatig geregelde opleiding van het reservekader werden verkregen (op 1 November jl., alzoo binnen 4½ jaar nadat de eerste kader-reservisten onder de wapenen kwamen, waren uit dat kader reeds benoemd 28 vaandrigs tot reserve-tweede-luitenant en bekleedden 64 den graad van vaandrig, 320 dien van reserve-sergeant en 476 dien van reserve-korporaal) eenerzijds het goede gehalte der uit genoemd kader gevormde reserve-aanvoeders waarborgt, is het van het meeste belang dat anderzijds de bedoelde versterkte toeloop zekerheid geeft, dat ook de gewenschte getalsterkte in elk der graden zal kunnen worden bereikt zelfs zonder dat zij wier dienstverband bij het reservekader is geëindigd, door geldelijk voordeel tot het sluiten eener nieuwe verbintenis worden geprikkeld. Zonder voorbehoud wordt daarom de in omvang toegenomen stroom naar het reservekader in het belang geacht van het leger.

In den zoeven met cijfers aangegeven gang der bevordering is tevens de beantwoording gelegen van de vraag, hoe de korpscommandanten denken over de bruikbaarheid en de practische geschiktheid van het reservekader. Want, gelijk reeds ten vorigen jare de Memorie van Antwoord in het licht stelde, ingevolge de ter zake bestaande voorschriften, wordt geen vrijwilliger van dat kader tot een graad bevorderd die dat niet verdient:

a. wegens gedrag, ijver en militaire geschiktheid;
en bovendien:

b. wegens het bezit van het theoretische en het practische getuigschrift van geschiktheid voor dien graad, welk laatstbedoelde getuigschrift uitsluitend kan worden verkregen door een examen, hetwelk bij het korps wordt afgelegd.

Gunstige bevorderingscijfers sluiten dus een gunstig oordeel der korpscommandanten in zich, óók omtrent de practische bekwaamheid van het reservekader, en dat te eer wijl bevordering uitsluitend geschiedt door of op voordracht van die hoofdofficieren. Dat verder het rapport van den hoofdofficier voor het reservekader en het daarbij gevoegd verslag van den voorzitter van een der examen-commissiën, ten vorigen jare als bijlage van de Memorie van Antwoord overgelegd, alleen spreken over de theoretische kennis van de geëxamineerde kaderreservisten is een natuurlijk gevolg van hetgeen hierboven reeds is aangestipt, namelijk, dat uitsluitend de korpscommandant bevoegd is tot het doen instellen van een onderzoek óók naar de practische geschiktheid voor bevordering, doch dat de bevoegdheid van den hoofdofficier voor het reservekader is beperkt tot het doen houden van examen voor de getuigschriften van theoretische geschiktheid voor hooger graden.

Den leden die, in verband met den reeds besproken sterkeren toeloop tot het reservekader, verscherping zouden wenschen van de toelatingsvoorwaarden, in dien zin, dat niet alleen aan proeven van theoretische kennis, maar ook van bedrevenheid en lichamelijke geoefendheid zou moeten worden voldaan, zij opgemerkt, dat de toeloop nog geenszins sterker is dan wenschelijk en dat geen enkele vrijwilliger voor het reservekader der infanterie en der vesting-artillerie is aangenomen, die niet had overgelegd en een bewijs van theoretische kennis en een getuigschrift van practische geoefendheid. De grenzen der eischen om dat getuigschrift te verwerven, die in het voorschrift

met voordacht ruim zijn gesteld, worden bij de toepassing echter op doelmatige wijze voortdurend uitgebreid, zoodat het thans reeds regel is, dat de kaderreservist uiterlijk binnen enkele weken nadat hij voor de eerste maal onder de wapenen is gekomen, geschikt is om aan alle oefeningen van den troep deel te nemen. En de meening als zouden de vrijwilligers van het reservekader met minder groot weerstandsvermogen hunne intrrede doen in het leger dan wenschelijk ware, vindt zeker geen steun in het feit, dat deze vrijwilligers in den regel hunnen dienstdtijd vervullen in de zomermaanden van 3 achtereenvolgende jaren, d.w.z. telkens weer in het tijdperk, waarin de oefeningen het krachtigste beroep doen op ieders weerstandsvermogen en het toch — voor zooveel ondergeteekende bekend — niet is gebleken, dat zij tegen de vermoedenissen niet bestand zouden zijn. Dat dit laatste wel het geval is kan ook daaruit blijken, dat van de sinds 4 jaren bestaande gelegenheid om kaderreservisten, die voorloopig niet geschikt worden geacht tot het volgen van den korpsdienst, tijdelijk te laten dienst doen bij het instructiebataljon of bij de artillerie-instructie-compagnie, geen gebruik wordt gemaakt.

Naar aanleiding van de vraag, of steeds nauwkeurig wordt acht geslagen, dat slechts jongelieden in het reservekader worden opgenomen, die lichamelijk voldoende zijn ontwikkeld en die te dezen opzichte bij het militiekader en de miliciens niet achter staan, wordt opgemerkt, dat het geneeskundig onderzoek naar de lichamelijke geschiktheid voor den krijgsveld van de aspiranten voor het reservekader geschiedt naar hetzelfde voorschrift als ter zake voor de militie geldend is, alleen met deze afwijking, dat de eerstgenoemden met minder gezichtsscherpte kunnen worden geschikt geoordeeld dan de tot de militie behoorenden. Hoe nauwgezet echter dat voorschrift ook wordt nageleefd, toch zal zulks niet kunnen voorkomen, dat een enkele maal een loteling voor den dienst wordt afgekeurd, hoewel hij voor het reservekader was goedgekeurd en omgekeerd; want ook daarvan is ondergeteekende één geval bekend. Er kunnen toch in de tijdruimte van ongeveer 3 jaren, die tusschen de beide keuringen kan gelegen zijn, groote wijzigingen in de lichamelijke gesteldheid plaats grijpen en dit met name, waar het, gelijk hier het geval is, jongelieden geldt van tusschen de 17 en 20 jaar.

In de meening van eenige leden, als zou de vrijheid die aan de kader-reservisten is gelaten, ten aanzien van de keus der tijdstippen waarop zij hunnen dienstplicht wenschen te vervullen, bedenkelijk zijn en van ongunstigen invloed op eene goede doeltreffende opleiding, vooral bij het wapen der artillerie, kan ondergeteekende niet deelen.

Had toch het tijdstip van opkomst onder de wapenen werkelijk invloed op den gang der opleiding, dan zou die invloed moeten blijken uit den gemiddelden tijd dien de kader-reservisten — op uiteenloopende tijdstippen onder de wapenen gekomen — behoeven om tot hooger graden te worden bevorderd. Geen verschil valt daarin echter waar te nemen. Dit kan o.a. ten aanzien van de kader-reservisten van het genoemde wapen der artillerie hieruit blijken, dat van de 46 aspiranten-vaandrags, die op 1 September jl. gedurende 2 maanden of langer in den zomer in werkelijken dienst waren geweest, een 16tal — d.w.z. de 35 pct meest geschikten — tot reserve-korporaal werden bevorderd na een dienstdtijd van gemiddeld $2\frac{3}{4}$ maand; terwijl van de 19 aspiranten-vaandrags, die een deel van hunnen werkelijken dienstdtijd geheel of voor het grootste gedeelte tusschen November en April volbrachten, 35 pct. meest geschikten den graad van reserve-korporaal verwierven in gemiddeld $2\frac{5}{8}$ maand. Voorts werden van de 65 aspiranten-vaandrags, die op bovengenoemden datum 2 maanden of langer hadden gediend, verreweg het grootste gedeelte in de zomermaanden, 33, dus ongeveer 50 pct., bevorderd tot reserve-korporaal in gemiddeld $3\frac{3}{11}$ maand, terwijl van de zoeven bedoelde 19 vrijwilligers, die buiten de zomermaanden onder de wapenen waren, er 17, dus bijna allen, dien graad behaalden in gemiddeld $3\frac{5}{8}$ maand. Met deze aan de praktijk ontleende gegevens voor oogen, acht de ondergeteekende het noch wenschelijk, noch noodzakelijk, de vrijheid te beperken die den kader-reservisten in de keus van het tijdstip van opkomst onder de wapenen is gelaten, en die in het bijzonder voor hen die voor een wetenschappelijken werkkring worden opgeleid, van zoo groot belang is te achten. Deze zonder bepaald nadeel voor de militaire vorming geschonken tegemoetkoming aan de maatschappelijke belangen, zou tevens in zekeren zin te be-

schouwen zijn als eene vergoeding voor de *zwaardere* verplichtingen, die, vergeleken met datgene waartoe de milicien gehouden is, op den kader-reservist rusten. Want dat bij deze vergelijking de vrijwilliger van het reserviekader nog eene bevoorrechte stelling zou innemen, kan de ondergeteekende volstrekt niet toegeven.

Reeds ten vorigen jare stelde de Memorie van Antwoord in het licht, dat de kader-reservist niet alleen een eerste-oefeningstijd in het leger heeft te volbrengen van ten minste gelijken duur als de eerste-oefeningstijd der militie, maar dat hij bovendien verplicht is tot aan zijne bevordering tot reserve-sergeant, deel te nemen aan den militairen cursus, die jaarlijks van November tot Mei gedurende 3 uren per week wordt gehouden. Wie dan ook aan eene verbintenis bij het reserviekader de voorkeur geeft boven inlijving bij de militie, in de meening zoodoende den omvang zijner militaire verplichtingen te vermindern, dwaalt en heeft geen kennis genomen van de plichten die de bedoelde verbintenis oplegt. Wel voorkomt de bepaling, die den kader-reservist toestaat den eerste-oefeningstijd te volbrengen in 3 achtereenvolgende jaren, dat tot groote schade van veler wetenschappelijke opleiding de studietijd op een hoogst ongewenscht tijdstip voor geruimen tijd zou moeten worden onderbroken; wel voorkomt die bepaling, — dus naar gelijkstelling en niet naar bevoorrechtiging strevende — dat de vervulling van den dienstplicht op de meer ontwikkelden belangrijk zwaarder drukken zou dan op anderen, doch aangezien zij tevens gelegenheid schenkt om elk verblijf onder de wapenen van den toekomstigen reserve-aanvoeder door een voorafgaanden theoretischen wintercursus doelmatig voor te bereiden en dus meer vruchtdragend te maken, draagt zij niet alleen bij tot gelijkheid voor allen van den druk der vervulling van de militaire verplichtingen, maar bovendien tot deugdelijke militaire vorming der meer ontwikkelden ten bate van de levende strijdkrachten.

Tot welke uitkomsten deze doeltreffende regeling reeds nu heeft geleid, wordt op onmiskenbare wijze uitgedrukt door het aantal reserve-officieren, dat het reserviekader reeds leverde en door het aantal hooger en lager ge-gradueerden, dat dit kader reeds telt.

Verlenging van het verblijf in werkelijken dienst voor het blijvend gedeelte. De door sommige leden geuite wensch om te weten, welken arbeid de tot het blijvend gedeelte behorende milicien, gedurende de zes weken waarmede hun verblijf in werkelijken dienst zou worden verlengd, zouden hebben te verrichten, geeft den ondergeteekende aanleiding tot tweeërlei opmerking vooraf. Ten eerste, dat de duur van den werkelijken dienst voor het blijvend gedeelte bij de onbereden korpsen eigenlijk slechts met eene maand en niet met zes weken wordt verlengd. Wel zullen de miliciens van de tweede ploeg eerst met 15 Augustus 1900 met groot verlof vertrekken, doch men verlieze hierbij niet uit het oog dat, wegens de verlenging van den duur van eerste-dienst bij de onbereden korpsen van 1—15 November, de werkelijke dienst voor het blijvend gedeelte eerst na laatstgenoemden datum aanvangt. In de tweede plaats, dat ten gevolge van de aanwijzing van twee ploegen voor het blijvend gedeelte de duur van het verblijf onder de wapenen met die bestemming voor de miliciens individueel slechts met 14 dagen wordt verlengd.

Waarvoor verlenging van den duur van het verblijf in werkelijken dienst noodig is, blijkt uit de Memorie van Toelichting, waar gemeld wordt dat die verlenging behoort te geschieden ten einde gedurende het tijdperk van de bataljonsoefeningen een voldoende aantal manschappen onder de wapenen te hebben om die oefeningen voor de jongste lichte tot haar recht te doen komen. En welke dienstverrichtingen voor het blijvend gedeelte zijn weggelegd, is af te leiden uit het gedeelte van het rapport van den inspecteur der infanterie, dat geleid heeft tot het doen van de ter zake betrekkelijke voorstellen tot verlenging van den duur van den eerste-dienst en van het blijvend gedeelte. Dat gedeelte van het verslag luidt als volgt: „Hadden wij werkers, of een blijvend gedeelte onder de wapenen, die den corvée- en gedeeltelijk de wachtdiensten waarnamen, zoodat de miliciens der jongste lichte bijna *onafgebroken acht maanden* konden worden geoefend, dan zou, vooral wanneer mocht blijken dat de leerstof voor inkrimping vatbaar is, de geoefendheid wellicht in alle opzichten voldoende kunnen worden, mits er dan op die wijze geoefend werd gedurende *acht maanden*, en niet zooals nu, feitelijk

slechts gedurende 7½ maand, (omdat bij een opkomst tusschen 1 en 15 Maart, de instructie niet voor den 16den geregeld kan aanvangen)".

Corvée- en wachtdiensten behooren dus inzonderheid tot de aangewezen taak van het blijvend gedeelte en het ligt voor de hand dat die taak voor den man zwaarder valt naarmate minder miliciens voor die dienstverrichtingen onder de wapenen worden gehouden.

Die taak is niet te zwaar geacht door de miliciens die met anderen van nummer verwisselden om onder de wapenen te blijven. Voor de bepaling van de sterkte van het blijvend gedeelte in de onderscheidene garnizoenen werd het advies van de daarbij betrokken militaire autoriteiten ingewonnen en daarmede rekening gehouden.

Bij de vaststelling van de sterkte van het blijvend gedeelte der lichte 1899 is evenzoo gehandeld ten opzichte van de opgaven van de korpscommandanten en is getracht voor die opgaven een zuiverder maatstaf te verkrijgen dan ten vorigen jare werd aangenomen.

Te recht is door andere leden er op gewezen, dat door meer algemeene invoering van den maatregel, om sommige corvée-diensten door daarvoor aangenomen burger-personen te doen verrichten, de dienst van het blijvend gedeelte zal worden verlicht.

Het verwijt dat het verlengen van den diensttijd voor het blijvend gedeelte moeilijk zou zijn te rijmen met de houding, die zoowel de Regeering als de Kamer tegenover het blijvend gedeelte heeft aangenomen, toen de afschaffing der bevoegdheid tot dienstvervangning in de Tweede Kamer ter sprake was, is ongegrond. Wel kan worden toegegeven dat toen duidelijk is gebleken, dat men het blijvend gedeelte beschouwde als een noodzakelijk kwaad, dat dienengevolge tot de engst mogelijke afmetingen teruggebracht zou moeten worden en Regeering en Kamer toen als het ware stilzwijgend zijn overeengekomen, dat het blijvend gedeelte zoo klein mogelijk zou wezen en zoo kort en zoo gemakkelijk mogelijk zou dienen. Doch de ondergeteekende mag zich niet laten verwijten dat hij ontrouw zou zijn geworden aan de beginselen door hem ten opzichte van het blijvend gedeelte ontvouwd.

De wijze, waarop de nummervisseling voor het blijvend gedeelte is geregeld, maakt in verband met de verdeeling van het blijvend gedeelte in twee ploegen de dienstverrichtingen daarbij zoo gemakkelijk als met de belangen van den dienst maar eenigszins is overeen te brengen.

De manschappen van de beide ploegen mogen te allen tijde onderling van nummers wisselen, tengevolge waarvan ook zonder geld nummervisseling tot stand komt. Voor het blijvend gedeelte worden thans ongeveer 2000 miliciens minder onder de wapenen gehouden dan in het jaar van het optreden van den ondergeteekende als Minister, niettegenstaande het aantal vrijwilligers sedert dien tijd sterk is verminderd; terwijl bovendien de manschappen tot samenstelling van het blijvend gedeelte in twee ploegen worden aangewezen. Niet alleen is door den ondergeteekende de sterkte van het blijvend gedeelte belangrijk verminderd, maar ook de tijd dien de man daarvoor in werkelijken dienst wordt gehouden tot op de helft verkort. Dat de ondergeteekende zich verplicht acht op grond van de in dezen zomer opgedane ervaring thans voor te stellen het blijvend gedeelte te houden tot 15 Augustus, d. i. even lang als vroeger, bewijst slechts dat hij in zijn streven om dien duur te verkorten, het vorige jaar te ver was gegaan.

Voorschotten aan officieren. Art. 12bis. Krachtens artikel 63 van het bij Koninklijk besluit van 7 Februari 1886 n°. 14 vastgestelde reglement van administratie bij de landmacht, kan aan een nieuw aangestelden officier in het eerste jaar na zijne aanstelling, tot tegemoetkoming in de kosten van kleeding en uitrusting, een geldelijk voorschot worden verstrekt van hoogstens *driehonderd gulden*.

Dat voorschot moet bij termijnen van minstens *tien gulden* per maand binnen drie jaren na de aanstelling worden terugbetaald. Voorts kan, volgens art. 104 van genoemd reglement, een voorschot worden verstrekt aan een officier die een dienstpaard verliest of opnieuw tot het houden van een dienstpaard verplicht wordt, indien hij alsdan geen recht heeft op de vergoeding welke een officier geniet die zich voor de eerste maal van een dienstpaard voorziet, of zijn dienstpaard door bevolen dienstverrichtingen verliest. Dat

voorschot mag niet meer bedragen dan de som welke volgens de wettelijke bepalingen dienaangaande, door een officier moet worden betaald voor een Rijkspaar, dat hem in eigendom wordt afgestaan, en moet bij maandelijksche termijnen, binnen twee jaren, terugbetaald worden.

De hiervoren bedoelde voorschotten worden uit de korpskassen betaald, en de bedragen welke tot aanzuivering van die voorschotten door de officieren worden terugbetaald of van hunne traktementen worden ingehouden, vloeien in die kassen terug.

Van de ter zake gedane uitgaven en ontvangsten wordt eene afzonderlijke rekening aangehouden.

Het nadelig saldo der voorschottenrekening zal op 1 Januari 1900 ongeveer f10.000 bedragen, welk bedrag gelijk zal zijn aan de gezamenlijke schuld der officieren op dat tijdstip.

Zoolang de korpsadministratiën konden beschikken over de voorschotten bedoeld in het thans ingetrokken artikel 34 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), houdende instructie voor de Algemeene Rekenkamer, kon een gedeelte daarvan worden bestemd tot het verstrekken van voorschotten tot aanschaffing van kleeding en paarden van officieren.

Nu eerstbedoelde voorschotten zullen worden teruggegeven, kan met het verstrekken van voorschotten aan officieren bezwaarlijk worden voortgegaan, zonder dat die uitgaven bij de begrootingswet zijn toegestaan. Om die reden wordt bij dit, in de hiernevens gaande Nota van Wijzigingen opgenomen, artikel f26.000 aangevraagd, waarvan ongeveer f10.000 is bestemd tot teruggaaf van door de administratiën der korpsen verstrekte doch op 1 Januari 1900 nog niet terugbetaalde voorschotten en ongeveer f16.000 tot het verstrekken van voorschotten in het jaar 1900.

Hetgeen van die voorschotten wordt terugbetaald zal in 's Rijks schatkist worden gestort, en onder de Middelen verantwoord worden. Vermits van het totaal bedrag der jaarlijksche voorschotten in het jaar waarin zij zijn verstrekt en in elk der beide volgende jaren ongeveer een-derde wordt aangezuiverd, is het bedrag, dat jaarlijks wordt betaald ongeveer even groot als het bedrag dat wordt ingehouden. In volgende jaren zullen dan ook de te dezer zake op hoofdstuk VIII aan te vragen en de in de Wet op de Middelen te begrijpen sommen onderling niet veel uiteenloopen. Het zal wel onnoodig zijn, nader de aandacht te vestigen op de omstandigheid, dat deze verhooging der begrooting geen verhooging in uitgaven ten gevolge heeft.

Zending van officieren naar Zuid-Afrika. Art. 12ter. Zooals bekend is, hebben verschillende buitenlandsche Mogendheden officieren afgevaardigd om de krijgsverrichtingen in *Zuid-Afrika* te volgen.

De Regeering zou het wenschelijk achten, dat ook het Nederlandsche leger daarbij vertegenwoordigd ware.

Mocht het op dit artikel uitgetrokken bedrag door de Staten-Generaal worden toegestaan, dan zou daardoor gelegenheid ontstaan om voor dat doel een tweetal officieren, die daartoe genegen zijn, naar *Zuid-Afrika* te zenden.

Stafmuziek te Leiden. Art. 13. Ten aanzien van de hier gedane vraag heeft de ondergeteekende de eer mede te deelen, dat bij kleine uitvoeringen van de stafmuziek bij het 4de regiment infanterie te Leiden, — d. w. z. waarbij minder dan de helft van het muziekkorps tot een minimum van vier personen wordt gebezigd — aan den kapelmeester een deel van de opbrengst wordt toegekend. De verdiensten van uitvoeringen door drie personen of minder worden geheel door de executanten genoten.

Deze regeling is gebaseerd op de overwegingen dat, wanneer op die uitvoeringen door de executanten goed wordt gespeeld, zulks is te wijten aan de bemoeiingen van den kapelmeester bij de repetitiën en aan het door hem gegeven onderricht.

Bovendien heeft hij voor deze uitvoeringen bemoeienis ten aanzien van het voorbereiden en sluiten van overeenkomsten, de bezetting der partijen, het opmaken van programma's, enz.

Verhooging van het artikel. Art. 13. Nu te rekenen van 1 Januari 1900 alle uitgaven voor aanschaffing, aanmaak en onderhoud van kleeding en uitrusting ten laste van het rijk worden gebracht, en, in verband daarmede, de toelage

voor de eerste uitrusting en de dagelijksche toelage voor kleeding en uitrusting van onderofficieren en soldaten niet meer worden verevend, kunnen de toelagen, welke voor gemeld doel aan muzikanten en aan élèvemuzikanten zijn toegekend, niet meer ten bate van de muziekfondsen worden gebracht.

Bedoelde toelagen kunnen derhalve, voor zooveel laatstgemelde categorieën van militairen betreft, vervallen. Vermits echter de kosten van vernieuwing en onderhoud van de kleeding en uitrusting der muzikanten ook in den verloop op den bestaanden voet ten laste van de muziekfondsen worden gebracht, is het noodig, die fondsen voor het verlies der toelagen schadeloos te stellen, hetgeen zou kunnen geschieden, door de som welke jaarlijks aan gemelde fondsen van Rijkswege wordt toegelegd, te verhoogen.

In verband daarmee wordt voorgesteld art. 13 met f 12.000 te verhoogen, daarentegen art. 14 met een gelijk bedrag te verminderen. Een en ander is in de bovengemelde hiernevensgaande Nota van Wijzigingen opgenomen.

Sterkte van de telegraaf-compagnie bij het korps genie-troepen. Naar aanleiding van den twijfel, in het Voorloopig Verslag uitgedrukt of het administratieve personeel bij de telegraaf-compagnie van het korps genietroepen wel verband houdt met de sterkte dier compagnie, veroorlooft de ondergeteekende zich te doen opmerken, dat die sterkte niet noemenswaard verschilt met die eener compagnie infanterie, waarbij hetzelfde administratieve personeel is ingedeeld.

Bij het Departement van Oorlog is dan ook nimmer gebleken, dat de sterkte van dit personeel onvoldoende zou zijn.

Uitbreiding van meerbedoeld personeel komt hem derhalve, evenals aan den inspecteur van het wapen, onnoodig voor.

Mindere geëmployeerden op daggeld werkzaam. De opmerking betreffende 40 à 50 niet-militairen, die als schrijvers en teekenaars bij het korps genietroepen tegen daggeld zouden werkzaam zijn, berust vermoedelijk op een misverstand. Bij het genoemde korps zijn geen niet-militairen in die betrekkingen in dienst. Waarschijnlijk heeft men hier het oog gehad op de schrijvers, teekenaars en tijdelijke opzichters in dienst bij den staf der genie.

Voor zoover deze schrijvers van Rijkswege betaald worden en niet behooren tot de schrijvers van andere korpsen, zijn het gepensioneerde militairen, die voor hun arbeid als schrijver boven hun pensioen een zeker daggeld genieten; worden dezen te eeniger tijd onbekwaam voor hun werk, dan behouden zij het hun verleende militaire pensioen.

De teekenaars en opzichters hebben een tijdelijke aanstelling, terwijl bij de vaststelling van het daggeld met het tijdelijke van de aanstelling rekening is gehouden; het geven van eene vaste aanstelling zou tot vele bezwaren aanleiding geven, omdat niet allen voortdurend noodig zijn.

Op dit oogenblik komen er — voor zoover ondergeteekende bekend is — onder deze personen geen tijdelijke teekenaars of opzichters voor die voor pensionneering in aanmerking zouden behoeven te komen, al mochten de door hen bewezen wordende diensten, volgens de bestaande pensioenbepalingen, aanspraak geven om met pensioen te worden vergolden.

Hij is echter bereid te overwegen wat ten aanzien van deze categorie van personen — wanneer zij een groot aantal jaren bij de genie werkzaam zijn geweest en steeds tot tevredenheid aanleiding hebben gegeven — zou kunnen worden gedaan, wanneer zij te eeniger tijd niet meer geschikt zullen zijn voor de door hen te verrichten werkzaamheden, en dit te meer omdat zij, naar zijne meening niet kunnen gerekend worden te behooren tot de geëmployeerden bedoeld in artikel 1 der wet van 18 Juli 1890 (*Staatsblad* no. 109).

Soldijverhooging bij de infanterie. Na rijpe overwegingen van de zaak is de ondergeteekende van meening, dat het, althans voorloopig, geen aanbeveling verdient, de soldijen bij het wapen der infanterie tot het hier bedoelde einde te verhoogen. Van het noodzakelijke van zoodanigen maatregel is de ondergeteekende geenszins overtuigd. En bij het gemis van dit overtuiging meent hij, ook met het oog op de omstandigheid, dat de bedoelde gelijkstelling van soldijen billijkheidshalve gepaard zou moeten gaan met eene gelijkstelling van de traktementen, voorshands te moeten afzien van een maatregel, die, gelijk wel geen betoog behoeft, het cijfer der begrooting aanmerkelijk zou doen stijgen.

Herhalingsoefeningen. Het ligt in het voornemen van den ondergeteekende om te zijner tijd aan de Koningin in overweging te geven, krachtens de

bevoegdheid daartoe aan art. 125 van de Militiewet ontleend, in het jaar 1900 bij de infanterie twee lichten te gelijk onder de wapenen te doen roepen.

Het oproepen van de twee lichten na elkander, zooals dit dezen zomer met de infanterie heeft plaats gevonden, kan niet bevorderlijk zijn voor eene doelmatige oefening en voor een nuttig gebruik van den tijd, en is dan ook slechts geschied omdat de nood daartoe drong, zooals uit het hiervoren medegedeelde gemakkelijk valt af te leiden.

Voorts moge er hier op worden gewezen dat steeds de lichte, welke voor herhalingsoefeningen onder de wapenen komt, gedurende de eerste dagen ter beschikking gesteld wordt van de compagnies-commandanten, voornamelijk tot het houden van détail-oefeningen, als herhaling van het vroegere geleerd; gedurende die dagen doen zij geen wacht- en corvée-diensten. Deze regeling is onmisbaar om de voor herhalingsoefeningen opgekomen miliciens met vrucht de verdere oefeningen te doen volgen.

Wat voorts het verrichten van corvée betreft, diene het volgende. Bij opkomst van eene lichte voor herhalingsoefeningen is uit den aard der zaak ten gevolge van de grootere sterkte, voor reiniging van localiteiten, inkoop, enz. een grooter aantal corvéeërs noodig. Ten deele moet hierin ook worden voorzien door de manschappen van evenbedoelde lichte, vermits anders de last der vermeerderde werkzaamheden uitsluitend zou drukken op de lichte welke voor eerste-oefening onder de wapenen is, wat niet gewenscht is.

Al zou dan ook, gelijk van de zijde van andere leden werd betoogd, het oproepen van slechts éene lichte te gelijk aanbeveling verdienen ter voorkoming van verlenging van den duur van den werkelijken dienst voor het blijvend gedeelte, om vorenvermelde reden bestaat er overwegend bezwaar tegen zoodanigen maatregel.

De herhalingsoefeningen werden gehouden in een tijd welke het gunstigst wordt geoordeeld om daarvoor nuttig gevolg te hebben. Die tijd is dus geenszins willekeurig gekozen en die oefeningen kunnen dus niet naar believen even goed op een en ander tijdstip plaats vinden.

Soldij voor schrijvers. Het hierbedoelde bedrag wordt noodig geacht in verband met verhooging in graad van schrijvers, die daarvoor in den loop van het jaar 1900 vermoedelijk in aanmerking zullen komen en wier soldij alsdan op grond van het bepaalde bij art. 4 van het Koninklijk besluit van 4 Maart 1892 no. 36, verhooging ondergaat.

Wat dan ook bij de gestelde vraag bedoeld werd, is den ondergeteekende niet duidelijk.

Toelagen voor kleeding enz. Art. 14. Ten aanzien van den uitslag van het hierbedoelde ten vorigen jare bij de behandeling van de begroting toegezegde onderzoek, kan de ondergeteekende mededeelen, dat daaruit is gebleken — wat trouwens ook reeds bij de behandeling van de zoogenaamde veertientonwet is opgemerkt — dat de vergoeding voor de eerste uitrusting en de dagelijksche toelagen voor vrijwillig dienende militaire voldoende zijn, hetgeen wordt bewezen door de jaarlijksche uitbetaling van het tegoed aan vrijwillig dienenden, hetwelk op 1 November jl. ruim f 138.000 bedroeg. Voor de miliciens zijn de vergoedingen, indien zij kort onder de wapenen blijven, onvoldoende; voor hen worden dan ook jaarlijks aanzienlijke bedragen ten laste van het Rijk gebracht.

Zoodra de duur van den eerste-oefeningstijd van de miliciens definitief zal zijn geregeld, zal worden overwogen, of het niet met 's Rijks geldelijk belang is overeen te brengen, de miliciens voor Rijksrekening van kleeding en uitrusting te voorzien.

Alsdan zouden de rekeningen te hunnen aanzien kunnen vervallen en daardoor ook de bepalingen, welke thans voor hen gelden, op het stuk van korting op de soldij.

Met betrekking tot de vraag, welke de geldelijke gevolgen zijn geweest van de door den ondergeteekende ingevoerde bepaling, dat in het eerste en in het tweede kwartaal van den diensttijd van een militair geene korting ten behoeve zijner rekening wordt opgelegd, moet worden opgemerkt dat dit eerst kan blijken, nadat de lichte van 1899, waarop voor het eerst die gunstige bepaling is toegepast, zal zijn gepaspoort.

Laken voor militaire kleeding. Zelfs voor de vervaardiging van laken, dat

ten opzichte van het uiterlijk aanzien en den weerstand tegen slijting slechts aan matige eischen moet voldoen, is onze inlandsche wol geheel ongeschikt; de vezel is daartoe te grof en te weinig gekronkeld. Er kan geen gesloten vilt van worden verkregen en derhalve geen goed militair laken van worden bereid.

Dat van de inlandsche wol laken vervaardigd wordt, dat aan vele gemeenten en tal van particulieren wordt geleverd, is aan de lakenfabrikanten, die hierover zijn geraadpleegd niet bekend.

Hoofdzakelijk wordt de inlandsche wol gebezigd voor de vervaardiging van breigaren en van grove wollen dekens.

Aan het laken voor de militairen worden overigens geen hoogere eischen gesteld dan die, welke aan een grondstof, welke een grooten weerstand tegen wrijving moet bezitten, noodzakelijk gesteld moeten worden.

Vermindering van het artikel. Art. 14. Met betrekking tot de voorgestelde vermindering van dit artikel met f 12.000, wordt verwezen naar de hiervoren gegeven toelichting op de verhooving van art. 13.

Afnemen van het aantal vrijwilligers. Art. 16. Van de maatregelen, welke, blijkens de Memorie van Toelichting, in overweging waren, ten einde de dienstneming bij het wapen der cavalerie te bevorderen en het verlooptegen te gaan, is er nog een te kort in werking om reeds nu te kunnen opmaken, of die aan het doel zal beantwoorden. Deze maatregel bestaat in eene verhooving van de *aanbrengpremiën*. Een andere maatregel zal waarschijnlijk eerlang worden toegepast. Het betreft eene eenigszins belangrijke verhooving van de *handgelden* bij de bereden korpsen, met toepassing echter van een gewijzigd systeem van uitbetaling dier gelden. Overigens zal, naar de ondergeteekende vertrouwt, de omstandigheid, dat ook in het eerstvolgend jaar de behoefte aan aanvulling van het Indische leger belangrijk minder zal kunnen zijn dan in de laatste jaren, niet zonder invloed wezen op den gang der werving, ook bij het wapen der cavalerie. Het een en ander neemt echter niet weg, dat de ondergeteekende, gelet ook op het tegenwoordig cijfer der presente sterkte aan vrijwilligers bij genoemd wapen, een ramingscijfer van 1400 man voor het jaar 1900 voldoende acht.

Hoe het komt dat naar verhouding, de teruggang van het aantal vrijwilligers bij de cavalerie grooter is dan bij de bereden artillerie is eene vraag waarop de ondergeteekende het antwoord moet schuldig blijven. Bijzondere omstandigheden, die op het grootere verloop van invloed hebben kunnen zijn, zijn hem niet bekend.

Wat het denkbeeld betreft, om den vrijwilligers uitzicht te openen op het verkrijgen van eene burgerlijke betrekking na de vervulling van hun dienstplicht, de ondergeteekende ziet voorshands geen kans, in dit opzicht gekoesterde wenschen tot vervulling te doen komen.

Maar afgescheiden daarvan, is het zijne stellige meening, dat, zolang handel en nijverheid zich weder in een meer bloeienden toestand bevinden, ook van dat middel ter bevordering van de werving, voor wat het personeel beneden den graad van onderofficier betreft, weinig heil is te wachten.

Voeding en verzorging der paarden. Art. 17. De ondergeteekende voegt zich aan de zijde van de leden, die verklaarden niet te kunnen toegeven dat de kwaliteit van het voeder en het ligstroot, hetwelk aan de paarden wordt verstrekt, slecht zouden zijn.

De eischen, waaraan de artikelen volgens de levensvoorwaarden moeten voldoen, kunnen tot waarborg strekken van de goede hoedanigheid van het geleverde.

Het is den ondergeteekende voorts aangenaam te kunnen mededeelen, dat de uitslag van de laatstelijk gehouden aanbestedingen voor de levering van fourage van dien aard is geweest, dat de som daarvoor op dit artikel aangevraagd, kan worden verminderd.

De prijzen, op de bladz. 120 en 122 van den toelichtenden staat geraamd op respectievelijk 67, 58, 60 en 55 cent, kunnen thans gesteld worden op respectievelijk 66, 57, 58 en 53 cent.

In verband hiermede ware het artikel te verminderen met het bedrag, minder noodig voor:

1.040.615 rations — 1825 (staf der genie) = 1.038.790 rations ad 1 cent	
per ration	= f 10.387.90
892.790 rations ad 2 cent	„ 17.855.80
	f 28.243.70

Vermits de gehouden aanbestedingen slechts loopen over de eerste 10 maanden van 1900 en de kans bestaat dat de prijzen van de fourage in het volgende leveringsjaar hooger zullen zijn, komt het den ondergeteekende wenschelijk voor, bedoelde vermindering slechts naar reden van een tijdvak van 10 maanden in rekening te brengen, en dus terug te brengen op

$$\frac{5}{6} \times f 28.243.70 = f 23.536.40 \text{ of rond } f 23.536.$$

Met laatstgemeld bedrag is de raming van het artikel volgens nevensgaande Nota van Wijziging verlaagd.

Corvée-diensten. Art 18. Met voldoening nam de ondergeteekende kennis van de instemming van vele leden met zijn voorstel om op dit artikel der begrooting een bedrag van f 60.000 beschikbaar te stellen, ten einde sommige corvée-diensten niet meer door dienstplichtigen, maar door daarvoor aangenomen burgerpersonen te doen uitvoeren.

Volgens zijne berekening zal ook in volgende jaren voor dit doel geen hooger bedrag noodig zijn.

De ondergeteekende heeft in beginsel bedenking tegen het aan de Staten-Generaal overleggen van rapporten door militaire autoriteiten aan hem uitgebracht; die rapporten zijn voor den Minister bestemd en de autoriteiten die ze opstellen, moeten de overtuiging kunnen bezitten, dat die bestemming niet dan om zeer dringende en overwegende redenen ter zijde gesteld wordt.

De ondergeteekende wil echter gaarne aan het ter zake geuit verlangen zooveel doenlijk te gemoet komen door het mededeelen van den zakelijken inhoud der rapporten, welke omtrent de hierbedoelde proef zijn uitgebracht. Dientengevolge wordt hier het navolgende aangeteekend:

Regiment Grenadiers en Jagers. Op 15 Maart 1899 werden 4 burgerwerklieden in dienst gesteld tot het verrichten der corveeën waarvoor te voren manschappen werden aangewezen. Hun arbeid was zóó geregeld dat deze op de werkdagen in 8 uren moest worden verricht en wel van 2 uur na de reveille af tot 12 uur en van 1 uur 's namiddags tot dat de 8 werkuren waren verkregen.

Zij werden gebezigd tot het reinigen van privaten voor officieren, onderofficieren en manschappen, van waschlokalen, urinoirs, arrestantenkamers en cellen voor provoostarrestanten.

Voor deze werkzaamheden waren vroeger 10 manschappen noodig en het valt niet te ontkennen, dat de 4 burgerwerklieden het werk beter en vlugger verrichten dan de bedoelde manschappen.

Voor den troep bleven nog dagelijks te reinigen over de politiewachten, voor-, achter- en zijplaatsen der kazerne, de trappen en gangen niet tot de compagnieën behorende, de gangen en zolders bij rust- en deponeerkamers, benevens de zinkputten. Hiervoor werden van 2 uur na de reveille af tot 12 uur 10 manschappen gecommandeerd, die daarna van 1—3½ uur 's namiddags de onderscheidene inkoopten voor de soldatenmenages moesten verrichten.

Door de voormelde corveeën — met uitzondering van het fourageeren — evenzoo aan burgerwerklieden op te dragen, zou hun aantal op 10 moeten worden gebracht. De burgers arbeiden steeds onder militair toezicht; zij mogen zich niet in de kamers, keukens, rustkamers enz. begeven, doch mogen zich in het schaftuur in de soldatencantine ophouden.

Het daggeld wordt op Zaterdagmiddag, onder toezicht, uitbetaald.

3de Regiment Huzaren. Op 16 Maart jl. werd een werkmán in dienst gesteld om gedurende 8 uur de algemeene kazernecorveeën te verrichten tegen een daggeld van f 1.10.

Deze corveeër werd door een huzaar geassisteerd. Voor de verrichte werkzaamheden werden vroeger 4 man gecommandeerd. Voor de diensten in de Alexanders-kazerne ten behoeve van de cavalerie zullen 2 burgerwerklieden noodig zijn.

2de Regiment Veldartillerie. Eén burgerpersoon werd als corveeër aange-

nomen tegen *f* 1,10 daags, met werktijden van 7—9 uur v.m., 9½—12 uur en 1—3½ uur n.m. Hem werd opgedragen het schoonhouden van privaten, strakkamers, binnenplaats, trappen, enz. Hij heeft voor die werkzaamheden goed voldaan. Door zijn arbeid werden 2 man voor andere diensten beschikbaar.

Op dagen waarop gefourageerd wordt is het wenschelijk de burgercorveeërs één uur langer in dienst te houden, tot het schoonmaken van de binnenplaats.

Voor de beide kazernes van het korps te 's Gravenhage worden twee burgerwerklieden voldoende geacht.

De vraag of de personen die tot het verrichten van corvéediensten worden aangenomen, vallen onder de bepalingen der wet van 18 Juli 1890 (*Staatsblad* no. 109) tot regeling der pensioenen van de mindere geëmployeerden, enz., op daggeld werkzaam bij de inrichtingen van 's Rijks zee- en landmacht, moet toestemmend worden beantwoord.

Wat betreft het bedrag van het daggeld ad *f* 1 tot *f* 1.10 schart de ondergeteekende zich aan de zijde der leden, die dit bedrag voor den zeer eenvoudigen arbeid voldoende achten.

Dit klemt te meer als in aanmerking wordt genomen, dat het in de bedoeling ligt bij de definitieve invoering van den maatregel het daggeld ook voor den Zondag uit te betalen, hoewel op dien dag door de burgercorveeërs slechts gedurende enkele morgenuren arbeid zal behoeven te worden verricht.

Woningen voor gehuwde onderofficieren. De opmerking over woningen voor gehuwde onderofficieren in de Diepstraat te 's Hertogenbosch, heeft waarschijnlijk betrekking op het zoogenaamde Maagdenhuis, dat het eerste huis van de Diepstraat is en, ofschoon dit gebouw reeds van vroegere tijden dagteekent, een tweetal goede woningen bevat. Bij het aanbrenge van enkele kleine verbeteringen aan die woningen is onlangs de toegang tot de voorste woning verplaatst, zoodat deze zelfs niet meer in de Diepstraat uitkomt.

De tegenwoordige bewoners verklaarden nog kortelings, bij gelegenheid van eene door den inspecteur der genie gehouden inspectie, dat zij met die woningen uitstekend tevreden waren.

Het spreekt intusschen vanzelf dat eventueel te bouwen nieuwe woningen voor gehuwden bij voorkeur niet in mindere buurten zullen worden geplaatst.

Zonder overigens de opmerking, dat een gehuwd onderofficier moet wonen op een stand waar zich fatsoenlijke burgers plegen te vestigen, te willen bestrijden, meent de ondergeteekende er toch op te moeten wijzen, dat deze uitdrukking op zeer verschillende wijzen kan worden uitgelegd; mits ruim genomen kan hij er zich echter zeer goed mede vereenigen.

Voorbereidend militair onderricht. Art. 20. Indien de leden, die vroegen naar de resultaten van het voorbereidend militair onderricht bij de in dit jaar opgekomen lichte, mochten meenen, dat het voorbereidend militair onderricht in de eerste plaats bedoelt te zijn een aan den eersten oefeningstijd voorafgaande cursus voor dienstplichtigen der militie, dan zou de ondergeteekende moeten doen opmerken, dat die opvatting onjuist is en mitsdien de vorming van een deugdelijk oordeel over de waarde van dat onderricht in den weg staat. Zoodanige opvatting vindt ook geen grond in hetgeen ter zake in de voorschriften werd opgenomen. Bij § 2 der „Regeling” hiervoren genoemd, wordt toch als hoofddoel van het voorbereidend militair onderricht op den voorgrond gesteld: „de bekendheid te bevorderen met de eenvoudigste militaire exercitiën en van de algemeene plichten van den soldaat”. Niet vóóroefening der militie wordt dus vóór alles beoogd, maar versterking in het algemeen van den militairen volksgeest en der volksweerkracht; wél de oefening in militairen zin van zooveel mogelijk alle krachten, die in het jonge gedeelte der mannelijke bevolking aanwezig zijn. Daarom is het voorbereidend militair onderricht voor de volksweerbaarheid van groote beteekenis en kan dat nog meer worden, wanneer, gelijk in het voornemen ligt, in de garnizoensplaatsen gedurende eenige maanden van het jaar de gelegenheid tot schieten met scherpe patronen wordt opengesteld, o. a. voor hen, die aan dit onderricht hebben deelgenomen.

Is onder zulke omstandigheden ieders streven daarheen gericht om het deelnemen aan het onderwerpelijke onderricht en het schieten te doen opnemen onder de volksgewoonten, dan kan het niet anders, of op den duur moet de volksweerkracht daarvan den gunstigen terugslag ondervinden. De in het

leger geoeffenden — het leger in zijn vollen omvang — zullen dan staan als kern te midden van een volk, dat niet te eenen male vreemd is aan de kunst van het hanteeren der wapenen.

De vruchten van het voorbereidend militair onderricht moeten derhalve in hoofdzaak worden gezocht onder de jongelieden, die niet als milicien in het leger komen en zonder locale oefening voor de landsdefensie geheel waardeloos zouden zijn.

Met dat hoofddoel is het leerplan in overeenstemming. Het is gericht op de vorming zooveel mogelijk, tot weerbare mannen van hen, die nimmer de leerschool van het leger zullen doorloopen. En dat het onderricht, óók met die *algemeene* bestemming, tevens strekt en strekken kan tot opleiding van aspiranten voor het reservekader en, zooals hiervoren onder den titel „bevoorrechtiging van groote steden” werd aangetoond, van toekomstige militieplichtigen, is een voordeel, dat, hoe hoog te waardeeren ook, toch niet anders mag worden beschouwd dan als eene bijkomende bate.

Ook van die bate behoort ondertusschen doelmatig partij te worden getrokken. Daarom werd o. a. bepaald, gelijk mede hiervoren werd herinnerd, dat de miliciens, bezitters van het getuigschrift W, vóór andere lotelingen hunner lichting in aanmerking komen voor de opleiding tot een graad, immers indien zij voor die opleiding ook in andere opzichten de noodige geschiktheid bezitten. Zelfs al zou in het algemeen moeten worden toegegeven — hetgeen echter niet het geval is — dat uit de bezitters van het meergenoemde getuigschrift niet in korteren tijd een beter militiekader is te vormen dan uit de overige miliciens, dan nog verdient de hooger bedoelde bepaling onverkorte handhaving. Zij kan toch in geen opzicht schaden, maar is daarentegen een doelmatige prikkel voor velen tot deelneming aan het voorbereidend militair onderricht.

Zelfs al mocht ten tijde, als daarover geoordeeld zal kunnen worden, tegen gerechtvaardigde verwachting in, blijken, dat dit onderricht voor de verdere opleiding van de miliciens, bezitters van het getuigschrift W, niet de waarde heeft, welke men zou wenschen, dan kan er toch ten aanzien van de vorming van die miliciens in geen geval van iets anders dan van eene bate sprake zijn.

Wat nu de door sommige leden gedane vraag zelve omtrent de reeds verkregen uitkomsten betreft, is door andere leden te recht er op gewezen dat en waarom, ten opzichte van die resultaten nog slechts een zeer voorloopig oordeel geveld zal kunnen worden. Hierbij zij nog opgemerkt, dat de houders van het getuigschrift W enkele maanden na de opkomst der lichting bij sommige exercitiën bezwaarlijk meer boven de andere miliciens kunnen uitblinken, wíl deze dan door allen worden gekend. Maar evenmin als het een bewijs is, dat de onderofficieren in kennis en geoeffendheid gelijk staan met miliciens, omdat de eersten in eene klasse vereenigd, bijv. de recruteschool niet belangrijk beter uitvoeren dan de laatsten, evenmin kan het als bewijs gelden, dat de houders van het getuigschrift W in algemeene geoeffendheid gelijk staan met de overige miliciens, indien zij zich op een willekeurig tijdstip bij zekere oefeningen niet onderscheiden. Algemeene indrukken in dat opzicht zijn niet altijd betrouwbare gegevens en zeker is het niet doelmatig een oordeel te bouwen op de algemeene indrukken, verkregen van de geoeffendheid der getuigschrifthouders der lichting 1899, omdat die lotelingen in het uitzonderingsgeval hebben verkeerd, dat zij na één winteroefening het getuigschrift konden verwerven.

Om juist te zijn, moet elk oordeel worden opgeschort tot ongeveer 14 dagen na de opkomst der lichting 1900. Heeft dan de compagnies-commandant van die twee weken gebruik gemaakt om eenheid te brengen in den graad van geoeffendheid zijner compagnie door, zoo noodig, de geoeffenden afkomstig uit de eene gemeente wat meer te onderrichten in het eene — die uit eene andere gemeente in een ander vak, dat mogelijk ter plaatse om eenige reden minder goed te beoefenen was, waarvoor hij genoeg instructeurs heeft, dan, maar ook niet vroeger, zal te oordeelen zijn over de vruchten, die het voorbereidend militair onderricht afwerpt, ook voor de kaderopleiding uit de militie. En de autoriteit, die daarover op later tijdstip zou willen oordeelen, moet niet alleen rekening houden met hetgeen hierboven werd gezegd, maar ook de zekerheid hebben, dat de gang der oefening der getuigschrifthouders geen vertraging heeft ondervonden om welke reden ook. Waar doelmatig en in goed begrip der zaak is gewerkt, kan geen andere dan eene gunstige uitspraak der praktijk worden verwacht, omdat, gelijk hierboven werd aangetoond, de getuig-

schrifthouders intellectueel gemiddeld zeker niet minder geschikt zijn en met het oog op hunne reeds verkregen geoefendheid zeker meer geschikt dan de overige miliciens voor opleiding tot boven het peil van soldatengeoefendheid.

Geenszins deelt ondergeteekende in de meening, als zouden de uitkomsten van het onderricht, voor zooveel de ingelijfdcn bij de militie betreft, verloren gaan, omdat, naarmate de opleiding der militie hare voltooiing nadert, door zwaardere oefeningen meer krachtsinspanning van allen wordt en moet worden gevorderd, eene hoogere krachtsinspanning intusschen, die als natuurlijk gevolg van den gang der opleiding trapsgewijze wordt voorbereid.

Overleg met de leiders van het gymnastiekonderwijs, met het doel beter dan tot dusverre aansluiting te verkrijgen tusschen dat onderwijs en het voorbereidend militair onderricht, is reeds in onderscheidene gemeenten ingeleid, en het blijft bij voortduring het ernstig streven die zoo wenschelijke aansluiting te bevorderen. Het geldt hier echter eene aangelegenheid, waarbij niet reeds dadelijk tastbare uitkomsten mogen worden verwacht; daarvoor is o. a. bij velen de voorliefde voor de toestellengymnastiek te sterk.

Wel is reeds dadelijk gebleken, dat sommigen niet ongenegen zouden zijn bijv. bij de staafoefeningen de handgrepen met het geweer te onderwijzen, indien van Rijkswege staven werden verstrekt in vorm en afmeting ongeveer gelijk aan die van het infanterie-geweer. Tot dien maatregel reeds thans over te gaan, komt den ondergeteekende echter niet wenschelijk voor.

Bureelkosten. Art. 21. Ter beantwoording van de hier gedane vraag moge dienen, dat de onderofficieren bij de korpsen die den graad van sergeant bekleeden bij uitzondering bureelwerkzaamheden verrichten. Geschiedt dit, dan worden de daaraan verbonden uitgaven bestreden uit de vergoeding welke voor dit doel aan de compagniescommandanten is toegekend.

Beperking in den wachtdienst. Het was den ondergeteekende aangenaam te ontwaren, dat vele leden zich konden vereenigen met de getroffen maatregelen tot beperking in den wachtdienst.

Door de medewerking van den Minister van Financiën zijn bij eenige Rijks-betaalmeesterskantoren de wachtposten reeds ingetrokken en is dit bij de overigen ook te verwachten.

Wanneer de aan de korpsen te verstrekken brandkasten zullen zijn in gebruik gesteld, zullen de nachtposten bij de commandeerende officieren worden opgeheven.

De wacht aan de *Boschbrug te 's Gravenhage* had uit een militair oogpunt geen reden van bestaan meer en kon, evenals de hoofdwacht aldaar, worden opgeheven, omdat de uit te zetten schildwachten van eene kazernewacht konden worden verstrekt.

Fort-manoeuvres. Art. 22. De zeer ongunstige weersgesteldheid in de laatste dagen van September gaf aanleiding om wijziging te doen brengen in de voor dit jaar voorgenomen oefeningen in de *Stelling van Amsterdam*.

Toen den ondergeteekende bij een persoonlijk bezoek ter plaatse bleek, hoezeer de aanhoudende regens het logies van de troepen buiten de versterkingen hadden benadeeld en door hem van de zijde van den geneeskundigen dienst bepaaldelijk ongunstig advies werd ontvangen betreffende het voortzetten der oefeningen op den voorgenomen voet, gaf hij den leider daarvan bevelen voor het ontwerpen van eene gewijzigde regeling, in afwachting van eene nader bij Koninklijk besluit te nemen beslissing in deze.

Voor de voorgenomen oefeningen had men zich, voor zooveel het logies zoeven bedoeld aangaat, in hoofdzaak moeten bepalen tot bivaks, met gebruikmaking van tenten, op die terreinen, waarvan de eigenaars genegen waren, soms tegen betaling van hooge prijzen, het gebruik toe te staan. Daardoor was de keuze voor de legering beperkt.

Naar aanleiding van de vraag hoe dan in oorlogstijd zal worden gehandeld, diene in verband daarmee, dat alsdan in veel ruimer mate over de terreinen, gebouwen en bewoonde oorden zal kunnen worden beschikt. Het permanent karakter, dat alsdan aan de bezetting van de Stelling gegeven wordt, maakt de gelegenheid tot legering veel gunstiger.

Intusschen zal de ondergeteekende overwegen, welke maatregelen alsnog kunnen worden genomen, om in den toestand, voor wat de legering der troepen buiten de forten betreft, verbetering te brengen.

Ten slotte zij hier aangeteekend dat als doel van de ontworpen oefeningen voornamelijk op den voorgrond stond, het bezetten van een gedeelte der Stelling op de wijze als dit voor oorlogstijd wordt noodig geacht, ook wat betreft de bewakingstroepen; zoodat het nut van dergelijke oefeningen -- in plaats dat deze zouden neerkomen uitsluitend op militair vertoon -- ongetwijfeld zeer hoog moet worden aangeslagen.

Het denkbeeld door sommige leden aangegeven, om als fort-manoeuvre een gedeelte der *Stelling van Amsterdam* op de volle sterkte te bezetten, ook wat betreft de bewakingstroepen, zal door den ondergeteekende in overweging worden genomen, ofschoon al aanstonds moge worden opgemerkt, dat hieraan niet onbelangrijke kosten zullen zijn verbonden.

Militaire oefeningen en garnizoens-manoeuvres. De mededeelingen welke omtrent het nevenvermelde onderwerp in enkele dagbladen zijn opgenomen geworden, zijn niet van overdrijving vrij te pleiten. De oefening, waarop in het Voorloopig Verslag werd gewezen, was die van 25 Augustus jl., toen door het regiment grenadiers en jagers eene veronderstelling werd uitgevoerd in verbinding met veld-artillerie.

De troep verliet de kazerne omstreeks 8 uur v.m., terwijl de afdeeling, die de tegenpartij voorstelde, reeds ten 6½ uur v.m. was afgemarcheerd om langs den Oud-Wassenaarschen weg over Wassenaar naar Groot Berkheide te marcheeren.

De troep was gekleed in veldtenu met de rol op den ransel. Hierbij moet er rekening mede worden gehouden dat het voorschrift op de veldmanoeuvres deze tenue voor oefeningen als de onderwerpelijke voorschrijft, en dat deze oefening moest dienen als voorbereiding voor de manoeuvres op groote schaal, waaraan het korps zou deelnemen.

Op het uur waarop de hoofdmacht uitrukte wees de thermometer 61° Fahrenheit aan, zoodat er ten opzichte van de temperatuur geene aanleiding bestond om in de te houden oefening of in de voorgeschreven tenue wijziging te brengen.

Gedurende den marsch werd de troep door plotselinge opkomende hitte overvallen, welk feit ook door den inspecteur der infanterie, die op dienzelfden tijd door de duinen reed, werd aangenomen. Verandering van oefening was op dat oogenblik niet meer doenlijk, omdat men rechts en links verboden terrein had en terugkeer waarschijnlijk nog erger gevolgen zou hebben gehad. Door dezen samenloop van omstandigheden zijn de bewegingen in het duinterrein minder snel kunnen worden uitgevoerd en is meer tijd tot rusten besteed, zoodat de troep om 5½ uur namiddags in de kazerne terugkeerde. Na terugkomst in de kazerne werden drie man in het hospitaal opgenomen.

De manschappen, die bij den marsch achterbleven, waren vóór de terugkomst van den troep voor het meerendeel reeds in de kazerne teruggekeerd, de anderen kwamen eenige oogenblikken na den troep met de ziekenkarren, raderbrancards of onder geleide van achtergebleven kader terug.

Slechts één man was bij een boer onder Wassenaar gebleven, wegens kramp in de beenen en keerde den volgenden morgen ten 7½ voormiddags in de kazerne terug. Hij werd later in het hospitaal opgenomen, waaruit hij na een viertal dagen als hersteld werd ontslagen.

Het is bij deze manoeuvres in het geheel niet door officieren verboden aan ongestelde manschappen water of medicijnen te verstrekken.

De regiments-commandant heeft verklaard, dat de wijze van binnenkomen in de kazerne, de opgewekte geest en het levendig gejuich bij het inrukken, nadat hij zijne tevredenheid over de houding van den troep bij de doorgestane vermoeienis aan het korps had kenbaar gemaakt, hem alle reden geven om den goeden geest van den troep te roemen.

Bij het uitrukken voor garnizoensmanoeuvres, die eenigszins langer duren dan gewone oefeningen, wordt het personeel hetwelk op wacht komt, voor corvée-diensten aangewezen en rukt niet mede uit. Vermits evenwel niet altijd en overal op wacht komenden voor die corvéeën noodig zijn, moeten sommige militairen na terugkomst van de oefening op wacht trekken. De wachtparade wordt dan evenwel later gesteld, zoo bijv. op vorenbedoelden 25 Augustus op 7½ n.m.

Het is niet altijd mogelijk bij oefeningen als de hierbedoelde zeer vroeg af te marcheeren. Men moet hierbij rekening houden met omstandigheden van

huishoudelijken aard, reiniging, enz.; uitgeven van losse patronen, houden van appel. De tegenpartij moet verder eenigen voorsprong van tijd hebben.

Voorts mag niet worden voorbijgezien dat, als men, om vroeg uit te rukken, het uur der reveille vervroegt, dit ten nadeele van de nachtrust van den man komt.

Eindelijk moge worden opgemerkt, dat het niet zeer waarschijnlijk is, dat als regel des avonds het op den volgenden dag te verwachten weder met voldoende zekerheid kan worden voorspeld.

Het voorgevallene op 25 Augustus jl., hierboven omschreven, toont dit duidelijk aan.

Dat op de verzorging van de manschappen bij de garnizoens-manoeuvres weinig zou zijn gelet, kan dezerzijds niet worden toegegeven. Voor zoover de hierbedoelde oefeningen van het regiment grenadiers en jagers betreft, werd bevolen het dagelijksche ration koffie en brood mede te nemen. De groote rust werd gehouden op plaatsen waar drinkwater voorhanden was, soms op verscheidene plaatsen te gelijk, ten einde een ieder in de gelegenheid te stellen zich een of ander aan te schaffen.

Het is den ondergeteekende niet bekend, dat in andere garnizoenen bij manoeuvres niet steeds op overeenkomstige wijze wordt gehandeld. En wat betreft het uitvaardigen van een verbod om het medegenomene te gebruiken, alvorens daartoe vergunning was gegeven, hieromtrent is hem alleen gebleken, dat door sommige compagnies-commandanten aan de nog weinig geroutineerde lotelingen in overweging is gegeven, om gedurende het allereerste gedeelte van den dag niet den medegenomen voorraad te gebruiken, waaraan zij later waarschijnlijk meer behoefte zouden gevoelen, een zeer oordeelkundige raadgeving daar waar vóór het uitrukken reeds een gedeelte verbruikt bleek te zijn.

De ondergeteekende wenscht er nog op te wijzen, dat de oefeningen welke hier bedoeld worden, noch met den verkorten eerste-oefeningstijd, noch met eene verhardingstheorie in verband staan, welke op de militairen zou worden toegepast.

Ook in vorige jaren is steeds het zomertijdperk, en vooral dat gedeelte waarin lichtingen voor herhalingsoefeningen onder de wapenen waren, gebezigd voor het houden van oefeningen in de nabijheid der garnizoenen op meer uitgebreide schaal, daar waar meerdere wapens in hetzelfde garnizoen verblijf houden voor die wapens gezamenlijk.

Het hooger nut van dergelijke oefeningen als voorbereiding voor de oorlogstaak, zoowel van den man als van den aanvoerder, die dan in de gelegenheid is eene eenigszins sterkere afdeeling dan gewoonlijk te bevelen, zal wel geen uitvoerig betoog behoeven.

Dat men daarbij er naar zou streven den oologstoestand onder de meest ongunstige omstandigheden na te bootsen is minder juist.

Integendeel, nog bij de onlangs in Gelderland gehouden veldmanoeuvres is juist met het oog op de hooge temperatuur herhaalde malen bevolen de ransels niet bij de oefening mede te nemen.

De ondergeteekende wenscht dan ook bepaaldelijk te constateeren, dat ook bij die oefeningen van de zijde der militaire chefs het welzijn van den troep steeds nauwgezet in het oog is gehouden.

Dit is hem o.a. gebleken bij de door hem gedurende enkele dagen bijgewoonde oefeningen.

De lofwaardigen ijver waarmede een ieder zich de gevorderde inspanningen getroostte, ging gepaard met een uitmuntenden, opgewekten geest, waarvan de troep bij elke gelegenheid blijken gaf, een geest waaruit voldoende kon worden afgeleid, dat die troep zich niet „afgebeuld” gevoelde.

Aankoop van remonte-paarden. Art. 23. Op den aankoop van paarden in ons land voor de remonte blijft de aandacht van den ondergeteekende voortdurend gevestigd. Tot zijn leedwezen moet hij echter mededeelen, dat de pogingen om paarden aan te schaffen die de vereischte eigenschappen bezitten, meermalen met weinig goeden uitslag werden bekroond. Van de commissie tot aankoop van de hier bedoelde paarden werd bijv. nog onlangs bericht ontvangen dat, bij een bezoek aan het eiland Texel, hetwelk ingevolge bevelen dezerzijds plaats had, aldaar geen enkel paard kon worden aangekocht, omdat het gehalte van de aangeboden paarden niet voldoende was,

en dat het, naar het oordeel der commissie, nog in langen tijd niet mogelijk zal zijn, op dit eiland geschikte paarden te koopen. Voorts vermeldde genoemde commissie aangaande de provincie Noordbrabant, dat aldaar de paardenfokkerij — wat aangaat de productie van geschikte artilleriepaarden — jaarlijks achteruitgaat en dat zoowel het aantal als de kwaliteit der aangeboden paarden in dit opzicht minder was dan een tiental jaren geleden.

Voor dit jaar zijn tot op heden 81 paarden in het binnenland aangekocht. Voorshands acht de ondergeteekende het niet geraten, in de wijze van aankoop der benodigde paarden, zooals die sedert eenige jaren is geregeld, verandering te brengen.

VDE AFDEELING.

Bevoegdheid der officieren van gezondheid om burgerpraktijk uit te oefenen. De ondergeteekende kan zich zeer goed vereenigen met hetgeen ter weerlegging, van de door sommige leden geuite afkeuring werd opgemerkt.

Ook hij acht het voor de practische ontwikkeling, van de officieren van gezondheid, vooral in kleine garnizoenen, van belang, dat hun de bevoegdheid tot het uitoefenen van burgerpraktijk niet worde ontnomen, of die bevoegdheid meer worde beperkt dan thans het geval is.

Paardenartsen. Bij het wetsontwerp op de bevordering, thans in overweging bij den Raad van State, is met de wenschelijkheid om de positie der paardenartsen te verbeteren, in ruime mate rekening gehouden.

Onder deze omstandigheden kan ondergeteekende nu evenmin als ten vorigen jare aanleiding vinden, al dadelijk tot uitbreiding van het aantal paardenartsen der 1ste klasse over te gaan.

Ziekenoppassers. Ofschoon de ziekenoppassers in de militaire hospitalen niet alleen de zieken hebben te verplegen, maar bovendien huiselijke diensten moeten verrichten, zijn deze werkzaamheden evenwel zóó geregeld, dat van de opassers geen te zware dienst wordt gevorderd.

Dat de ziekenoppassers voor hunne eigenlijke taak veelal niet berekend zouden zijn kan niet worden toegegeven.

Hoewel vrouwen in den regel meer dan mannen voor ziekenverpleging geschikt zijn, wordt wijziging in den bestaanden toestand om verschillende redenen niet wenschelijk geacht.

De verpleging in militaire ziekeninrichtingen door vrouwen zou, o. a. in aanmerking nemende den aard der ziekten waarvoor in sommige garnizoenen dikwijls een zeer belangrijk aantal lijders wordt verpleegd, op eigenaardige bezwaren stuiten.

De vraag, of de bezoldiging van de ziekenoppassers niet te gering moet worden geacht, maakt een eenigszins vreemden indruk als men haar beschouwt in het licht van de ter plaatse in het Voorloopig Verslag voorkomende, hierboven reeds weerlegde, bewering dat de ziekenoppassers voor hunne eigenlijke taak veelal niet berekend zouden zijn. Echter ook afgescheiden van dat verband meent de ondergeteekende de vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Financieele positie der administrateurs van de militaire hospitalen. De ondergeteekende kan niet deelen in de meening van die leden welke van oordeel zijn dat de financieele positie van de hierbedoelde onderofficieren verbetering zou behoeven.

In vergelijking met hunne graadgenooten (de adjudanten-onderofficier) bij den troep, hebben zij een veel lichter dienst te verrichten, die het dan ook mogelijk maakt, dat, terwijl de actief dienende adjudanten-onderofficier na hun 50ste levensjaar in den regel wegens hun fysiek voor pensioen moeten worden in aanmerking gebracht, de hospitaal-administrateurs in hunne betrekking na dien leeftijd nog gedurende tal van jaren kunnen blijven doordienen. En hebben zij eenmaal den 50jarigen leeftijd bereikt en daarbij 30 jaren in militairen dienst doorgebracht, dan kunnen zij rekenen op een jaarlijksch inkomen van f 900 à f 1000 in geld, terwijl zij tevens het genot hebben van vrije woning, vuur en licht. Vóór het bereiken van bedoelden leeftijd bedragen hunne geldelijke inkomsten f 200 per jaar minder; maar daarom is, naar ondergeteekende vermeent, ook dan hun positie toch niet zoo ongunstig te noemen, dat verbetering daarin urgent zou zijn. De toevloed van sollicitanten, die steeds

voor eene benoeming tot administrateur van een militair hospitaal in aanmerking wenschen te komen, levert een bewijs te meer voor de stelling, dat de hier besproken positie reeds thans eene *zeer* begeerde is.

Keuring van lotelingen. Ingevolge de bepaling van de tweede zinsnede van art. 53 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 214), worden de manschappen vóór hunne inlijving bij andere korpsen dan die der gewone infanterie geneeskundig onderzocht, terwijl naar de bepaling van art. 4 van de militie-instructie, vastgesteld bij de beschikking van den Minister van Oorlog dd. 25 October 1898, n°. 74 (*Recueil Militaire* 1898, bladz. 696), de miliciens, alvorens te worden gekleed, bij het korps een nauwkeurig geneeskundig onderzoek ondergaan. Bovendien wordt overeenkomstig de bepaling van art. 8 der vermelde instructie aan de miliciens, die dadelijk na hunne komst bij het korps voor den dienst ongeschikt worden geoordeeld, slechts de hoogst noodige kleeding verstrekt.

Voor zoover den ondergeteekende bekend is — en er bestaat voor hem geene reden om aan te nemen dat van dezen regel wordt afgeweken — worden alle miliciens denzelfden dag waarop zij bij het korps aankomen, of uiterlijk den daaropvolgenden dag aan het geneeskundig onderzoek onderworpen, en in elk geval geschiedt dit vóór hun de militaire kleeding wordt verstrekt, weshalve de mededeeling „dat een reeds ingelijfde en in uniform gekleede loteling nog wordt afgekeurd” vermoedelijk op eene bij het korps begane vergissing berust, dan wel betrekking heeft op miliciens, van welke eerst, nadat zij eenigen tijd dienst hebben gedaan, kan blijken, of zij al dan niet geschikt zijn voor den dienst, zulks in verband met het bepaalde bij de eerste zinsnede van art. 116 der Militiewet.

Het is volkomen juist, dat somwijlen lotelingen, die een tijdlang onder de wapenen zijn geweest, voor den dienst moeten worden afgekeurd, omdat eene ziekte, waaraan zij vóór hunne indiensttreding leden, zich opnieuw openbaart. Dit zal evenwel niet te voorkomen zijn. Werd toch in alle gevallen een blind geloof gehecht aan de opgaven van miliciens, aangaande de ziekten en gebreken waaraan zij beweren reeds vroeger te hebben geleden, dan zouden (het groot aantal jaarlijks voorkomende gevallen van simulatie en aggraviatie zou hiervoor ten bewijze kunnen strekken) vele voor den dienst geschikte miliciens ten onrechte worden afgekeurd, ten nadeele van de lotelingen die de plaats van de afgekeurden moeten innemen.

Bij uiterlijk niet waarneembare ziekten is een observatie-tijdperk onvermijdelijk, in de eerste plaats bij vallende ziekte, welke meermalen wordt voorgewend, om van den dienst te worden vrijgesteld.

Aanspraak op geneeskundige verzorging voor rekening van het Rijk. Militairen zijn — ook dan, wanneer zij zich met gewoon of klein verlof in het garnizoen bevinden — gerechtigd tot het erlangen van genees- en heelkundige hulp en van medicijnen, door de zorg van het Departement van Oorlog, in plaatsen waar in den militairen geneeskundigen dienst is voorzien.

In plaatsen waar zulks niet het geval is, bestaat die aanspraak alleen dan, wanneer de militairen zich *in werkelijken dienst* bevinden.

Afwijking van het beginsel, hetwelk in deze bepaling is neergelegd, door bedoelde aanspraak mede te verleen aan militairen, die zich *met verlof* bevinden in plaatsen waar niet in den militairen geneeskundigen dienst is voorzien, zou niet alleen aanzienlijke geldelijke uitgaven ten gevolge hebben, doch zou tevens tot moeilijk te voorkomen misbruiken aanleiding kunnen geven.

Militairen die, met verlof afwezig zijnde, ziek worden, kunnen zich evenwel in het meest nabijzijnde militaire hospitaal ter verpleging doen opnemen.

Voorts wordt op die militairen in den regel de gunstige bepaling toegepast, dat hunne afwezigheid wegens ziekte wordt aangemerkt als verlof, verleend tot herstel van gezondheid; waaraan steeds behoud van soldij verbonden is.

VIDE AFDEELING.

Vermindering van het artikel. Art. 28. Met het oog op het door de Tweede Kamer op 30 November 1899 uitgebrachte votum ten aanzien van het, bij het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1899, behandelde laboratorium voor de

Hoogere Krijgsschool, is de in art. 28 van de ontwerp-begrooting voor het dienstjaar 1900 uitgetrokken post ad f 600 voor de bezoldiging van een amnensis overbodig geworden, en kan dit bedrag dientengevolge vervallen.

In verband hiermede wordt art. 28 bij de nevengaannde Nota van Wijzigingen verminderd met f 600.

Cadettenschool. Art. 30. Zoodra den ondergeteekende de minder gunstige resultaten bij het dit jaar aan de Cadettenschool gehouden overgangsexamen bekend werden, heeft hij naar de oorzaken daarvan een onderzoek ingesteld.

Daarbij is gebleken, dat dit feit voor een groot deel was toe te schrijven aan het groot aantal leerlingen van het 1ste studiejaar gedurende het leerjaar 1898—1899, in verband met het aantal parallelklassen, welk laatste aantal met het oog op de beschikbare leeraren en het voor ieder hunner beschikbaar te stellen aantal lesuren niet kon worden vermeerderd. Mede in verband met den jeugdigen leeftijd der leerlingen in dit studiejaar, waarvan sommigen niet met liefde tot de studie waren bezielde, maar veeleer door moreelen dwang of door ernstige bestraffing tot hun plicht moesten worden gebracht, moet hierin de oorzaak van het bedoeld verschijnsel worden gezocht.

Ook ondergeteekende is geheel het gevoelen toegedaan, dat alles moet worden aangewend om het verblijf aan vorenbedoelde inrichting niet langer te doen duren dan strikt noodig is.

Daarom zijn dan ook dezerzijds maatregelen getroffen om dergelijke ongunstige uitkomsten in het vervolg zooveel mogelijk te voorkomen.

Dat een groot aantal cadetten van meerbedoelde inrichting wegens onvoldoend afgelegd toelatingsexamen niet naar de Koninklijke Militaire Academie konden worden bevorderd, kan de ondergeteekende niet toegeven; immers van de 56 cadetten die aan dit examen deelnamen, konden er niet meer dan 4 op dien grond niet tot laatstbedoelde inrichting worden toegelaten.

Dat de toelatingsexamens op minder doelmatige wijze zijn geregeld, is den ondergeteekende dan ook niet gebleken.

VIIde AFDEELING.

Constructie-werkplaatsen te Delft. Het is niet waarschijnlijk, dat weldra het geheele personeel der zadelmakerij aan de constructie-werkplaatsen kan worden gemist. Wel echter heeft dit personeel sedert den aanvang van dit jaar geleidelijk eene aanzienlijke inkrimping kunnen ondergaan, zoodat, wanneer deze met 1 Mei 1900 voltooid is, slechts een opzichter en een elftal werklieden in leder te Delft overblijven.

Verder te gaan wordt voorshands, in verband met de adviezen van den directeur der artillerie-inrichtingen onraadzaam geacht, eensdeels omdat steeds eenige werklieden noodig blijven voor herstellingen en voorzieningen aan ledereen onderdeelen van werktuigen en materieel in andere werkplaatsen aanwezig of onderhanden, anderdeels omdat er voor de tegenwoordige sterkte nog voldoende werk voorhanden is. Als het later mogelijk zal blijken het personeel verder te verminderen, zal de ondergeteekende dat zeker doen. Door aldus te handelen zal het tevens mogelijk blijven, om den aanmaak van nieuwe ledereen voorwerpen aan de constructie-werkplaatsen te doen plaats hebben, indien zulks tot besparing van uitgaven kan leiden, zooals onlangs nog bij de voorziening in de behoefte aan kokers en tassen voor telephoon-materiaal bleek het geval te zijn.

Het onderzoek naar de wenschelijkheid van de afschaffing van de wagenmakerij heeft den ondergeteekende doen besluiten vooralsnog niet tot die opheffing over te gaan. Immers, de arbeid welke aan bedoelde werkplaats wordt opgedragen, bestaat in hoofdzaak uit het aanmaken van onderdeelen van voertuigen en vooral uit herstellingen, beide van zoodanigen aard, dat, werd een en ander aan de particuliere nijverheid opgedragen, een kostbaar deskundig toezicht voortdurend noodig zou zijn uit hoofde van het groote belang, hetwelk met eene zeer deugdelijke bewerking gemoeid is.

Ook moet de aanmaak van sommige militaire voertuigen, wegens de bijzondere eischen waaraan zij moeten voldoen, bepaald in 's Rijks werkplaatsen geschieden.

Zelfs kan dit voor niet militaire voertuigen gewenscht zijn, getuige de her-

haalde verzoeken van de Rijksc commissie voor de graadmeting en waterpassing om voor hare rekening voertuigen in de constructie-werkplaatsen te doen aanmaken.

Arbeidsorganisatie der werklieden aan de artillerie-inrichtingen. De maatschappelijke toestand der werklieden van de artillerie-inrichtingen steekt in velerlei opzicht — zooals vast werk, vrije geneeskundige behandeling ook voor het gezin, aanspraak op pensioen, daggeld bij ziekte en op algemeen erkende, niet op Zondag vallende, Christelijke feestdagen — gunstig af bij die van werklieden van particuliere ondernemingen. Hun loon wordt bepaald door chefs die geen financieel belang bij de zaak hebben en die, zooals vanzelf spreekt, prijs stellen op het bezit van voor hun vak bekwame werklieden. Voor gegronde ontevredenheid bestaat dientengevolge bij de hier beschouwde werklieden geene aanleiding en dit te minder waar hunne rechten en verplichtingen bij reglement vastgesteld zijn.

Indien niettemin door de werklieden vermeend wordt, dat zij onrechtvaardig of onbillijk worden behandeld, dan is hun bij het voornoemde reglement het recht gewaarborgd om zich langs omschreven weg tot het hoofd der inrichting te wenden. Zijn zij ook met de beslissing van dat hoofd niet tevreden, dan staat natuurlijk ook voor hen beroep op den ondergeteekende open. Hieruit volgt dat eene zelfstandige organisatie, zooals die door de hier aan het woord zijnde leden wordt bedoeld, voor de belangen der werklieden onnoodig is en er dus voor den Staat geene aanleiding is in deze het initiatief te nemen. Evenmin bestaat er echter voor den Staat reden, vereenigingen van werklieden die den ordelijken gang van den arbeid niet aantasten of bedreigen, tegen te gaan. Dit geschiedt dan ook niet en zelfs zijn meer dan eens door den ondergeteekende wenschen overwogen, en verzoeken ingewilligd, welke hem door zulke vereenigingen kenbaar waren gemaakt.

Toepassing van eene bepaling van het reglement nopens de werklieden bij de artillerie-inrichtingen. Ten einde den werkman schadeloos te stellen voor het gemis van verdiensten, ten gevolge van bevolen sluiting der artillerie-inrichtingen op algemeen erkende feestdagen en hem dus het eigen onderhoud en dat der zijnen op die dagen niet te verzwaren, werd door den ondergeteekende in den aanvang van het vorige jaar o.a. bepaald, dat door de werklieden op tweeden Paaschdag, Hemelvaartsdag, tweeden Pinksterdag, alsmede op de beide Kerstdagen en Nieuwjaarsdag, voor zoover deze niet op Zondag vallen, tien uren gewoon uurgeld, respectievelijk het volle daggeld wordt genoten.

Van eene uitbreiding van deze vrijgeveige bepalingen alleen voor diegenen die van de feestdagen wenschen gebruik te maken om veraf wonende familiebetrekkingen te bezoeken, kan reeds om de groote moeilijkheden die zij in de practijk zou opleveren, geen sprake zijn. Eene eventueele ruimere toepassing zou dan ook voor iederen werkman moeten gelden.

Neemt men nu in aanmerking dat elke dag waarvoor loon uitgekeerd en waarop niet gewerkt wordt, het Rijk op ongeveer f 2000 komt te staan en dat de werkman alleen dan het loon op de feestdagen niet uitbetaald krijgt, als hij en den geheelen werkdag onmiddellijk voorafgaande aan en den geheelen werkdag dadelijk volgende op den feestdag of de feestdagen, met verlof of permissie afwezig is, dan zal het, naar de ondergeteekende vermeent, geene bevreemding wekken, dat hij zich niet gerechtigd acht tot de bedoelde ruimere toepassing over te gaan.

Regeling en uitbetaling van het loon aan de constructie-werkplaatsen te Delft. De onderstelling, als zou de uitbetaling van het loon aan de constructie-werkplaatsen op onregelmatige wijze geschieden, is niet juist. De werklieden ontvangen des Zaterdag het in de afgelopen week verdiende uurgeld, terwijl eens per maand het overgeld voor het werk op stuk wordt verrekend.

Het overgeld bereikt echter bij de constructie-werkplaatsen een hooger percentage van het uurgeld dan bij de andere inrichtingen, in verband waarmee de uurgelden dan ook over het algemeen lager zijn.

Gelijk uit de ten vorigen jare gegeven uitvoerige uiteenzetting volgt, zou het afschaffen van het overgeld — en dus van het stukwerk — evenals het verhoogen van het uurgeld met gelijktijdige beperking van het overgeld, bij

de constructie-werkplaatsen groote bezwaren hebben, die aan het Rijk belangrijk geldelijk nadeel zouden toebrengen.

Om evenwel aan den wensch van de hier aan het woord zijnde leden te gemoet te komen, zal de ondergeteekende, bij wijze van proef, bepalen, dat aan de stukwerkers wekelijks een voorschot op hun overgeld worde uitbetaald ten bedrage van 20% van het uurgeld.

Nieuwe regeling van traktementen voor burgerlijke ambtenaren aan de artillerie-inrichtingen. Art. 33. De verkregen inlichting omtrent het Koninklijk besluit van 26 September 1899 n°. 40 is niet geheel juist. Wel geeft dit Koninklijk besluit de aanvangs- en eindtraktementen aan, maar tevens stelt het regels vast voor de toekenning van periodieke verhoogingen, waardoor voorkomen wordt, dat de eene inrichting traktementsvermeerderingen voordraagt, op grond van dergelijke verhoogingen bij eene andere inrichting toegekend.

De na de dagteekening van vorenbedoeld Koninklijk besluit aangestelde ambtenaren moesten natuurlijk het bij dat besluit vastgestelde aanvangstraktement erlangen. Dat zulks voor hen zeer hard zou zijn, kan de ondergeteekende niet inzien. Meestal toch zullen ook voor hen de voordeelen, aan het stelsel van periodieke verhoogingen verbonden, opwegen tegen de nadeelen van het lagere aanvangstraktement en waar dit, als in het aangehaalde voorbeeld, voor enkelen niet het geval mocht zijn, verkrijgen die toch bij hunne eventueele benoeming tot de hogere klasse meer inkomen dan zij voor die aanstelling hadden, terwijl zij in de lagere klassen jarenlang hooger traktement hebben genoten dan zij na het meervermelde Koninklijk besluit daarin aangesteld worden. De ondergeteekende kan dan ook geene termen vinden om het traktement der hierbedoelde ambtenaren reeds dadelijk te brengen op het bedrag der oude regeling. Hierdoor toch zou op de eerst na langdurig overleg met de betrokken autoriteiten tot stand gekomen reëling een inbreuk worden gemaakt, waarvan de grens moeilijk op billijke wijze zou zijn te trekken.

Het is zeker juist dat het behouden der door de tegenwoordige titularissen bereids verkregen hogere bezoldiging niet kan leiden tot het verhoogen van het totale bedrag der traktementen. Die verhooging ontstaat dan ook niet hierdoor, maar door de periodieke traktementsvermeerderingen, waarvoor meerdere ambtenaren in het aanstaande jaar in aanmerking komen tot een bedrag hetwelk geraamd moet worden op f 1550 meer dan het totaal van de sommen welke vermoedelijk bij aanstelling van nieuwe titularissen zullen worden uitgespaard en van die welke voor verhooging in 1899 waren uitgetrokken.

Vermindering van het artikel, Art. 35. In verband met het door de Tweede Kamer, bij de behandeling van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1899, op 30 November 1899 uitgebrachte votum ten aanzien van het overbrengen van de directie der artillerie-inrichtingen van Delft naar Amsterdam, wordt dit artikel bij de nevensgaande Nota van Wijzigingen verminderd met f 733.

Aanschaffing van het geschut. Art. 36. Een beslist antwoord kan bezwaarlijk op de hier gestelde vraag worden gegeven.

Immers, gelijk de ondergeteekende in de Memorie van Toelichting mededeelde, de aanmaak van snelvuurkanonnen in eigen werkplaatsen gaat geregeld voort en daarvoor zijn natuurlijk materialen noodig, die uit art. 36a betaald worden. Het juiste daarvoor benoedigde bedrag is onmogelijk nauwkeurig te bepalen; het wordt o.a. in hooge mate beheerscht door de behoefte aan materialen in het eind van een dienstjaar, in verband met den geregelde voortgang der werkzaamheden in het daaropvolgende jaar.

Er is nog eene tweede reden, die eene bindende opgave belet.

De aan te maken snelvuurkanonnen zijn de na vergelijkend onderzoek ingevoerde kanonnen van 6 cM., welke grootendeels worden vervaardigd overeenkomstig vroeger door de fabriek van KRUPP geleverde vuurmonden.

Hiertegen nu rezen van de zijde van den leverancier ernstige bezwaren, die ondervangen werden door een afspraak, volgens welke het Rijk $\frac{1}{3}$ der benoedigde kanonnen bij genoemde fabriek aanschafte en voor zeer verlaagden prijs het grootste gedeelte der voor de overige kanonnen van 6 cM. benoedigde materialen bij dien leverancier kan verkrijgen. De aanschaffing van de genoemde kanonnen hangt dus af van de behoefte aan materialen voor den

aanmaak dier vuurmoeden en van de beschikbare geldmiddelen, zoodat niet reeds nu kan worden gezegd of kanonnen van 6 cM., zullen worden gekocht en — zoo ja — hoeveel.

Eindelijk is het bestaanbaar, dat ook een andere aankoop noodig zal blijken. Gelijk aan de Kamer bekend zal wezen, is bereids in enkele Staten van Europa snelvuurgeschut ingevoerd en worden in genoegzaam alle Rijken proeven genomen in verband met die invoering. Ook bij ons geschiedt dit, waarbij in de eerste plaats beoogd wordt het bestaande veldkanon voor gebruik als snelvuurkanon te doen inrichten. Zoodoende zal waarschijnlijk een overgangstoestand kunnen worden verkregen, die zonder overwegend nadeel toelaat, ook van de in andere Staten verkregen uitkomsten een nuttig gebruik te maken, terwijl bovendien het voordeel zou bestaan, dat, als eenmaal de invoering van nieuw veldgeschut niet langer mocht kunnen uitgesteld worden, het tegenwoordige veldkanon, ingericht als snelvuurgeschut, het bij het vestinggeschut ingedeelde kanon van 8 cM. Br. kan vervangen, da., gelijk reeds voor eenige jaren aan de Kamer werd medegedeeld, geheel verouderd is.

Nu is het mogelijk dat het voor de hier bedoelde proeven noodig zal blijken, om — in den geest van hetgeen indertijd bij de beproeving van snelvuurkanonnen van 6 cM. en (natuurlijk op veel grooter schaal) bij de proeven vóór de invoering van het geweer M. 95 geschiedde, zeer enkele snelvuurveldkanonnen van verschillend model voor onderlinge vergelijking te beproeven. Onzeker is het dan nog of die proefvuurmonden gekocht moeten worden, dan wel of een wedstrijd tusschen leveranciers mogelijk zal blijken. De begrooting dient dus ook hiervoor eenige speling te laten.

Ten einde echter de gestelde vraag zooveel doenlijk te beantwoorden, deelt de ondergeteekende mede, dat het voornemen is in 1900 alleen snelvuurkanonnen van 6 cM. aan te maken en dat de eventuele aanschaffing van vuurmonden uitsluitend dit kaliber of de beproeving van snelvuurgeschut overeenkomstig de gegeven uiteenzetting zal betreffen.

Het tegenwoordige vermogen der geschutgieterij is nog niet juist aan te geven, maar is vermoedelijk gelegen tusschen 36 en 48 kanonnen van 6 cM. per jaar.

Horloges en zakboekjes van de korporaals der vesting-artillerie. Art. 41. De ondergeteekende houdt zich verzekerd dat de Kamer met hem van oordeel is, dat de verschillende behoeften moeten verantwoord worden op de artikelen der begrooting, waartoe zij door hun aard behooren. De in het Voorloopig Verslag ad. art. 59 gestelde vraag bevestigt hem in die meening. In het loopende jaar nu achten de betrokken autoriteiten het noodig, dat korporaals der vesting-artillerie bij sommige oefeningen voorzien waren van horloges en zakboekjes.

Waar het niet aanging den korporaals de verplichting op te leggen om zelve in die behoefte te voorzien, ontstond de vraag of deze op de uitrusting- en reserverekening verstrekt, dan wel voor de oefeningen aangeschaft en slechts bij het gebruik uitgereikt moesten worden. De ondergeteekende gaf tot het tweede, als z.i. het meeste juiste, last, waarvan het gevolg was, dat art. 41 verhoogd moet worden: aangezien het een nieuwe uitgave gold, kon geene vermindering op een ander artikel hiertegenover staan.

Dit laatste geldt evenzeer de in de Memorie van Toelichting aangeduide noodzakelijkheid om bij de tactische schietoefeningen der kustartillerie sleepbooten te bezigen, aangezien de dienst der marine niet toelaat om steeds de vereischte bewegende doelen beschikbaar te stellen.

VIIIste AFDEELING.

Opmaken van begrootingen en bestekken. Tot toelichting van eene opmerking betreffende het opmaken van begrootingen en bestekken wordt, als voorbeeld van eene onnauwkeurige berekening, de begrooting aangehaald voor het maken van een kogeldijk op de Galdersche heide bij Breda. De ondergeteekende veroorlooft zich daaromtrent het navolgende mede te deelen.

Tot het wijzigen van het schietterrein op de Galdersche heide moesten o.a. een kogeldijk en negen schietbanen worden gemaakt.

Voor het vormen van den kogeldijk was, volgens de door de directie gemaakte begrooting, die in het gedrukte bestek is opgenomen, 41 880 M³. grond benodigd; het in het Voorloopig Verslag genoemde getal van 500 M³. is blijkbaar eene misstelling. De bovengenoemde hoeveelheid van 41 880 M³. grond moet verkregen worden:

1°. uit grensslotten, en

2°. door afgraving van het hooger gelegen terreingedeelte ter weerszijden van den te maken kogeldijk.

De schietbanen moesten voorts grootendeels door ingraving in het terrein worden gevormd.

Hoe meer terrein nu, voor het maken van den kogeldijk, ter plaatse van de te maken schietbanen werd afgegraven, des te minder grond zou daarna voor het voltooiën van die schietbanen uitgegraven en over het terrein verspreid behoeven te worden.

Bij het samenstellen van de begrooting heeft men zich eene werkwijze voorgesteld, waarbij het grootste gedeelte van den voor den kogeldijk benodigde grond werd verkregen door afgraving ter plaatse van de te vormen schietbanen, zoodat slechts 500 M³. grond uit de schietbanen — op een gedeelte, dat te ver van de kogeldijk verwijderd was om daaraan te worden verwerkt — over het terrein zou verspreid worden. Deze wijze van werken is vóór de aanbesteding, met behulp van duidelijke teekeningen gegrond op de terreinopnemingen, aan de gegadigden uiteengezet.

Bij de uitvoering van het werk heeft de aannemer, die geheel was vrijgelaten in de wijze van werken, minder grond voor het vormen van den kogeldijk afgegraven van het terrein ter plaatse van de schietbanen, en dientengevolge later meer grond uit die banen moeten weggraven en over het terrein verspreiden.

Het verschil in de hoeveelheid over het terrein verspreiden grond ontstond dus niet tengevolge van eene foutieve begrooting, maar was uitsluitend een gevolg van de afwijking van de werkwijze, die door directie, op grond van de nauwkeurige terreinopneming, zou zijn gevolgd indien deze zelve het werk had moeten uitvoeren.

De ondergeteekende heeft zich verplicht geacht deze zaak eenigszins uitvoerig uiteen te zetten, om duidelijk te doen uitkomen, dat de gemaakte opmerking — vermoedelijk ontleend aan eenzijdige en niet volledige inlichtingen van de zijde des aannemers — allen grond mist.

Hij kan dan ook niet toegeven, dat door officieren der genie niet steeds de vereischte nauwkeurigheid wordt betracht bij het opmaken van begrootingen, en meent dan ook met beslistheid te moeten afwijzen het uit onvoldoende inlichtingen geputte verwijt, dat te dezen opzichte aan het wapen der genie wordt aangewreven.

Afvoer van het waschwater te den Helder. Art. 43. De mededeeling, in de Memorie van Toelichting, betrekkelijk verontreiniging van den bodem, en daardoor ook van het drinkwater, te den Helder heeft betrekking op een waschinrichting, gelegen in de diepe droge gracht ten zuiden van het reduit van het fort Kijkduin, waarvan het vuile water thans uitloopt in een uitgediept grachtsgedeelte. Het water van een in de nabijheid van die waschinrichting gelegen welput is onbruikbaar geworden als drinkwater.

Om nu te voorkomen dat zulks ook het geval zal worden met het water van de overige in de bedoelde gracht gelegen welputten, verzocht men het gebruikte waschwater door een riool te leiden naar een bestaande put, van waaruit al het vuile water van het fort naar zee wordt afgevoerd.

Huren van woningen door onderofficieren. Art. 46. De opmerkingen omtrent het huren van woningen, ten behoeve van de huisvesting van gehuwde onderofficieren, die recht hebben op vrije woning, schijnen op een misverstand te berusten. Deze woningen worden namelijk niet door die onderofficieren zelve gehuurd.

Aan een klein gedeelte der gehuwde onderofficieren worden vertrekken in de kazerne, aan het meerendeel echter woningen *buiten* de kazerne ter bewoning aangewezen. Voor zoover voor laatsgenoemd doel geen voldoende aantal Rijkswoningen voorhanden is, worden door de plaatselijke- of garnizoens-commandanten woningen gehuurd.

Deze houden, bij het vaststellen van den daarbij te besteden huurprijs, rekening met den graad van den belanghebbende en de grootte van diens gezin en bepalen, voor iederen gehuwde in het bijzonder, welk bedrag door het Rijk voor eene passende woning kan worden beschikbaar gesteld.

De voor deze woningen verschuldigde huurpenningen worden *door de verhuurders* bij een betaalmeester of bij een kwartiermeester ontvangen.

De bewoners zelve hebben alzoo met het huren en met de betaling geenerlei bemoeienis. Hebben de te huisvesten onderofficieren voorkeur voor eene bepaalde woning, overschrijdt de huurprijs daarvan niet het bedrag dat de plaatselijke- of garnizoens-commandant namens het Rijk kan beschikbaar stellen, acht deze autoriteit die woning voor den belanghebbende een passend verblijf en is de afstand tot de kazerne niet te groot, dan kan de plaatselijke- of garnizoens-commandant die woning huren en in zooverre den belanghebbende ter wille zijn.

In den regel worden verzoeken omtrent de keuze van een woning zooveel mogelijk ingewilligd, en wordt daarbij slechts de eisch gehandhaafd, dat de woningen binnen den bebouwdten kom der gemeente moeten liggen.

Ook in Amsterdam wordt met dergelijke verzoeken rekening gehouden, alvorens tot het huren van nieuwe woningen over te gaan. Daar echter de gehuwde militairen niet te ver van de kazerne kunnen wonen, is het grootste gedeelte der bedoelde militairen buiten de Muiderpoort, in den omtrek van het Oosterpark gehuisvest. Dat in dit garnizoen voor de gehuwde onderofficieren zelfs eene bepaalde straat zoude zijn aangewezen, is niet juist.

Het komt ondergeteekende niet gewenscht voor in de thans bestaande regeling verandering te brengen. Vaste bedragen voor huishuur vast te stellen is niet wel doenlijk, omdat, zowel in 's Rijks belang als in dat van den gehuwde rekening moet worden gehouden met diens graad. Een *vast* bedrag zou *te hoog* of *te laag*, en slechts zelden juist zijn.

Vergunning te verleen tot het betrekken van ruimere woningen, dan voor hunne gezinnen worden noodig geacht, zou — andere nadeelen buiten beschouwing latende — allicht aanleiding geven tot het uitoefenen van winkelneringen, het bedrijf van kamerverhuurder of iets dergelijks, waarvan allicht het gevolg zou zijn, dat die gehuwde militairen zich niet meer uitsluitend aan den dienst zouden wijden, doch — in beslag genomen door hunne particuliere ondernemingen — den dienst als bijzaak zouden gaan beschouwen.

Bovendien zou daardoor bij de gehuwden een streven ontstaan tot het bekomen van duurder woningen, waardoor de gemiddelde plaatselijke huurprijzen allengs zouden stijgen en de kosten de huisvesting zouden toenemen.

IXde AFDEELING.

Voeding der manschappen. Het was den ondergeteekende aangenaam te vernemen, dat sommige leden van meening waren, dat de voeding der manschappen over het algemeen goed en voldoende is. Hij kan wijders de verzekering geven, dat er steeds naar gestreefd wordt, daarin nog verbetering te brengen.

Met de opleiding van militaire koks aan de kookschool te Amsterdam wordt nog voortgegaan.

Bruine boonen kunnen als een in alle opzichten goed voedingsmiddel worden aangemerkt. De ondergeteekende zou er dan ook niet gaarne toe overgaan, dit gerecht door een ander te vervangen.

Intusschen is aan de betrokken autoriteiten machtiging verleend, om, bij groote hitte, in vervanging van dit ration, een der rations te doen verstrekken waarbij aardappelen worden genuttigd.

Over het nemen van eene proef, ten einde te onderzoeken in hoever het wenschelijk moet worden geacht om suiker als voedingsmiddel voor den soldaat te benutten, werd reeds enkele jaren geleden met de betrokken militaire autoriteiten van gedachten gewisseld.

Op grond van de te dier zake ontvangen adviezen, werd tot de proefneming niet overgegaan.

Een rapport, dit onderwerp betreffende, is, ter kennismeming van de leden, in originali hierbij gevoegd. *)

*) Het bovenvermelde rapport is ter griffie nedergelegd, ter inzage voor de leden.

Hierbij zij nog aangeteekend, dat de samensteller van het rapport alsmede de inspecteur van den geneeskundigen dienst der landmacht met betrekking tot het suikervraagstuk thans nog geheel dezelfde meening zijn toegedaan, welke destijds in het rapport werd neergelegd.

Burgerwerklieden bij alle militaire bakkerijen. Art. 55. De Minister is erkentelijk voor de hulde, hem gebracht wegens de maatregelen, genomen tot verbetering van de positie van het personeel der militairen bakkerijen.

Hij kan evenwel niet deelen in de meening van sommige leden, die de positie van dat personeel niet voldoende geregeld achten.

Bij eene vergelijking van de loonen van de bakkers in de militaire bakkerijen met die van de bakkers in particuliere broodfabrieken, wordt wellicht over het hoofd gezien, dat eerstgenoemden behalve hun loon genieten: een ration brood daags, het gebruik en bewassing van werkkleding, vrije geneeskundige behandeling en verstrekking van medicijnen voor zich en hun gezin; voorts blijven zij in het genot van hun loon bij ziekte en ongevallen en hebben zij aanspraak op pensioen.

De mededeeling betreffende eene vermeende verhooging van het ziekingeld wordt niet begrepen.

Eene bepaalde regeling omtrent het verlof bestaat niet; door de toeziencheefs der inrichtingen wordt aan het personeel, wanneer daartoe aanleiding bestaat en de dienst dit toelaat, een kortstondig verlof niet onthouden. Te dier zake reglementaire bepalingen vast te stellen, komt den ondergeteekende niet wenschelijk voor.

Eene opgaaf van de samenstelling van het personeel der militaire bakkerijen en van de loonen, welke thans door dit personeel worden genoten, wordt hiernevens als bijlage overgelegd.

Aankoop van graan. Art. 56. Hoewel de prijzen van de granen in het begin van 1899 eenigszins zijn gedaald, kan toch, in verband met de prijzen waartegen bij de laatstelijk gehouden aanbestedingen is ingeschreven, de prijs van het ration brood van 0,6 kilogram voor het jaar 1900 op niet minder dan f0,05 worden gesteld.

In dien prijs zijn niet alleen begrepen de kosten van aan te schaffen granen, maar, met uitzondering van die voor het personeel, alle andere kosten van de militaire bakkerijen, zooals die voor het malen van de granen, de brand- en lichtstoffen, het water, het aanschaffen en onderhouden van materieel, van stoom- en andere werktuigen, enz.

Opheffing der militaire slachterijen. Art. 57. In den loop van dit jaar werd onderzocht, in hoeverre verstrekking van het vleesch ten behoeve van de onderscheidene garnizoenen uit de abattoirs te Amsterdam en te Rotterdam — waarop door enkele leden werd aangedrongen — uitvoerbaar zou zijn, en, in verband met eene daarmede gepaard gaande opheffing van de militaire slachterijen, bezuiniging ten gevolge zou kunnen hebben.

De uitslag van het onderzoek heeft aangetoond, dat die maatregelen, ook op grond van de bezwaren, welke blijkens het Voorloopig Verslag werden ter sprake gebracht, niet zouden zijn in het belang van de voeding van den soldaat, noch in het geldelijk belang van het Rijk.

XDE AFDEELING.

Traktement van den directeur van de centrale magazijnen. Art. 59. Het traktement van den directeur van de centrale magazijnen van militaire kleeding en uitrusting alsmede dat van den kapitein-intendant, hoofd der keuringscommissie, is op het voetspoor van vorige jaren op art. 6 uitgetrokken.

Naar het den ondergeteekende voorkomt geschiedt dit te recht, omdat daardoor een getrouw beeld wordt gegeven hoeveel het personeel der intendance kost.

Het schijnt hem dan ook niet wenschelijk in de tot dusver ten deze gevolgde wijze van handelen verandering te brengen.

Lotsverbetering van de mindere geëmployeerden aan de centrale magazijnen. De meening van enkele leden, volgens welke de werklieden op daggeld bij de centrale magazijnen van militaire kleeding en uitrusting geen aanspraak hebben op geneeskundige behandeling voor rekening van het Rijk en geen uitzicht hebben op pensioen, berust op eene dwaling.

Het doen opklimmen van de werklieden der 2de en 3de klasse in eene hoogere klasse, na een bepaald aantal dienstjaren, is door den ondergeteekende reeds overwogen.

Dat daaraan vooralsnog geen gevolg werd gegeven, is hieraan te wijten, dat aan dien maatregel eene jaarlijksche uitgaaf van $\pm$ f4000 verbonden is.

Kleedermakers. In vorige jaren werden reeds de redenen medegedeeld, op grond waarvan in de positie van de personen die stukwerk verrichten voor de centrale magazijnen van militaire kleeding en uitrusting, geen verandering kan worden gebracht.

De ondergeteekende heeft de grondslagen, waarnaar de loonen voor den aanmaak van lakensche kleedingstukken worden berekend, doen herzien.

Deze herziening is met eene verbetering van die loonen gepaard gegaan.

Lichtere ransels. Art. 61. De ondergeteekende meent zich te kunnen bepalen bij de opmerking dat de ransel N. M. der infanterie ruim een half kilogram lichter is dan de ransel van het Duitsche leger.

XIII DE AFDEELING.

Toelage aan oud-strijders. Art. 77. Uit de door het bestuur der Vereeniging „Trouw aan Koning en Vaderland” ingediende jaarverslagen blijkt, dat de inkomsten dier vereeniging, waarvan het Rijkssubsidie verreweg de voornaamste is, naar zoodanige regelen onder de oud-strijders wordt verdeeld, dat de billijkheid betracht wordt, al kan dan ook niet gezegd worden, dat letterlijk met *ieders* behoeften rekening wordt gehouden. Zooals de ondergeteekende reeds in het antwoord op het Voorloopig Verslag der begrooting voor 1898 aantekende, worden de oud-strijders voor de berekening van den onderstand dien zij van de vereeniging ontvangen, al naar gelang van hunnen meer of minder behoeftigen toestand, verdeeld in drie categoriën. Deze wijze van uitkeering heeft de vereeniging ook sedert gevolgd.

Blijkens het jongste jaarverslag is de financieele toestand van de vereeniging thans zóó, dat, indien zij de uit te reiken ondersteuning blijft toekennen tot het bedrag dat tot dusverre werd gegeven, de uitgaven deswege het bedrag van het Rijkssubsidie niet veel zouden te boven gaan en althans de collecte waarvan in het Voorloopig Verslag sprake is, minder noodig zou wezen.

Het bestuur der vereeniging wenscht de collecte echter niet prijs te geven, omdat het zijne bedoeling is, de toelagen der oud-strijders iets te verhoogen, indien het Rijkssubsidie — gelijk de vereeniging verzocht heeft — ook voor het jaar 1900 bepaald wordt op het aangevraagde bedrag van f25.000.

Voor verhoogen van dit bedrag is, naar de ondergeteekende meent, ook in verband met het vorenstaande, thans nog minder reden dan vroeger.

XVI DE AFDEELING.

Inrichting van marechaussee-kazernes. In het gevoelèn dat de marechaussee-kazernes in de provincie Noordbrabant over het algemeen zeer onvoldoende zijn ingericht, wordt door den ondergeteekende niet gedeeld. Wel is de inrichting van deze gebouwen over het algemeen minder gunstig dan die in de noordelijke provinciën, waar de kazernes van veel jongeren datum zijn, en zijn er verschillende gebouwen die verbetering vereischen, maar over het algemeen genomen is de toestand voldoende.

Gaandeweg wordt, in verband met het eindigen van de loopende huurcontracten, naar verbetering van den toestand gestreefd.

Verbetering van de positie der marechaussee. Het was den ondergeteekende aangenaam uit de bij dit Verslag gevoegde afzonderlijke Nota te mogen zien, dat bij de twee leden die genoemde Nota hebben ingediend, de overtuiging bestaat, dat het personeel van het wapen der Koninklijke marechaussee in het algemeen als politiekorps steeds uitnemende diensten heeft bewezen.

Van den inhoud van de in die Nota behandelde punten werd door den ondergeteekende voorts met belangstelling kennis genomen; tot beantwoording daarvan en van de ter zake in het Voorloopig Verslag zelf gemaakte opmerkingen moge het navolgende strekken.

Hoewel erkennende dat sommige van de aangeroerde onderwerpen zijne in-

stemming, als ook die van den inspecteur der cavalerie, belast met het algemeen toezicht over het wapen, wegdragen, kan hij, met het oog op de groote uitgaven welke aan de verwezenlijking van de geopperde denkbeelden verbonden zijn, vooralsnog geene vrijheid vinden om daarvoor de benoodigde gelden aan te vragen.

Ten vorigen jare toch werd ruim f30.000 voor verbeteringen van de materiele positie van den marechaussee toegestaan.

Die lotsverbeteringen zijn ingevoerd met ingang van 1 Januari ll. en gelden derhalve nauwelijks tien maanden. Naar de meening van ondergeteekende is daarom de tijd nog niet gekomen voor het nemen van nieuwe maatregelen in het belang van genoemd personeel.

Eene uitzondering daarop is echter gemaakt ten aanzien van de toekenning van een subsidie voor het onderling ziekenfonds bij het wapen, ten einde te voorkomen dat het bedrag van de contributiën van de leden meer zal bedragen dan een cent per dag en per man.

Voor het oogenblik meent de ondergeteekende niet verder te mogen gaan. Hij kan echter de verzekering geven, dat de belangen van het wapen steeds door hem in het oog zullen worden gehouden.

Afzonderlijke Nota. Ad 1um. Hierbij is niet in aanmerking genomen, dat het personeel der marechaussee vrije huisvesting geniet en daarenboven vrije geneeskundige behandeling of wel tegemoetkoming daarin. Voorts mag niet uit het oog worden verloren, dat het drie vierde gedeelte der marechaussee ongehuwd is en door het gezamenlijk huisvesten niet onbelangrijke voordeelen kunnen worden verkregen.

Ad 2um. Ten aanzien van het hier vermelde is de inspecteur der cavalerie, belast met het algemeen toezicht over het wapen, van oordeel dat er bij het wapen, in het gebied van een district, geen werkkring is voor iemand met een hooger graad dan dien van wachtmeester, in graad gelijk aan een opperwachtmeester bij de korpsen, en het dus ongeraden voorkomt een hooger graad te verlenen.

In deze meening wordt door den ondergeteekende gedeeld.

Ad 3um. Het hier vermelde is niet geheel juist.

De marechaussees, die in plaatsen zijn gestationneerd waar geen militaire officieren van gezondheid aanwezig zijn of geen militaire apothekers zijn gevestigd, behoeven de geneeskundige behandeling voor hun persoon en voor hunne gezinnen slechts gedeeltelijk te betalen. Van Rijkswege wordt hun in die uitgaven te gemoet gekomen door de toekenning van een subsidie aan het onderling ziekenfonds, waarvoor thans f 2000 is uitgetrokken.

Ad 4um. De vergoeding voor de, in de eerste zinsnede bedoelde, transporten wordt genoten sedert de jaren 1856 en 1857 en dateert dus uit een tijd, toen de middelen van versneld vervoer nog schaars waren. Deze toekenning geschiedt bij wijze van gratificatie en komt ten laste van het Departement van Justitie. De ondergeteekende zal aan zijn ambtgenoot voor Justitie vragen, of er nog reden bestaat, om bedoelde vergoeding bij voortduring te handhaven en voor het toestemmend geval, voorstellen, deze ook toe te kennen aan andere brigades dan die te 's Hertogenbosch en Breda gevestigd.

Het toekennen van eene vergoeding buiten de standplaats, doch binnen den bewakeningskring, wanneer de dienst onafgebroken zeer lang duurt, acht ondergeteekende wel wenschelijk. Zoolang er echter meer urgente voorzieningen zijn te treffen, meent hij daartoe niet te mogen besluiten.

Ad 5um. Eene verhooging van bureelkosten zal bij eventueele nadere voorstellen in de eerste plaats in overweging worden genomen.

Daarvoor is noodig ongeveer f 1200.

Ad 6um. De groote belangen die de man heeft om zijn eigen paard in goeden staat te houden, dragen veel bij tot de goede zorgen die hij daaraan besteedt. Vermits die belangen grootendeels zouden vervallen, bijaldien de paarden van Rijkswege werden verstrekt, komt de hier aanbevolen maatregel uit een geldelijk oogpunt allerminst gewenscht voor.

Ook de inspecteur voornoemd is van dat gevoelen en vindt geene reden, nu ten onzent eenmaal een gevestigde toestand bestaat, die in vele opzichten voldoet, aan het Duitsche stelsel boven het onze de voorkeur te geven.

Ad 7um. Het is niet te ontkennen, dat er veel voor te zeggen valt, om aan den marechausee, evenals aan de officieren, eene vergoeding toe te kennen voor gemis van geneeskundige verzorging van hun paard. De geldelijke gevolgen worden op *f* 18.000 per jaar geraamd, wanneer de toelage op 10 cent per dag wordt gesteld.

Het komt den ondergeteekende voor, dat met de onder 5°. bedoelde verhooging de toekenning van deze toelage in de eerste plaats een punt van overweging moet uitmaken.

Ad 8um. De hier bedoelde kosten worden betaald ten laste van de uitrusting- en reserve-rekening van de marechausees. Bij de vaststelling van de soldij van den bereden marechausee is daarmede altijd rekening gehouden. Het komt niet gewenscht voor in de bestaande bepaling ten deze verandering te brengen. De kosten eventueel veroorzaakt door het nemen van proeven zullen in het vervolg niet meer ten laste van den man worden gebracht.

Ad 9um. Het hier bedoelde berust vermoedelijk op eene vergissing. De verrekening van saldo's schuld en het ten laste van het Rijk brengen van die saldo's, geschiedt voor de marechausees naar dezelfde regelen als voor de overige militairen van het leger.

Wat ten slotte de uitgesproken hoop betreft, dat — wanneer de toegezegde wet op de militaire pensioenen in werking zal zijn getreden — hardheden als die welke onder de werking der bestaande wet voorkomen, tot het verledene zullen behooren, de ondergeteekende moge volstaan met betrekking tot dit punt, en ook tot de in het Voorloopig Verslag uitgesproken meening „dat een marechausee reeds op 45-jarigen leeftijd voor pensioen in aanmerking moest komen”, aan te teekenen, dat de bepalingen der thans bij den Raad van State in overweging zijnde ontwerpen tot herziening der wetten betreffende de militaire pensioenen bij de landmacht, naar ondergeteekende vertrouwt in het hier ter sprake gebrachte voldoende zullen voorzien.

XVIIde AFDEELING.

Apeldoorn als garnizoensplaats. Op last van den ondergeteekende is voor eenigen tijd onderzocht of wellicht te Apeldoorn een garnizoen van infanterie en bereden artillerie zou kunnen worden gevestigd.

Gemis aan medewerking van de zijde der gemeente — blijkende uit het verhandelde in den gemeenteraad van Apeldoorn, waarbij de meerderheid zich tegen het hebben van een garnizoen verklaarde — is echter de aanleiding geweest dat thans van dit voornemen is afgezien.

Verbetering van kazernes te Gorinchem en te Woudrichem. Art. 100. De uitbreiding van de kazerneering te Gorinchem is dringend noodig, omdat de ruimte in de Willemskazerne gedurende een belangrijk gedeelte van het jaar geheel onvoldoende is.

Na de opkomst van een nieuwe lichter van de militie bedraagt de sterkte van de te Gorinchem garnizoen houdende negen compagnieën vesting-artillerie, tot aan het vertrek van het blijvend gedeelte der voorgaande lichter, ongeveer 490 korporaals en minderen.

Bij de opkomst van de militie voor herhalingsoefeningen stijgt de sterkte der te huisvesten korporaals en minderen tot 530 man, ofschoon die opkomst wordt verdeeld over twee tijdvakken, waarin de oefeningen afwisselend bij respectievelijk 4 en 5 compagnieën plaats vinden.

De Willemskazerne bevat, als alles bezet is, slechts ruimte voor 456 man. In het tekort aan ruimte werd tot dusverre voorzien door de detachering te fort Vuren en Woudrichem.

In deze plaatsen beantwoordt het logies echter in geen enkel opzicht aan de bescheidenste eischen, die men aan een vredeslogies moet stellen, terwijl voorts in geen van die beide plaatsen eene exercitiebatterij en eene schietbaan aanwezig zijn.

De detachementen moeten zich dus voor bijna alle oefeningen naar Gorinchem begeven, hetgeen in hooge mate storend werkt op den geregelde gang van den dienst en op eene doelmatige en vruchtbare regeling van de oefeningen.

Voorts zijn deze langdurige detacheringen ook uit een krijgstucltelijk oogpunt zeer schadelijk.

Om in de Willemskazerne het hierboven genoemde aantal van 456 man te bergen, moeten *alle* beschikbare ruimten zoo dicht mogelijk worden belegd, en moeten o.a. 157 man op de zeer gebrekkig ingerichte, onoogelijke en warme zolderkamers worden gehuisvest. Voor de verbetering van die zolders is een bedrag begrepen in den post van f 8250, thans uitgetrokken voor het aanbrengen van verbeteringen aan de Willems- en de Smakheulkazerne te Gorinchem.

Ook de overige manschappenkamers in de Willemskazerne voldoen niet aan matige eischen, die uit een hygiënisch standpunt moeten gesteld worden. Zij zijn alle ter halve verdiepinghoogte voorzien van rondgaande open galerijen, die tijdens de aanwezigheid van meer dan ééne lichting, mede dich met manschappen belegd zijn; zelfs dient een dergelijke open galerij in de gymnastiek- en schermzaal tot logies.

Daardoor wordt niet alleen de kubieke ruimte per hoofd in die vertrekken onvoldoende, maar verkeerden bovendien de bewoners der galerijen in bijzonder slechte conditie, omdat zij in de luchtlagen leven die meer dan de lager gelegene zijn bezwangerd met de uitwasemingen en ademhalingsproducten der bewoners en met het stof dat door deze wordt omhoog gedreven.

Dezen afkeurenswaardigen toestand afdoende door geheele verbouwing van de Willemskazerne te verbeteren, werd door den ondergeteekende, wegens de zeer belangrijke daaraan verbonden uitgaven, niet voorgesteld. Hij wenschte echter verbetering te verkrijgen, door de lokalen met galerijen minder sterk te bezetten, waardoor echter het hiervóór genoemde tekort aan logiesruimte zal toenemen.

Voorts is ook het onderofficierslogies in de Willemskazerne, met uitzondering van enkele onlangs verbeterde kamers, zeer gebrekkig. In den hiervoor vermelden post van f 8250 is voor verbetering van eenige onderofficierskamers een bedrag opgenomen; deze verbetering zal echter gepaard gaan met eene gewijzigde indeeling, waardoor het aantal onderofficieren dat in de Willemskazerne behoorlijk kan gelogeerd worden zal verminderen, zoodat na die verbetering, zonder nog rekening te houden met het logies dat voor de jaarlijks te detachteren cadetten moet worden beschikbaar gesteld, een tekort aan logies voor 15 onderofficieren zal voorkomen.

Verder ontbreken in de Willemskazerne een wachtkamer en vereenigingslokaal voor officieren, een vertrek voor de dagelijksche geneeskundige visitatie, een afzonderlijk verblijf voor den commandant der wacht en afzonderlijke ruimte voor logies van korporaals en is het gymnastieklokaal voor gymnastische oefeningen alleszins ongeschikt.

In al deze behoeften zal door den voorgenomen bijbouw, die door den ondergeteekende dringend noodig wordt geacht, moeten worden voorzien.

De kosten van dien bijbouw zijn geraamd op f 65,000.

Voor de verbetering van de Willems- en de Smakheulkazerne is thans op f 8250 gerekend en zal een volgend jaar nog f 3000 noodig zijn.

De verbetering van de kazerne te Woudrichem — noodig om de redenen vermeld in de Memorie van Toelichting — zal f 1640 kosten en het inrichten van een verblijf voor een officier in het hoofdwacht huis aldaar f 510. In dit laatste bedrag is echter een som van f 140 begrepen voor het vernieuwen van balken, vloeren en wanden, eene herstelling die noodig is om verval te voorkomen, doch met vorenbedoelde verbetering is samengevoegd, omdat dit voor eene doelmatige regeling van de uitvoering van het werk aanbeveling verdient.

Aanbrengen van wijzigingen aan het hoofdwachtgebouw te 's Gravenhage.
Art. 101. Ofschoon het hoofdwachtgebouw te 's Gravenhage niet meer voortdurend als wachtgebouw wordt gebruikt, ligt het — zooals uit de Memorie van Toelichting blijkt — toch geenszins in de bedoeling van den ondergeteekende, dit gebouw voor den militairen dienst buiten gebruik te stellen.

In dat gebouw zullen gevestigd blijven het bureau van den plaatselijke-commandant der residentie, een wachtlokaal met arrestantenkamer, zoowel voor den geregelden patrouilledienst, als ten behoeve van de gevallen waarin het wenschelijk wordt geacht een wacht in het genoemde gebouw te doen betrekken, en voorts een woning voor den schrijver, tevens concierge, van het plaatsbureau.

Dit laatste is noodzakelijk, ten einde ook buiten de bureeluren een persoon aanwezig te doen zijn voor het verzenden van spoedeisende berichten, voor

het afstempelen van verlofpassen, het behandelen van zaken tot de werving behoorende, enz.

Het komt den ondergeteekende noodig voor, dat dit bureel gevestigd is in het centrum der gemeente, op een ruim plein en een goeden stand, zoodat, indien — ter vervanging van het bestaande gebouw — een ander zou moeten worden aangekocht en ingericht, dat aan de genoemde eischen voldoet, zeker geene bezuiniging zou worden verkregen.

De totale kosten van de aan te brengen wijzigingen zijn begroot op f5000.

Ringgracht om de Alexanderskazerne. De gemaakte opmerking over den toestand van de ringgracht om de Alexanderskazerne geeft ondergeteekende aanleiding tot de onderstelling, dat men in de meening verkeert, dat die gracht in den laatsten tijd niet werd schoongemaakt.

Dit schoonmaken en uitbaggeren geschiedt echter geregeld, zoowel door de gemeente 's Gravenhage als door het Departement van Oorlog. In het loopend onderhoudscontract van de kazernegebouwen te 's Gravenhage is daaromtrent o.a. bepaald, dat vuilnis of gevormde dammen wekelijks moeten opgevischt en weggeruimd worden, en dat uit die sloot 125 M³. puin, grond en modder naar aanwijzing moeten gebaggerd en weggevoerd worden.

Dat die ringgracht of sloot dikwerf een zeer onaangename reuk verspreidt, is intusschen een verschijnsel, dat die sloot met de meeste 's Gravenhaagsche grachten gemeen heeft, en een noodzakelijk gevolg is van de wijze van waterverversching, die in deze gemeente wordt gevolgd.

De ondergeteekende vestigt hierbij de aandacht op de omstandigheid, dat het water uit de Schelpkade, onder het Nassauplein en een gedeelte der Bankastraat door, naar de sloot om de Alexanderskazerne loopt, van waar het door het stoomgemaal bij de Timorstraat wordt opgepompt en door een riool geloosd in de Kortenaerkade bij de Piet Heinbrug. Aangezien nu het water uit de Schelpkade van de Haagsche wateren wel het meest stinkende is, en het, vóór dat het aan het bedoelde stoomgemaal komt, nog een groot aantal riolen opneemt, kan het geen verwondering wekken, dat eene doorspoeling van de bedoelde sloot op de hiervóór vermelde wijze zeer onfrisch is.

In 1892 bestond bij het gemeentebestuur van 's Gravenhage het voornemen, om de beide dammen met kokers in de ringsloot te vervangen door houten bruggen, ten einde daardoor de doorstroming in die sloot te verbeteren. De daartoe vereischte vergunning werd door het Departement van Oorlog verleend, doch de vervanging is niet tot stand gekomen.

Vermoedelijk heeft het gemeentebestuur later ingezien, dat daarvan geen belangrijke verbetering te verwachten was.

Uit het vorenstaande zal blijken, dat de verbetering van den toestand der ringgracht om de Alexanderskazerne nauw samenhangt met die der stadswateren te 's Gravenhage in het algemeen, een vraagstuk, dat sedert geruimen tijd aan de orde is, doch waarvan de oplossing niet tot den werkring van het Departement van Oorlog behoort.

Militair hospitaal te 's Gravenhage. Omtrent de onderhandelingen over het verkrijgen van terreinen voor den bouw van een nieuw hospitaal, kan door den ondergeteekende thans nog worden medegedeeld, dat voor dien bouw het aan de gemeente 's Gravenhage toebehoorende doch bij het Departement van Oorlog in gebruik zijnde zoogenaamde Proefveld wordt geschikt geacht.

Op 17 Mei jl. werd daaromtrent aan burgemeester en wethouders de vraag gericht, of de gemeente bereid zou zijn het bezit van dat terrein eventueel aan den Staat over te dragen, en, zoo ja, op welke voorwaarden. Eerst op 25 September jl. werd op die vraag antwoord ontvangen. Het was mitsdien voor den ondergeteekende ondoenlijk in de Memorie van Toelichting meer inlichtingen dan de daarin voorkomende te geven.

In het bedoelde antwoord wordt medegedeeld, dat burgemeester en wethouders geene vrijheid gevonden hebben om den gevraagden eigendomsovergang te bevorderen. Daarop is den 10den October jl. tot genoemd college de vraag gericht, of de gemeente dan bereid zou zijn voormeld terrein voor het bouwen van een hospitaal *in gebruik* te geven en, zoo ja, onder welke voorwaarden.

Op die vraag is thans, onder dagteekening van ^{27 November} 1 December 1899 het antwoord ontvangen, dat bij burgemeester en wethouders bezwaar bestaat, om te bevorderen dat op het Proefveld een nieuw militair hospitaal verrijze.

Verhooging van een artikel. Art. 102. In de Memorie van Toelichting, behoorende bij het ontwerp van wet tot vaststelling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1899 (Gedrukte Stukken 1898—1899, 2, n°. 2, blz. 37) werd medegedeeld, dat voor de verbetering van de kazerne Koormarkt te Bergen op Zoom f33.000 werd noodig geacht, waarvan in dat ontwerp een eerste termijn ten bedrage van f17.500 werd aangevraagd.

In verband met den uitslag van de in October jl. gehouden aanbesteding, is het noodig het bedrag voor den 2den termijn van voormeld werk, waarvoor op de ontwerpelijke begroting, in art. 102, f16.500 is uitgetrokken, met f3000 te verhoogen, hetgeen in de hierbij gevoegde Nota van Wijzigingen is geschied.

Bouwen van rijloodsen. Art. 102 en 103. De ligging van de thans in gebruik zijnde rijloods te 's Hertogenbosch is zeer ongunstig. De afstand tot de stallen bedraagt ruim tien minuten, hetgeen — zoowel voor de manschappen als voor de paarden — in het ongunstige jaargetijde een zeer ongewenschten toestand en bij sneeuw en vorst groote bezwaren oplevert.

Voorts is de inrichting van de rijloods onvoldoende. De inwendige ruimte is te klein, de hoogte is te gering en het dak is slecht, hetgeen bij eenigen wind veel onrust in de les veroorzaakt; bovendien zijn de ramen te laag geplaatst zoodat men, ter voorkoming van overlast van de straatjeugd, verplicht is de luiken steeds gesloten te houden, waardoor slechts op onvoldoende wijze, nl. door glazen dakpannen, in de verlichting kan worden voorzien.

De ondergeteekende acht daarom het bouwen van eene nieuwe rijloods bepaald noodig.

Het aantal uren waarop de rijloodsen te Amersfoort ter beschikking kunnen worden gesteld van de rij-school, is te beperkt, zoodat er geen tijd kan worden aangewezen voor lange-oefening, pilarenarbeid, het opleiden van schoolpaarden, het oefenen van bijzonder lastige paarden of het berijden van de paarden der gedetacheerde officieren buiten de rijlessen.

Evenzoo is het aantal uren waarop het eskadron ordonnansen en de veld-artillerie van de rijloodsen kunnen gebruik maken te beperkt, zoodat geen onderricht aan het kader en de reeds geoefende minderen der veld-artillerie kan worden gegeven.

De ondergeteekende acht het daarom bepaald noodig een der rijloodsen geheel ter beschikking te stellen van de artillerie en voor de cavalerie een nieuwe bij te bouwen.

In het gebrek aan den noodigen tijd waarop de rijloodsen kunnen worden beschikbaar gesteld, kan niet worden voorzien door voor het rijkunstig onderwijs de avonduren te bestemmen. De avondrijlessen zijn minder goed, zoowel door den toestand van paard en ruiter, als door de minder goede verlichting die niet bevorderlijk is voor het opmerken en verbeteren van fouten.

Ook lijdt de verzorging der paarden onder de avondrijlessen, die, waar zij werden toegepast, steeds tot ernstige bezwaren aanleiding hebben gegeven.

Verbeteringen aan cantines. Art. 105. Met ingenomenheid is door den ondergeteekende kennis genomen van de mededeeling in het Voorloopig Verslag, dat zijne plannen tot het aanbrengen van verbeteringen aan de cantines instemming konden vinden.

De beoogde verbeteringen betreffen ten deele onderofficiers- en voor een ander deel manschappen-cantines.

Met het denkbeeld de cantines der onderofficiieren met die der manschappen in eenzelfde lokaal te vereenigen, kan hij echter niet instemmen.

Eene dergelijke vereeniging, die de vrijheid van spreken en handelen in de cantine in hooge mate zou belemmeren, wordt noch door de onderofficiieren, noch door de minderen gewenscht, en zou bovendien uit een krijgstuhtelijk oogpunt allerbedenkelijkste gevolgen hebben.

Voorts zou zij aanleiding geven dat de cantines zoowel door de onderofficiieren als door de minderen gemeden werden.

Veeleer dan de in overweging gegeven vereeniging van cantines, zou de ondergeteekende eene verdere splitsing willen invoeren, en ook voor de korporaals afzonderlijke cantines willen inrichten. Voorshands meent hij dit denkbeeld echter, uit hoofde van de belangrijke daaraan verbonden kosten, buiten beschouwing te moeten laten.

Aankoop van oefeningsterreinen. Art. 106. Zoals te recht werd opgemerkt,

beletten de eischen van de defensie de opheffing van sommige kleine garnizoenen.

Overigens deelt de ondergeteekende in de meening van die leden welke van oordeel zijn, dat het gewenscht zou wezen de kleine garnizoenen op te heffen, met het oog op de hooge waarde uit een oogpunt van oefening aan groote garnizoenen te hechten.

Onder de bezwaren welke evenwel beletten om dit denkbeeld anders dan geleidelijk uit te voeren, moeten in de eerste plaats genoemd worden de hooge kosten voor oefeningsterreinen.

Intusschen kan de ondergeteekende de stellige verzekering geven, dat bij het zoeken naar nieuwe garnizoensplaatsen steeds als een eerste eisch op den voorgrond staat, de vraag of er in de nabijheid van deze plaatsen voldoende oefenings- en schietterreinen aanwezig zijn.

Bouw van artillerie-inrichtingen aan de Hembrug. Art. 108. Zondert men de verbetering van de spoorwegaansluiting, welke wacht op de verlegging van de Hembrug, uit, dan kan inderdaad de bouw van de overgebrachte artillerie-inrichtingen als voltooid beschouwd worden.

Het zou echter minder juist zijn hieruit af te leiden, dat op volgende begrotingen ten behoeve van die inrichtingen geen geld zal aangevraagd worden. Eensdeels toch zullen, ook voor deze inrichtingen, evenzeer als voor de sedert lange jaren te Delft aanwezige, voortdurend eenige uitgaven noodig blijven voor door ondervinding noodzakelijk gebleken verbeteringen en uitbreidingen, zij het ook meerendeels van ondergeschikten aard.

Ten andere is, nu de bedoelde artillerie-inrichtingen voltooid zijn, het tijdstip aangebroken om de watervoorziening voor oorlogstijd zeker te stellen en in de dan bestaande behoefte aan steenkolen te voorzien.

Dit laatste is noodig onafhankelijk van de plaats waar de inrichtingen gevestigd zijn, maar krijgt hooger belang, nu zekerheid bestaat dat de arbeid aan de bedoelde werkplaatsen ook in oorlogstijd ongestoord kan worden voortgezet.

De watervoorziening voor de inrichtingen aan de Hembrug tijdens den oorlog hangt samen met de maatregelen welke te dezen opzichte voor de Stelling van Amsterdam zullen getroffen worden.

Het ligt dan ook in het voornemen van den ondergeteekende, ter voorziening in beide behoeften geld aan te vragen, zoodra de plannen geheel tot rijpheid zijn gekomen.

Vervaardiging en bewaring van geperste turf. Art. 109. Het is aan de enkele leden die van oordeel waren dat het Rijk beter en goedkooper de noodige geperste turf in het veen zou kunnen aankopen dan die zelf te vervaardigen, waarschijnlijk niet bekend, dat *geperste* turf in de venen binnen de Stelling van Amsterdam niet door de particuliere industrie wordt vervaardigd.

Geperste turf, uit laagveen vervaardigd, is geen handelsartikel. De particuliere industrie schijnt in het maken van die turf geen voordeel te zien, en deze toestand zal wel zoo blijven zoolang de steenkool goedkoop genoeg is, het gebruik van anthraciet en petroleum blijft toenemen en de aanvoer van een en ander, alsmede van briquetten en andere brandstoffen onbelemmerd kan plaats vinden.

De door het Rijk aan te maken geperste turf moet dienen om in oorlogstijd, wanneer men geen toereikende voorraden van steenkolen heeft, deze brandstof te vervangen.

Is mitsdien de geperste turf bestemd om in oorlogstijd gebezigd te worden als brandstof in fabrieken en inrichtingen, die alsdan moeten produceeren en die hun arbeidsvermogen in den stoom moeten vinden, dus ook in die tot keering van waterbezwaar terwijl er desnoods ook gas voor verlichting uit kan worden gestookt; de bij eene eventueele approviandeering van de Stelling van Amsterdam aanwezige steekturf zal alsdan worden gebruikt voor huishoudelijk gebruik.

Uit het vorenstaande zal mogen blijken dat de meening van de enkele leden, als zou de Minister het als het ware tegen de particuliere industrie opnemen, onjuist is.

De in voorraad op te leggen hoeveelheid van 15 millioen geperste turven zal een waarde vertegenwoordigen van f 81.000. Al ondergaat de turf door

de oplegging in de open lucht geen aanmerkelijk verlies, toch zal de hoedanigheid van de brandstof beter verzekerd zijn indien deze wordt opgeslagen in loodsen of schuren onder een dak met behoorlijke afwatering.

De loodsen worden echter bovendien noodig geacht als waarborg tegen ontvreemding. In de meening van de leden die oordeelden dat loodsen van latwerk vervaardigd en met pannen gedekt, dien waarborg niet kunnen verschaffen, wordt door den ondergeteekende niet gedeeld. Door de veentrekkers in de provincie Utrecht worden voor dit doel in den regel dergelijke schuren van latwerk gebruikt.

Commissie, ingesteld op grond van art. 6 der wet van 29 December 1898 (Staatsblad N°. 279). Art. 110. Als voorbeeld eener Staatscommissie, welker leden met het oog op het veelomvattende hunner taak eene geldelijke belooning ontvangen, zij, gezwegen van de verschillende examen-commissiën, gewezen op de commissiën tot herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen.

De vergoeding, toegedacht aan de leden der op grond van art. 6 der wet van 29 December 1898 (Staatsblad N°. 279) ingestelde commissie, is in haar geheel op deze begrooting uitgetrokken.

Met het oog op den aard van het mandaat der commissie en de practische ervaring van sommige harer leden in comptabiliteitszaken, is het niet noodig voorgekomen een accountant uit te noodigen daarin zitting te nemen.

De omschrijving van het artikel is aangevuld in dier voege, dat daaruit ook bestreden kunnen worden de schrijfloonen, drukwerken en kleine uitgaven van de commissie, terwijl in verband daarmede het artikel met een bedrag van f 300 verhoogd is.

Wijziging van art. 2 van het wetsontwerp. Het wisselvallige van de uitgaven welke zullen dienen te worden gekweten ten laste van de *artt. 12bis* en *12ter*, waarvan de opnemng in de Oorlogsbegrooting bij de meergemelde Nota van Wijzigingen wordt voorgesteld, maakt het noodig, dat de daarbij uitgetrokken bedragen, door overschrijving kunnen worden aangevuld.

In verband hiermede wordt dan ook tevens voorgesteld die artikelen op te noemen in *artikel 2* van het wetsontwerp, onder die waarop overschrijving uit *art. 96* is toegestaan.

's Gravenhage, 5 December 1899.

De Minister van Oorlog,
ELAND.

BEGROOTING VAN UITGAVEN TEN BEHOEVE VAN DE VOLTOOIING VAN HET VESTINGSTELSEL, DIENST 1900.

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Ter beantwoording van het Voorloopig Verslag, dat nopens het in de afdelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gehouden onderzoek van het wetsontwerp tot vaststelling van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1900, door de daartoe benoemde Commissie van Rapporteurs werd uitgebracht op 14 November 1899, heeft de ondergeteekende de eer het navolgende te doen kennen.

De meening van sommige leden, uitgedrukt in de tweede zinsnede op bladz. 2 van het Voorloopig Verslag: „dat men eerst zijn leger, waarop ten slotte toch alles aankomt, reorganiseere en daarna besluite tot het aangaan van eene leening om zonder verwijl en in den kortst mogelijken tijd het vestingstelsel te voltooien”, duidt volkomen het standpunt aan, hetwelk door den ondergeteekende, van den aanvang van zijn optreden af, is ingenomen.

Bij herhaling heeft hij te kennen gegeven, dat het afwerken van de Stelling van Amsterdam, binnen een kort tijdsbestek en met verdeeling van de lasten over een groot aantal jaren, naar zijne meening, het eenige middel is waardoor de voltooiing van ons verdedigingsstelsel binnen een afzienbaren termijn

kan worden tot stand gebracht, met gelijktijdige vermindering van de oorlogsbegrooting.

Waar dus te dien opzichte tusschen een deel van de leden der Tweede Kamer en de Regeering eenstemmigheid heerscht, zou de ondergeteekende ernstig verzet moeten aantekenen tegen het denkbeeld om, zoolang de reorganisatie van het leger niet is tot stand gekomen, geene gelden voor de doode weermiddelen toe te staan. Een dergelijk standpunt toch zou kunnen gelijk staan met eene langdurige staking, vermits bezwaarlijk kan worden nagegaan wanneer de bedoelde reorganisatie een voldongen feit zal zijn. Daardoor zou dan ten opzichte van ons verdedigingsstelsel een toestand in het leven worden geroepen, waarvoor de verantwoordelijkheid niet door hem zou kunnen worden gedragen.

Evenmin zou hij kunnen goedkeuren, het vraagstuk van onze defensie aan het oordeel te onderwerpen van eene parlementaire commissie, vermits daarvan het noodwendig gevolg zou zijn, dat alle werkzaamheden tot verbetering van ons vestingstelsel gestaakt werden, zoolang die commissie hare taak niet ten einde had gebracht. Hoe de ondergeteekende voorts over dergelijke commissiën denkt, moge blijken uit het door hem gesprokene bij de behandeling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1898 (*Handelingen van de Tweede Kamer 1897—1898*, bladz. 593, 2de kolom, 2de zinsnede v. o.). In gelijken geest heeft ook zijn ambtsvoorganger reeds, blijkens het gestelde in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1895 (Zitting 1894—1895, Gedrukte Stukken, 2, n°. 19) te kennen gegeven, dat van eene dergelijke commissie geen praktische resultaten te verwachten zijn; dat bovendien het defensievraagstuk door de Regeering nauwgezet was nagegaan en overwogen en dat mitsdien het benoemen van eene dergelijke commissie geene aanbeveling verdient.

Met ingenomenheid heeft de ondergeteekende dan ook ontwaard, dat het denkbeeld van eene parlementaire commissie in de Kamer zelve krachtige bestrijding heeft ondervonden.

Het antwoord op de vraag, of de ondergeteekende de Stelling van Amsterdam onmisbaar acht in ons verdedigingsstelsel, moet beslist bevestigend luiden, terwijl er bij hem geen twijfel bestaat aan de mogelijkheid om die stelling, na hare voltooiing, met kans op goeden uitslag te verdedigen.

In de vrees, als zou in de toekomst aan de brisante springmiddelen eene zoodanige toepassing kunnen gegeven worden, dat — bij de thans gevolgde wijze van afwerken van de stelling — de kans wordt geloopt, dat die stelling, is zij eenmaal voltooid, niet meer te verdedigen zoude zijn, wordt niet gedeeld.

De ondergeteekende neemt de vrijheid overigens ter zake te verwijzen naar het door hem gezegde in de vergadering van 20 December 1897 (*Handelingen van de Tweede Kamer 1897—1898*, bladz. 621 en 622). Hij is verder van oordeel, dat met het afwerken van de Stelling van Amsterdam met redelijken spoed moet worden voortgegaan.

Dat het voor 1899 ontworpen werkplan door de Tweede Kamer, om overwegingen van financieelen aard, aanzienlijk is ingekrompen, heeft de ondergeteekende ten zeerste betreurd, ofschoon hij, op grond van het door hem gesprokene in de hiervoren vermelde vergadering van 20 December 1897, gemeend heeft, zich toen bij de beslissing van de Kamer te moeten neerleggen. Maar juist daarom zou het met zijne verantwoordelijkheid niet overeen te brengen zijn, indien hij nagelaten had bij de onderwerpelijke begrooting opnieuw de gelden aan te vragen, die de Volksvertegenwoordiging ten vorigen jare gemeend heeft hem niet te mogen toestaan.

Met betrekking tot het gestelde in de derde zinsnede op bladz. 1 van het Voorloopig Verslag: „dat de uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel over de beide laatste dienstjaren belangrijk hooger zijn geweest dan de bedragen, daarvoor op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor die jaren toegestaan”, zij het volgende opgemerkt.

Ingevolge art. 1 der wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n°. 193) wordt jaarlijks, bij eene afzonderlijke wet, bepaald welke uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel zullen kunnen geschieden, terwijl — op grond van art.

3 van eerstgenoemde wet — tot dekking van die uitgaven, behalve over het bedrag daartoe in het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting aangewezen, nog mag worden beschikt over de batige saldo's van vorige dienstjaren. Zonder derhalve aan de eerbiediging van de uitspraak der Kamer te kort te doen, kan door de Regeering, op den hiervoor aangegeven grond, een hooger bedrag worden besteed dan daarvoor in het VIIIste hoofdstuk is uitgetrokken, mits het in de betrekkelijke vestingbegrooting vastgestelde totaal der uitgaven niet worde overschreden.

Bij de wet van 29 December 1898 (*Staatsblad* n°. 277) werd het bij de vestingbegrooting, dienst 1898, toegestane bedrag van f1.328.700 verhoogd met f107.000 en dus gebracht op f1.435.700, terwijl — blijkens de berekening der middelen tot dekking van het bedrag der vestingbegrooting, dienst 1900 (stuk n°. 4, behoorende bij de Memorie van Toelichting) — de uitgaven over 1898 ongeveer zullen bedragen f1.350.000, zoodat in dat jaar niet *meer*, maar integendeel f85.700 *minder* zal worden uitgegeven dan het toegestane bedrag.

Ten gevolge van vertraging in de oplevering van eenige werken konden voorts enkele betalingstermijnen voor deze niet meer worden betaald uit het daarvoor aangewezen dienstjaar 1897, maar zal de betaling daarvan vermoedelijk ten laste van het dienstjaar 1899 moeten geschieden. Vandaar dat de uitgaven over 1899 ongeveer f125.000 hooger zijn geraamd dan het bedrag der vestingbegrooting voor dat dienstjaar.

In verband hiermede zal te zijner tijd eene verhooging, vermoedelijk van laatstbedoelde vestingbegrooting, noodig zijn. Vermits echter het eventueel te verhoogen bedrag op den dienst van 1897 is vrijgefallen en het hier dus uitsluitend betreft eene verschuiving van uitgaven van het eene dienstjaar op het andere, zal hierdoor het eindeijfer van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting niet verhoogd behoeven te worden.

Het maken van bomvrije gebouwen in de forten wordt door den ondergeteekende volstrekt noodzakelijk geacht. Zonder dergelijke gebouwen toch is het verblijven in forten, alwaar vuur van brisante granaten uit belegeringsgeschut te wachten is, onmogelijk te achten. De thans in uitvoering zijnde en de ontworpen gebouwen zijn zoodanig geconstrueerd, dat zij bestand zijn tegen de uitwerking van het hedendaagsch artillerievuur. Alhoewel uit den aard der zaak niet met stelligheid kan gezegd worden, dat zulks ook in de toekomst het geval zal zijn, gaat het niet aan te onderstellen, dat die gebouwen binnen betrekkelijk korten tijd waardeloos zouden zijn. Bovendien zal eventueel, door verzwareing van de dekkingen en door andere voorzieningen, aan hoogere eischen te gemoet kunnen worden gekomen.

Daar waar voor de verdediging een doeltreffend gebruik kan worden gemaakt van vaartuigen waarop geschut wordt geplaatst, zal men dit ongetwijfeld doen. Voor het bezigen van dergelijke vaartuigen zal echter veelal gebruik moeten worden gemaakt van bestaande vaarten en plassen. In beginsel toch worden de inundatiën zoo laag gesteld als met het doel — het onbegaanbaar maken van de terreinen — vereenigbaar is, en wel, opdat de inundatiën niet bevaarbaar zouden worden, dewijl hierdoor verrassingen van 's vijands zijde in de hand zouden worden gewerkt.

Het bezigen van vaartuigen als vorenbedoeld is intusschen slechts te beschouwen als een bijmiddel; de geheele verdediging daarop te laten rusten zou al zeer ongeraden zijn.

De bij het maken van de bomvrije gebouwen in de forten gevolgde werkwijze heeft tot dusverre geene aanleiding gegeven tot de bezwaren, die — blijkens het gestelde onderaan op bladz. 2 van het Voorloopig Verslag — naar de meening van vele leden daarvan het gevolg zouden zijn voor de verdedigbaarheid van de Stelling.

Aangezien het geheel afwerken van het fort Liebrug, vooral door de te nemen belastingproeven, niet in één jaar kon geschieden, maar eerst de funderingsputten zijn ontgraven en in het volgende jaar met den bouw van de bomvrije gebouwen werd voortgegaan, was het maken van die gebouwen nog niet begonnen toen de forten Veldhuis, St. Aagtendijk, Velsen en Vijfhuizen reeds genoegzaam gereed waren, terwijl op het oogenblik, dat met de vergraving van de bij de onderwerpelijke begrooting voorgestelde forten een aanvang zal worden gemaakt, het fort Liebrug vermoedelijk nagenoeg voltooid zal zijn.

Voorts zijn, na de ontgraving van den fundeeringsput voor de bomvrije gebouwen in het fort Penningsveer, toen beslist was dat voorloopig niet tot het maken van die gebouwen zou worden overgegaan, maatregelen getroffen om het werk eenigermate voor de verdediging geschikt te doen blijven, en zijn de daarvoor noodige werkzaamheden met geringe middelen en in korten tijd tot stand gebracht.

Aan den wensch van de leden die hier aan het woord waren, wordt dus reeds te gemoet gekomen, waarbij zij aangeteekend, dat, door het te gelijk onderhanden nemen van meerdere forten, deze forten daarom nog niet langere tijd voor de verdedigbaarheid ongeschikt behoeven te zijn.

Ten aanzien van de klacht over de groote soberheid van de Memorie van Toelichting en dat slechts eenige totaal-bedragen op onvolledige wijze zijn toegelicht, moet de ondergeteekende doen opmerken, dat de werken, waarvoor op de onderwerpelijke begrooting bedragen zijn uitgetrokken, ook waren opgenomen in de ontwerp-vestingbegrooting, dienst 1899.

De ondergeteekende vermeende, in verband met de toelichting voor de uitvoering van bedoelde werken ten vorige jare ook bij de behandelung van die begrooting in de Tweede Kamer, met hetgeen thans in die Memorie van Toelichting is gesteld te kunnen volstaan. Alhoewel bezwaarlijk in de Memorie de vragen kunnen worden ondervangen, welke in het Voorloopig Verslag zullen worden gesteld, ligt het evenwel allerminst in de bedoeling van den ondergeteekende om aan de Kamer het noodige licht te onthouden, en is hij gaarne bereid, de vragen te beantwoorden die men vermeend heeft alsnog te moeten stellen.

Van de som van f310.000, uitgetrokken als 1ste termijn voor het maken van de bomvrije gebouwen c. a. in de forten bij Penningsveer, Krommeniedijk, Zuidwijkermeer en aan den Ham, is een bedrag van f87.000 bestemd als eerste termijn voor de drie laatstgenoemde forten.

Daarvoor zullen in de eerste plaats de fundeeringsputten moeten worden ontgraven, waartoe de gemaakte zandbelastingen moeten worden opgeruimd, en waarbij dan tevens de borstweringen van de forten worden gemaakt. De kosten hiervan zullen ongeveer f52.000 bedragen. Vervolgens moet door middel van belastingproeven worden onderzocht of onderheing van de gebouwen al dan niet noodig zal zijn. Voor de forten Krommeniedijk en aan den Ham is dit waarschijnlijk te achten; voor het fort Zuidwijkermeer is de zaak meer twijfelachtig. Met juistheid is thans nog niet te bepalen welk bedrag voor de vermoedelijk noodige onderheingen gevorderd zal worden, omdat eerst na het maken van de fundeeringsputten de proefheingen kunnen geschieden, waarnaar de lengte der palen moet worden vastgesteld. Voor het maken van de beheingen op de forten Krommeniedijk en aan den Ham vermeent men evenwel met het overblijvende bedrag van f35.000 te zullen kunnen volstaan. De kosten van de bomvrije gebouwen in de forten Krommeniedijk, aan den Ham en Zuidwijkermeer zijn geraamd op respectievelijk f215.000, f126.000 en f173.000, terwijl de volledige afwerking van die forten, ook met inbegrip van de fundeeringsputten c. a., zijn begroot op respectievelijk f322.000, f228.000 en f272.000.

Met het, van den post van f310.000, bestemde bedrag van f223.000 voor het fort Penningsveer zullen de daarin te maken bomvrije gebouwen geheel kunnen worden voltooid, en zal, met uitzondering van de opstellingen van snelvuurgeschut voor de nabijverdediging het fort geheel zijn afgewerkt. Voor het maken van bedoelde opstellingen zal naderhand nog f40.000 moeten worden besteed, waarna voor de volledige afwerking van het fort Penningsveer eene som van f263.000 zal zijn verwerkt.

De grondverschuiving aan het fort Vijfhuizen in 1897 heeft geene aanleiding gegeven om voor alle gebouwen in de forten paalfunderingen aan te nemen. De bomvrije gebouwen in genoemd fort zijn niet onderheid.

Bedoelde verschuiving was veroorzaakt doordien de kleibekleedingen tegen de grachtsboorden niet zwaar genoeg bleken, als hebbende men zich daarvoor bepaald tot de hoeveelheid klei die ter plaatse beschikbaar was. Na de verschuiving heeft men de grachtboorden voorzien van de zwaardere bekleding en hiertoe klei aangevoerd.

De onderstelling dat bij de forten Liebrug en Penningsveer geene belastingproeven zijn genomen is onjuist. De genomen proeven hebben echter doen blijken dat op beide plaatsen onderheing van de gebouwen noodig is.

Ter voldoening aan het verlangen om meer inlichtingen, kenbaar gemaakt in de laatste twee zinsneden op bladz. 3 van het Voorloopig Verslag, doet de ondergeteekende aan de Kamer toekomen een terreinkaart, waarop is aangegeven welke forten van geene of van één of twee uitbouwen voor groot-flankement zullen worden voorzien; tevens met aanduiding van de plaatsen waar de groepsdepots en sectorparken zullen komen, en teekeningen betreffende de ontwerpen van de forten bij Krommeniedijk, Zuidwijkermeer en aan den Ham, een en ander ter kennisneming uitsluitend voor de leden, en onder opmerking, dat de inhoud van stukken van zeer geheimen aard is. Het ontwerp van het fort Penningsveer komt overeen met dat van het fort Krommeniedijk.

De ondergeteekende kan niet toegeven dat naar veler meening het nut van groot-flankement in inundatieliniën twijfelachtig is. Het is natuurlijk mogelijk, dat velen zich aanvankelijk aangetrokken gevoelden door de betooggronden van enkelen, die in openbare geschriften tegen het groot-flankement optraden, maar dan is het toch tevens waarschijnlijk, dat zij, na kennisneming van hetgeen, evenzeer in openbare geschriften, tegen die betooggronden werd aangevoerd, weder van gevoelen zijn veranderd.

Waar intusschen de door enkelen aanbevolen afschaffing van het groot-flankement blijkbaar eenigen weerklank vond in de Kamer en in het voorgaande jaar dienaangaande door een der leden eene bepaalde vraag werd gedaan, komt het den ondergeteekende noodig voor het al of niet noodzakelijke van groot-flankement voor de Stelling van Amsterdam eenigszins nader te beschouwen.

De groote passieve kracht dier stelling en in het algemeen van eene inundatielinie zal vermoedelijk bij den aanvaller nog meer dan elders de noodzakelijkheid doen ontstaan het geregelde beleg te vermijden, door op andere wijze de stelling te vermeesteren. In de eerste plaats komt hierbij de verrassing in aanmerking. Nu is het zeker waar, dat ook deze door inundatiën bemoeilijkt wordt, maar het is niet minder waar, dat onze geschiedenis bewijst hoe in 1787 niet alleen forten van de tegenwoordige Nieuwe Hollandsche Waterlinie, maar ook de stelling van Amsterdam, door verrassing genomen zijn.

De hoogst belangrijke hindernis, die door eene onderwaterzetting wordt gevormd, mag dan ook geene aanleiding geven haar te beschouwen als een onoverkomelijke en te vergeten hoe ook voor haar de tactische regel geldt, dat een onverdedigde hindernis geen hindernis is. Die verdediging behoeven de accessen, waarvan slecht de voornaamste — en dus geenszins alle — door forten zijn afgesloten, natuurlijk in veel hoogere mate.

Uit den aard der zaak mag bij het te keer gaan van verrassingen gerekend worden op de waakzaamheid der bezetting en de kracht van het in front aangewende geschut- en geweevuur. De aanvaller kent echter zeer wel de wijze, waarop beide verdedigingsmiddelen aanmerkelijk in waarde kunnen verminderen. Hij alarmeert daartoe de bezettingen en bewakingstroepen herhaaldelijk, waarvan ook bij het verst doorgezette stelsel van aflossing de gevolgen kunnen zijn, dat de verdediger den werkelijken aanval ook voor een alarmeering houdt en dientengevolge te weinig troepen in het gevecht brengt, of wel dat hij, het zekere voor het onzekere nemende, bij elke alarmeering de tegen een aanval vereischte maatregelen neemt, waarvan oververmoeidheid het gevolg kan wezen.

Aan het frontvuur, dat tegen stormaanvallen dient, is het belangrijke naedeel verbonden, dat de opstelling den vijand niet onbekend kan blijven, zoodat deze het in zijne macht heeft daartegen op te treden met overmachtig geschutvuur en dit — door gebruikmaking van onder hooge bogen afgegeven vuur, waarbij zoolang mogelijk brisant-granaten aangewend worden — voort te zetten, totdat de voor de verrassing of den stormaanval vereischte troepen den verdediger dicht genaderd zijn. Zij die tegen het groot-flankement zijn, vragen dan ook opstelling van de tegen stormaanvallen dienende kanonnen onder pantsers en spreken zelfs van samentrekking van die pantsers op de bedreigde punten. Wel een bewijs hoe ook zij beseffen, dat de taak voor den verdediger hier zeer moeilijk kan wezen. Die taak wordt nog verzaard door het tijdstip, waarop de aanval geschiedt; natuurlijk worden daarvoor bij voorkeur een donkere nacht, mistig weer of dergelijke den aanval begunstigende omstandigheden gekozen.

Gaat men nu den toestand van den verdediger na, dan is het zeker waar, dat *indien* deze niet verschalkt wordt, *indien* hij zijne koelbloedigheid bewaart en *indien* hij ondanks de duisternis voldoende kan richten, ook in de geschetste omstandigheden de — bij gestelde, niet bevroren inundatie — over smalle accessen of in vaartuigen naderende aanvaller vermoedelijk zal worden afgeslagen. Met waarschijnlijkheid echter mag hier — waar het behoud der Stelling de inzet is — niet worden volstaan; zonder twijfel wordt het noodzakelijke verzuimd, indien men het moreel en het weerstandsvermogen van den verdediger niet steunt met alle middelen, die daartoe ten dienste staan en waarvan de aanwending van groot-flankementvuur wellicht het voornaamste is. Immers indien een vuur niet met kalmte wordt geleid, heeft — de uitkomsten bewezen het zoo dikwijls — ook het beste wapen slechts toevalskracht.

Het kanon heeft in dit opzicht een natuurlijk voordeel op het geweer en — zij het ook in mindere mate — op den mitrailleur, maar is op zich zelf staande, wellicht onmachtig den aanval te keeren; de hulp der handvuurwapenen en mitrailleurs is zeer gewenscht. Het moreel van hen, die deze gebruiken, moet dus gesteund, en zou er nu wel iets beter hiertoe in staat zijn dan de wetenschap, die elke verdediger heeft, dat de vijand uit bomvrije, niet uit de verte te vernielen opstellingen, bestookt wordt met krachtig geschut, waaruit op bekende afstanden en met vastgelegde richting door een altijd aanwezige, volkomen veilig opgestelde en dus rustig werkende bediening flankvuur wordt afgegeven, een vuur, dat op hem dien het treft, in zoo groote mate demoraliseerend werkt?

Moreele hulp zou het groot-flankement, zelfs als het niet trof, den verdediger geven, maar bovendien verschafte het hoogst belangrijken daadwerkelijken steun, daar het wordt afgegeven uit vuurmonden, welke affuiten zijn ingericht om op eenvoudige wijze goede, vastgelegde richting te verzekeren op de vooraf bepaalde punten van het schootsveld, en daardoor de uitwerking in belangrijke mate onafhankelijk te maken van duisternis, mist, enz.

Waar in het openbaar tegen de uitwerking van het groot-flankementvuur werd opgetreden, werd dit voordeel, dat in veel mindere mate bestaat voor het in de tusschenliniën tegen stormaanvallen optredende geschut, niet naar waarde beschouwd. Ook werd niet genoeg rekening gehouden met de dieptewerking der granaatkartets, daar de grootte der vluchthoogte een nadeel werd geacht, terwijl waar vermeend werd dat in de legerplaats bij Oldebroek geringe uitwerking wordt verkregen, buiten beschouwing werd gelaten, dat de daar plaatshebbende oefeningen slechts zelden tot uitgangspunt voor beoordeeling van uitwerking kunnen dienen. Het geldt daar toch in de eerste plaats de meeste oefening te verkrijgen met het kleinste aantal projectielen. Dikwijls wordt dus na het inschieten, dat uit den aard der zaak niet in aanmerking komt voor de beoordeeling der uitwerking, het vuur of geëindigd of slechts met weinige schoten voortgezet. Daarom kan de uitwerking van artillerievuur, in genoemde legerplaats, slechts voor grondslag van een oordeelvelling dienen, indien zeer vele schoten zijn gelost in een na het inschieten voortgezet vuur. En ook dan nog moet de beoordeelaar voorzichtig in zijn uitspraak zijn, zoolwewel omdat soms ter wille van de oefening voorbedachtelijk moeilijke toestanden voor de waarneming worden bevolen, als omdat de beschikbare voorraden niet altijd toelaten de doelen te bevuren met de daartoe meest geëigende projectielen, wat dan ook voor de oefening der troepen geenszins altijd noodig is.

Waar echter de toestanden meer volgens den oorlogstoestand konden worden geregeld, zooals hij de beoefening van het groot-flankementvuur door de vesting-artillerie — niet slechts door de artillerie-schiet-school — was de uitwerking van dien aard, dat het gemis daarvan een feitelijk nadeel voor den verdediger zou zijn geweest. Het is misschien niet overbodig hierbij te voegen, dat ook de tijdduur van dit vuur volgens oorlogsomstandigheden wordt bepaald, hetgeen niet moeilijk is, omdat de grootte uitgestrektheid, waarop de kamer-granaatkartets haar inhoud verspreidt, onder de geschetste omstandigheden minder afhankelijk maakt van geheel juiste regeling van den brandtijd der buis, welke evenals de opzethoogte overigens kan worden bepaald in verband met de uitkomsten, elders tijdens het vuur van dien dag verkregen, zoodat het inschieten vervalt.

De ondergeteekende zou niet op de quaestie der uitwerking zijn ingegaan,

indien de in het openbaar uitgesproken twijfel niet bereids weerklank had gevonden in de Kamer. Hij hecht geenszins een overdreven waarde hetzij aan het artillerie- hetzij aan het infanterievuur; beide vuren zijn dringend noodig, maar hij die de waarde betwist van het groot-flankementvuur, d.i. het vuur dat in de dan bestaande toestanden onder de voor juistheid gunstigste omstandigheden wordt afgegeven, mist stellig het recht zooveel waarde te hechten aan het in veel ongunstiger omstandigheden verkeerende frontvuur. Het is zeer jammer dat de nieuwere krijgsgeschiedenis, hoezeer zij zoowel in den veldoorlog als in den vestingoorlog herhaaldelijk de waarde van flankerend vuur deed uitkomen, niet reeds vele voorbeelden bevat, welke meer bepaaldelijk omtrent de uitwerking van groote flankement op praktische wijze uitspraak doen. Nochtans bewees de aanval die op 26 Januari 1871 door de Duitschers op het fort Hautes Perches bij Belfort werd gedaan en met den steun van groot-flankement werd afgeslagen, de hooge beteekenis van dat vuur, waarvan de uitwerking in het rapport van den fortcommandant „voortreffelijk” wordt genoemd.

Terwijl uit het vorenstaande blijkt dat bij niet bevroren, gestelde onderwaterzettingen en bij een aanval die niet in de tusschenruimten doordringt, het groot-flankementvuur van belangrijk groote waarde is, zal wel zonder nader betoog alsnog zekerder mogen worden aangenomen, dat dit vuur niet kan worden gemist als de inundatie bevroren of nog niet volledig gesteld is en als de aanvaller door eene tusschenruimte gedrongen mocht zijn. In het laatste geval zouden de vuurmonden, die frontvuur gaven, in den rug genomen zijn en zou wel evenzeer uit de keel als uit de kazematten voor groot-flankement steun kunnen worden verschaft aan den verdediger, die den doorgedrongen tegenstander tracht op te sluiten, maar zou alleen uit laatstbedoelde kazematten met geschutvuur kunnen worden opgetreden tegen de aanvullingen van den aanvaller.

De vraag, welke in het Voorloopig Verslag wordt gesteld omtrent de globale kosten van de artillerie-bewapening met inbegrip der munitie voor de groot-flankementsbatterijen in de geheele stelling, is moeilijk juist te beantwoorden, omdat de vuurmonden voor het groot-flankement op zeer enkele snelvuurkanonnen van 6 cm. na, voor alle kalibers aanwezig zijn en dit ook met een deel der munitie het geval is. Vermoedelijk zal in voornoemd opzicht voor de geheele stelling nog niet ten volle *f* 200 000 gevorderd worden.

Men zou zich echter zeer vergissen, indien hieruit de gevolgtrekking werd gemaakt, dat dit bedrag zou verminderen of vrijvallen, indien afstand werd gedaan van het groot-flankementvuur. Het tegendeel is het geval, want, het werd reeds hiervóór herinnerd, hoe niemand vermeent dat de geschutkracht, die door den ondergeteekende voor genoemd vuur wordt noodig geacht, gemist kan worden; het verschil loopt over de wijze waarop die geschutkracht moet worden verkregen.

De tegenstanders moeten daarbij natuurlijk meer vuurkracht eischen, want de opstelling is kwetsbaarder en het vuren geschiedt onder minder gunstige omstandigheden; zij vragen dan ook kostbare pantserstanden die er nog niet zijn, bewapend met snelvuurgeschut dat nog ontbreekt en met eene munitie-uitrusting die ook nog niet aanwezig is.

De ondergeteekende ziet in die pantserstanden zeer zeker een krachtigen steun, maar voor het aangewezen doel leiden zij tot te hooge kosten. Bovendien is hunne waarde in het hier behandelde opzicht geenszins hooger dan het groot-flankementvuur, omdat zij, evenzeer als dit aan plaats gebonden zijnde, gemakkelijker vernield kunnen worden, daar zij slechts zwak gepantserd en in front te beschieten zijn. Zij zijn zonder twijfel verplaatsbaar, maar hier, waar zij aan de plaats gebonden zijn, natuurlijk niet en bovendien geenszins zoo gemakkelijk als dat soms wordt voorgesteld. De groote zwaarte beperkt de verplaatsing tot de kunstwegen, die voldoende sterke bruggen hebben en liefst niet morsig moeten zijn, terwijl de plaats van opstelling te voren moet zijn gereed gemaakt, aangezien de pantserstandingravingen een zeer vasten bodem of een kunstmatig ondersteuningsvlak vereischt.

Concentratie van vervoerbare pantserstanden kan dus geschieden waar veel tijd voorhanden en de opstelling voorbereid is, terwijl het zeker moet zijn dat de pantserstand niet spoedig weder noodig zal wezen ter plaatse van waar hij verwijderd werd.

Uitgesloten is dus die verplaatsing voor de pantserstanden, welke tot het aan plaats gebonden flankerend vuur dienen. Zij kunnen bij geen der werken van de ingesloten stelling gemist worden, aangezien niemand weet uit welk punt der insluiting de verrassende aanval zal geschieden, en het zelfs waarschijnlijk is dat die aanval, om den verdediger bij aanwending van reservetroepen in onzekerheid te brengen, tegelijkertijd plaats heeft op verschillende, ver van elkander gelegen, punten.

Hoezeer de ondergeteekende ook van meening is, dat het groot-flankementvuur in verschillende werken niet kan worden gemist, zijn er in de van nature zoo sterke Stelling van Amsterdam evenzeer punten, waar hij het door frontvuur te vervangen of te onthberen acht. Overeenkomstig zijne toezegging, heeft hij andermaal de geheele stelling in dit opzicht aan eene nadere beschouwing onderworpen; de uitkomsten daarvan zijn op de ingediende kaart aangegeven.

Ten opzichte van de beschouwingen van verscheidene leden omtrent de vraag, „of aan wacht- dan wel aan woonforten de voorkeur moet worden geschonken”, waaromtrent die leden vermeenen, dat de quaestie nog niet tot voldoende klaarheid is gekomen, acht de ondergeteekende zich verplicht, in de eerste plaats nadrukkelijk te waarschuwen voor het gevaar dat er in gelegen is om, waar het de toepassing betreft van de beginselen van tactiek en versterkingskunst op onze verdedigingsliniën, een beroep te doen op de meening van buitenlandsche schrijvers; trouwens de Kamer zelve heeft — blijkens het gestelde in regel 10—14 v. o. in de 2de zinsnede op blad. 4 van het Voorloopig Verslag — gemeend op dat gevaar te moeten wijzen.

Zonder aan de waarde der beschouwingen van den *genie-officier* VON LEITHNER iets te kort te doen, moet vervolgens in het oog worden gehouden, dat, waar die vestingbouwkundige zijne verdedigingswerken geheel inricht voor eene speciale, volgens zijne inzichten ontworpen, wijze van verdediging, en daarbij het oog heeft op een geheel ander terrein dan dat van onze inundatiestelling, het verklaarbaar is dat zijn type van fortten niet toepasselijk wordt geacht voor de fortten van de Stelling van Amsterdam, waarvan de inrichting geenszins met zijne beginselen overeenkomt.

Bovendien blijkt uit de „Neueste Anschauungen” van VON LEITHNER omtrent „die beständige Befestigung und der Festungskrieg” (1), dat hij hoogere eischen stelt, naarmate fortten meer blootgesteld zijn, en doet de inhoud van dat schrijven de veronderstelling wettigen, dat hij voor de alleenstaande, moeilijk te masqueren fortten van onze inundatiestelling te Amsterdam, met haar vlak terrein voor- en achterwaarts, zonder gedekte gemeenschap met het achterterrein en waarin bij de nabijverdediging de infanterie door een zoo gering mogelijk aantal snelvuurkanonnen wordt gesteund, eene huisvesting van de bezetting „in gedrängtesten Belage”, ook niet raadzaam zou achten.

Aangezien voorts de opmerkingen van de leden, die hier aan het woord waren, blijkbaar geïnspireerd zijn door de lezing van het artikel: „Nieuwe fortten in de Staten-Generaal” — voorkomende in de September-aflevering van de *Vragen des Tijds* —, veroorlooft de ondergeteekende zich de aandacht van die leden te vestigen op het, in de aflevering n°. 11, November 1899, van de *Militaire Spectator* gedrukte artikel: „Nog steeds wachtfortten?” door welk opstel het in het vorige jaar door den ondergeteekende uitgesproken oordeel op goede gronden wordt bevestigd, dat het denkbeeld om wachtfortten te bouwen, noodzakelijk behoort te worden prijsgegeven.

Nu ook in het Voorloopig Verslag de meening verkondigd is, als zoude in het technisch comité voor de versterking van de Stelling van Amsterdam het tactische element niet vertegenwoordigd zijn geweest, en diengevolge over de inrichting van de fortten in genoemde stelling tot dusverre uitsluitend advies zijn uitgebracht door technici, acht de ondergeteekende zich verplicht te verklaren, dat die meening volstrekt onjuist is. Vooreerst omdat in dat comité wel degelijk leden zitting hadden, die recht hebben om op tactisch gebied mede te spreken, en ten andere omdat de door dat comité voorgestelde fortten niet zijn en worden uitgevoerd.

(1) Mittheilungen über Ge enstände des Artillerie- und Geniewesens, Heft IX, 1899.

De ontwerpen, zoowel voor de thans voltooide forten op het westfront van de stelling als voor die waarvoor gelden op de onderwerpelijke begrooting zijn aangevraagd, zijn eerst vastgesteld na overleg tusschen den chef van den generalen staf, den commandant der Stelling van Amsterdam en de inspecteurs van de artillerie en van de genie.

Vermits derhalve bij de totstandkoming van die werken het tactische element tot zijn volle recht is gekomen, en het werk van de technici eerst is aangevangen toen de beginselen voor de te maken werken geheel waren vastgesteld, bestaat er bij den ondergeteekende voor een nader en grondig tactisch en artilleristisch onderzoek — als bedoeld in de 2de zinsnede op bladz. 4 van het Voorloopig Verslag — niet de minste aanleiding.

Ten aanzien van de kosten der ontworpen forten wenscht de ondergeteekende alsnog te doen opmerken, dat zij in de eerste plaats bestaan uit die vallende op algemeene zaken en op het uit te voeren aardewerk, alsmede uit die verbonden aan het maken van de opstellingen van licht snelvuurend geschut voor de nabijverdediging en van de bomvrije lokalen ter verkrijging van de benodigde ruimte voor keelwacht, commandant en officieren, keuken, bergplaatsen voor levensmiddelen en munitie, enz., welke kosten in het algemeen weinig verschillen, hoe ook de forten worden ingericht.

Overigens wordt het voor het afwerken van een fort vereischte bedrag beheerscht door de kosten verbonden aan het maken van het groot-flankement, van een poterne van het hoofdgebouw naar het voorfront met frontgebouw en van de logieslokalen voor de bezetting. Bij eene inrichting van de forten volgens de ter griffie neergelegde ontwerpen — waaruit o. a. ook bij vergelijking met het fort-type von LEITHNER blijkt, dat naar den meesten eenvoud is gestreefd — kan in vele gevallen, om de reeds hiervoren vermelde redenen en met het oog op het verleenen van krachtigen steun aan een nevenliggend fort bij nachtelijken aanval, het groot-flankement niet worden gemist, terwijl ook bepaald noodzakelijk dienen te worden gemaakt de poterne, waardoor eene snelle en gedekte bezetting van het voorfront, in het bijzonder bij omsingeling, gewaarborgd is, benevens het frontgebouw, dat onafwijsbaar noodig is om de uitgangen van de poterne te dekken, en waarvan gebruik wordt gemaakt voor het maken van eenige lokalen voor eene frontwacht en voor opstelling van reserves en mobiel geschut, opberging van munitie, enz.

Ten opzichte van de ten laatste nog te bespreken logieslokalen van de bezetting zij aangeteekend, dat een lokaal, zooals het is ontworpen, lang 9, breed 5 M., waarvan het achterste gedeelte over 1 M. deel uitmaakt van de over het geheele gebouw doorlopende gemeenschapsgang, gelegenheid aanbiedt tot het logeeren van 24 man in ijzeren bedkribben. Per man dus is in een dergelijk lokaal, wanneer het ganggedeelte wordt medegerekend, beschikbaar bijna 1,9 M². Maakt men het hoofdgebouw één dergelijk lokaal, d.i. 6 M., korter, dan wordt daardoor eene besparing verkregen van ongeveer f 6400.

Voor eene op dergelijke wijze te huisvesten bezetting van nagenoeg 200 man zijn 8 soortgelijke lokalen noodig, terwijl voor eene huisvesting „in gedrängtesten Belage” minstens een 4tal van die lokalen gemaakt zouden moeten worden. Door het fort voor laatstgenoemde wijze van huisvesting der bezetting in te richten, zou het gebouw dus 24 M. korter worden en daardoor eene bezuiniging worden verkregen van ongeveer f 25.600, eene som nagenoeg overeenkomende met het bedrag door den ondergeteekende genoemd voor het fort Liebrug in de vergadering van 21 December 1898 (*Handelingen der Staten-Generaal 1898—1899*, bladz. 704).

Van het als eerste termijn, voor het aanbrengen van de koepels in het fort Velsen en voor uitkijkposten uitgetrokken bedrag van f 202.000 is een betrekkelijk klein gedeelte bestemd voor het maken van uitkijkposten.

Het ligt in de bedoeling om op ieder fort van de stelling, boven een der wachtlokalen, te plaatsen één licht, kapvormig pantserstuk, bestand tegen geweer- en granaatkartetskogels en projectielscherven en voorzien van kijksleuven, van waaruit de omtrek zal kunnen worden overzien. Met uitzondering van het eerste pantserstuk, waarvan de kosten wegens het aanschaffen van de vormen nagenoeg f 800 hooger zijn, zullen de kosten van zulk een pantserstuk, met inbegrip van de volledige opstelling, f 1400 bedragen. Van het hiervoren vermelde bedrag is f 12.000 bestemd voor de aanschaffing en opstelling van één uitkijkpost op de forten Veldhuis, St. Aagtendijk, Velsen, rechter-

en linker-vleugelwerk te Spaarndam en Vijfhuizen — alwaar bij den bouw van de bomvrije gebouwen op het maken van die uitkijkposten is gerekend — en voorts op de forten Liebrug en Penningsveer, zoodat het gedeelte dat bestemd is voor het aanbrengen van koepels in het fort Velsen f190.000 bedraagt.

In de hiervoren opgegeven kosten voor de volledige afwerking van de forten Krommeniedijk, aan den Ham en Zuidwijkermeer zijn die van het maken van één uitkijkpost voor elk van die forten begrepen.

In het geheel zullen er ruim een dertigtal uitkijkposten worden aangebracht. Het voornemen bestaat ze groepsgewijze, in verband met de voltooiing van de forten, aan te schaffen en te plaatsen.

De totale kosten van de 3 koepels in het fort Velsen, welke f270.000 zullen bedragen, zullen vermoedelijk over twee termijnen kunnen worden verdeeld; dit zal intusschen nog afhangen van de onderhandelingen met den fabrikant.

Het fort Velsen ligt niet in, doch vóór de eigenlijke fortenlijn van de stelling en dient hoofdzakelijk om met het fort IJmuiden het buiten de stelling gelegen gedeelte van het Noordzeekanaal te beheerschen. In verband met deze zeer gewichtige rol, welke het fort, waarvan de bomvrije gebouwen voltooid zijn, heeft te vervullen, wordt het zeer ongeraden geacht de volledige afwerking van het fort, die de *geheele* stelling ten goede zal komen, tot later uit te stellen. Eene nadere ernstige overweging, op welke wijze die volledige afwerking zal moeten geschieden om het fort aan zijn doel te doen beantwoorden, heeft den ondergeteekende gebracht tot het wijzigen van de uitspraak in de Memorie van Antwoord op de vestingbegroting, dienst 1898, dat in de eerste plaats de forten van den gesloten kring van bomvrije gebouwen en van geschutopstellingen voor de nabijverdediging zouden moeten worden voorzien en dat *wellicht* koepels voor zwaar geschut op het fort Velsen noodig zouden zijn, in dien zin, dat die opstelling van zwaar geschut in pantseringen *volstrekt noodig* is.

Ten opzichte van de vraag, of in het fort Velsen niet kan worden volstaan met gekazematteerde of gepantserde batterijen in plaats van koepels, zij opgemerkt, dat voor de bestrijking alleen van het Noordzeekanaal gepantserde batterijen in aanmerking hadden kunnen komen, doch in verband met de vooruitgeschoven ligging van het fort is het noodig dat de betrokken kanonnen ook vuur kunnen brengen op de terreinen ten noorden en ten zuiden van het Noordzeekanaal en van het fort zelf. Met het oog hierop zijn bepaaldelijk koepels noodig.

Betreffende het verschil in kosten zij bovendien aangeteekend, dat de koepels op de gemaakte bomvrije gebouwen kunnen worden opgesteld, terwijl de gepantserde batterijen geheel zouden moeten worden ingericht, waaraan aanzienlijke kosten verbonden zouden zijn.

De ondergeteekende voldoet gaarne aan het verzoek van eenige leden om inlichtingen te ontvangen aangaande de voorgestelde sectorparken en groepdepots. Zelfs heeft hij gemeend dat het aanbeveling verdiende niet enkel de ten deze gedane vragen te beantwoorden, maar ook het doel en het nut van den voorgestelden aanleg kortelijks uiteen te zetten, in het vertrouwen, dat dit ook de leden welke nog niet van de noodzakelijkheid van dien aanleg overtuigd waren, tot ander inzicht zal brengen.

Het mag als bekend worden aangenomen, dat de oplegging van het voor de verdediging van eene uitgebreide stelling benodigde materieel niet in één centraalpunt mag geschieden, maar dat zoowel het snel in staat van verdediging brengen als de mogelijkheid van eersten weerstand en tijdig aanvullen van het verbruikte, alleen verzekerd worden door een vertakte oplegging, waarbij de hoofdvoorraad zich in het centrum bevindt en de minst omvangrijke stapelplaatsen in of nabij de verdedigingslijn zijn gelegen.

Voor de Stelling van Amsterdam wordt dit algemeen geldende hoofdbeginsel als volgt toegepast, waarbij wordt opgemerkt dat de genoemde stelling verdeeld is in vier *sectoren*, welke onderverdeeld zijn in *groepen*.

I. In de lijn van verdediging of in de onmiddellijke nabijheid daarvan, wordt zooveel mogelijk het daar benodigde materieel, waaronder eenige munitie, geborgen.

II. De aanvulling van het verbruikte en de verwisseling van het onbruik-

baar geworden materieel heeft plaats uit *groepdepots*, waar ook een deel van het in de verdedigingslijn benoodigde wordt opgelegd.

III. De aanvulling der groepdepots geschiedt uit *sectorparken*.

IV. De *sectorparken* worden op hunne beurt aangevuld uit het *algemeene verdedigingspark*, dat echter — gelijk zijn naam aanduidt — niet enkel voor de Stelling van Amsterdam, maar voor alle liniën en stellingen dient. Bovendien bevatten de groepdepots, de sectorparken en het algemeen verdedigingspark voorwerpen, die respectievelijk voor de groep, den sector en de stelling noodig zijn, zonder dat vooraf bekend is, waar de aanwending zal moeten plaats hebben.

De oplegging in of in de onmiddellijke nabijheid van de lijn van verdediging heeft, bij vroeger vergeleken, groote verandering ondergaan. Toen het vestinggeschut voor een groot deel in de forten werd aangewend, eischte de oplegging van het voor die vuurmonden benoodigde materieel talrijke bomvrije ruimten in de werken.

Die behoefte is thans zeer verminderd, maar daartegenover staat dat, waar thans het geschut hoofdzakelijk in de tusschenruimten der forten wordt aangewend, aldaar en in de nabijheid daarvan oplegging van het benoodigde wordt vereischt, want de grondwaarheid, dat het dadelijk benoodigde dadelijk bij de hand moet zijn, geldt in den nieuwen tijd zoo goed als in den ouden; slechts de wijze van uitvoering verschilt.

Het materieel van grooten omvang dat dadelijk in de verdedigingslijn noodig is, bijv. vuurmonden en affuiten, kan in de loodsen bij de forten worden ondergebracht; het behoeft bij het in staat van verdediging brengen alleen naar de aangewezen, nabijgelegen opstellingen te worden overgebracht. In deze opstellingen zijn slechts kleine bergplaatsen voor de allereerste behoefte aan munitie noodig, welke ruimten bovendien bijna altijd eerst bij het in staat van verdediging brengen behoeven te worden gemaakt. Maar voor het overige dadelijk benoodigde materieel, dat vroeger hoofdzakelijk in de forten gebezigd en daarom aldaar bewaard werd, zijn thans kleine stapelplaatsen noodig op een of meer punten van de groep welke de best bereikbare gemeenschap met de verdedigingslinie hebben.

Eenerzijds heeft de omschreven verandering door de verminderde behoefte aan bomvrije berging in de forten groot geldelijk voordeel gebracht aan de verdediging, maar anderzijds behoeft deze, door de zeer toegenomen geschutkracht van den aanvaller, meer vuurmonden met meer munitie voor elk stuk geschut en daardoor meer ruimte voor oplegging van materieel. In den regel zal echter de eerst omschreven besparing de laatstvermelde verhooging van uitgaven niet onbelangrijk overtreffen, waarbij nog komt dat soms gelegenheid bestaat de groepdepots op Rijksterrein aan te leggen of bestaande bergplaatsen daarvoor te benutten.

In dit opzicht verkeert de Stelling van Amsterdam in veel minder gunstigen toestand dan de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, welker forten niet alleen tal van bewaringsruimten bevatten, maar waarin ook op verschillende plaatsen in 2de linie gelegen verdedigingswerken en dus aangewezen groepdepots worden aangetroffen.

Mochten deze hier en daar niet zoo in het centrum van de groep liggen als wel wenschelijk zou zijn, dan is dit nog geen overwegend nadeel, indien slechts op de beter gelegen punten geschikte gebouwen aanwezig zijn, welke in oorlogstijd als groepdepots in gebruik genomen kunnen worden en waarheen dan een deel van den in de werken der 2de linie opgelegden voorraad kan worden overgebracht.

Kort achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie worden — gelijk ook de kaart aantoot — zulke gebouwen in veel grooter aantal aangetroffen dan in de Stelling van Amsterdam. Wegens die omstandigheid en het bijna geheel gemis van in 2de linie gelegen verdedigingswerken bestaat dus voor die stelling veel meer dan voor genoemde linie behoefte aan in vreedstijd aan te leggen groepdepots. Nochtans wordt ook voor de Stelling van Amsterdam rekening gehouden met het bereids bestaande of in oorlogstijd bruikbare en wordt zelfs de in de forten in vreedstijd niet benoodigde ruimte benut om daar, zooveel mogelijk, ook voor de kanonnen die in de tusschenlinie tegen stormenderhandsche aanvallen moeten optreden, een eersten voorraad, bij

voorbeeld een honderdtal schoten op te leggen. Niettemin blijft eenige aanleg voor groepdepots reeds in vrede tijds noodig.

Deze uiteenzetting zal, naar de ondergeteekende vertrouwt, voor de groepdepots het groote verschil verduidelijken, dat tusschen de meergenoemde stelling en linie bestaat en duidelijk maken waarom het in eerstgenoemde noodig is reeds in vrede tijd eenige groepdepots aan te leggen.

Eerst als dit geschied is komt de Stelling van Amsterdam in denzelfden toestand waarin de Nieuwe Hollandsche Waterlinie bereids verkeert. In beide, stelling en linie, moet bij het in staat van verdediging stellen, het ontbrekende worden aangelegd.

Met de sectorparken is het eenigszins anders gesteld. Die parken beoogen centrale oplegging voor den sector, waardoor de groepdepots minder ruim voorzien behoeven te zijn en dus groote kosten bespaard worden. Niemand weet waar in den sector de meeste aanvoer noodig zal zijn, maar bij centrale oplegging op niet te grooten afstand is tijdige hulp overal verzekerd. De sectorparken moeten dus gelegen zijn tusschen de groepdepots en het park, dat voor de sectorparken is wat deze voor de groepdepots zijn en daarom het stelling- of liniepark zou kunnen heeten, maar bij ons wegens de bestemming voor alle liniën en stellingen den naam draagt van *Algemeen Verdedigingspark*.

Waar een fort, toen de Nieuwe Hollandsche Waterlinie — als uitvloeisel van de Vestingwet — naar de toenmaals nieuwe denkbeelden werd verbeterd, voor de eerste periode van den artilleriestrijd geheel andere waarde had dan thans en dientengevolge, in vergelijking met nu een veel grootere hoeveelheid munitie in het fort werd ondergebracht, was het natuurlijke gevolg dat de munitievoorraad in fort en groepdepots te zamen langer strekken kon dan voor de meer moderne forten het geval kan wezen. Er was dus meer tijd beschikbaar voor den aanleg van sectorparken waarbij nog kwam dat in de in 2de linie gelegen vestingen of in achterwaarts gelegen open plaatsen, ruime arsenalen of groote loodsen werden aangetroffen. Uit een en ander vloede als vanzelf voort, dat die ruimten benut werden om de voor de sectorparken benoodigde munitie op te leggen en voor den aanleg dier parken volstaan werd met eene regeling op papier en verschuiving van de uitvoering dier regeling tot het in staat van verdediging brengen dier linie. Zeer zeker zouden de gewijzigde toestanden ook voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie in den tegenwoordigen tijd tot feitelijk aanleg van sectorparken moeten leiden, indien niet andere omstandigheden noodig gemaakt hadden in den bestaanden toestand te berusten. Die omstandigheden zijn de gewijzigde waarde der linie en de kosten der hedendaagsche munitie.

Hoezeer de Nieuwe Hollandsche Waterlinie ook thans nog een zeer belangrijk weerstandsvermogen bezit, heeft dit door de invoering der moderne aanvalsmiddelen, voornamelijk wat de forten aangaat, niet meer geheel de vroegere grootte. Het is natuurlijk technisch mogelijk om in dit gebrek te voorzien, maar de hiertoe vereischte kosten zijn zeer aanzienlijk. Nu het verder niet te loochenen is, dat de sterkte der genoemde linie in vergelijking bij vroeger, is teruggegaan, behoort daar alleen het materieel opgelegd te worden, dat voor de eerste periode der verdediging wordt vereischt en moet voor het overige op aanvoer van achteren worden gerekend. Doet men dit niet, dan zouden bij een eventueele doorbreking zeer aanzienlijke voorraden kunnen verloren gaan, een nadeel dat nog hoogere beteekenis krijgt, indien men de kosten der tegenwoordige munitie overweegt. Niet alleen toch dat zoowel de granaat als de granaatkartets steeds kostbaarder van inrichting worden, maar het rookzwakke kruit en het gebruik van gezichtsdekkingen bemoeilijken zoowel het onderkennen van het doel als de waarneming, zoodat de trefkans vermindert en voor eenzelfde uitkomst meer projectielen dan vroeger noodig zijn. De dus ontstane vermeerderde behoefte aan munitie geldt evenzeer voor meer zichtbare doelen, omdat vooral daartegen met snelvurend geschut wordt opgetreden. Waar nu het enkele projectiel duurder is en de uitrusting per vuurmond vergroot moet worden, is het allernoodzakelijkst om de voorhanden munitie zoo veilig mogelijk op te bergen. Het zou dus zoo verkeerd mogelijk zijn om de buiten-liniën sterk te voorzien van munitie ten koste van den centralen voorraad en het eenige stelsel dat voor ons geldelijk uitvoerbaar is, bestaat in eenige zoodanige uitrusting der buitenliniën, dat zij den eersten

aanval kunnen keeren en het verzekerd opleggen van een belangrijken centralen voorraad, waaruit de bedreigde punten tijdig worden voorzien.

De ondergeteekende gelooft wel te mogen aannemen dat het hier in algemeene trekken ontvouwde stelsel bij de Kamer instemming zal vinden, maar dan is het in verband met het hiervoren gezegde ook duidelijk dat het voldoende is het ontbrekende aan de oprichting en voorziening der sectorparken voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie op papier voor te bereiden. Des te meer van belang wordt echter de vraag hoe in de oplegging van den zeer aanzienlijken centralen munitievoorraad moet worden voorzien. Dat deze zich in het reëel der verdediging moet bevinden zal dadelijk worden beaamd.

Werden nu daar groote bergplaatsen en — wat de sectorparken betreft — gelijksoortige toestanden als bij de Nieuwe Hollandsche Waterlinie aangetroffen, dan zou ter besparing van kosten, nauwgezet moeten worden overwogen of op soortgelijke wijze als in die Linie kon worden gehandeld. Maar noch het een noch het ander is het geval.

De bestaande bergplaatsen hebben te gering vermogen voor den centralen voorraad en in de ruimte tusschen de verdedigingslijn der Stelling van Amsterdam en de hoofdstad zelve worden weinig of geen punten aangetroffen die voor spoedigen aanleg van sectorparken geschikt zijn. De voorgeschreven weg is dus om, waar in de genoemde stelling toch bergplaatsen moeten gebouwd worden, deze te bouwen op de plaatsen waar zij voor oorlogstijd het best gelegen zijn en dan niet spoedig aangelegd zouden kunnen worden.

Het algemeene verdedigingspark wordt zoodoende in die mate ontlast, dat daarvoor kan worden volstaan met de te of nabij Amsterdam aanwezige oplegingsruimte en enkele nabij de Hembrug te stichten inrichtingen.

Na het voorgaande gelooft de ondergeteekende de in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerkingen kort te kunnen beantwoorden, zonder gevaar te loopen niet juist te worden begrepen. Hij hecht er te meer aan om in de quaestie der oplegging van materieel goed te worden verstaan, omdat hij zoo volkomen de in het Voorloopig Verslag uitgesproken meening deelt, dat het gevaarlijk is tot de mobilisatie uit te stellen, wat in den tijd van vrede kan worden voorbereid of tot stand gebracht. Niet altijd is dit laatste in geldelijk opzicht mogelijk; bij de Nieuwe Hollandsche Waterlinie althans moet wel, in de hier beschouwde aangelegenheid althans, ten deele met voorbereiding worden volstaan, doch waar, als in de Stelling van Amsterdam, waarschijnlijk zelfs met minder kosten dan de oplegging van het geheel in of nabij de hoofdstad zou vorderen, ten volle aan de militaire eischen kan worden voldaan, zou hij het roekeloos achten voorstellen in andere richting te doen.

In de 3de alinea der Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, dat voor den aanleg van sectorparken en groepdepots ten deele aankoop of onteigening van terreinen noodig is, waaraan tijdroovende werkzaamheden verbonden zijn. Deze kunnen niet geschieden, alvorens het benodigde geld is toegestaan; daarna volgen de uitvoering, de aankoop of onteigening en de eigenlijke aanleg. Er verloopt dus veel tijd tusschen de beschikbaarstelling der gelden en de mogelijkheid tot oplegging van het materieel in de depots of parken, waarbij herinnerd wordt dat, waar gemetseld moet worden, de betrokken bergplaats meestal niet dadelijk bruikbaar is voor de berging van munitie.

Wachtte men dus met de beschikbaarstelling van gelden tot het op te leggen materieel geheel of grootendeels aanwezig was, dan zou men dit materieel op andere plaatsen moeten bergen totdat de aankoop of onteigening, alsmede de aanleg, waren afgevoerd. Men moet dus een en ander uitvoeren vóór dat het materieel er is en als dit begint gereed te komen heeft men reeds het uiterste tijdstip van wachten bereikt. Wacht men nog langer, dan is men beslist te laat. Immers al kunnen de aanwezige bergplaatsen door inschuiving of dergelijke maatregelen, hoe ongewenscht die zich op zichzelf zijn mogen, tijdelijk nog eenig materieel opnemen en dus de hoeveelheid die men verlangt als deze begint gereed te komen, bergen, dan is dit toch maar voor een kleinen voorraad het geval. Is dit hulpmiddel uitgeput, dan blijft slechts over het voor de sectorparken der Stelling van Amsterdam — of als men zoover is — het voor het Algemeen Verdedigingspark benodigde materieel buiten die stelling onder te brengen, voor zooveel daar gelegenheid bestaat. Handelen op de omschreven wijze is echter niet anders dan bergen op ongeschikte plaatsen. Want een overvuld magazijn bemoeilijkt niet alleen den dienst daarin, maar maakt ook het onder-

houd van het materieel bezwaarlijk en soms onmogelijk, wat verlies van waarde en dus van geld medebrenkt. Bergen buiten de stelling leidt mede tot nutteloze uitgaven, daar het materieel eerst naar die tijdelijke bergplaats en dan weder naar de blijvende vervoerd moet worden; is deze laatste niet gereed, als gemobiliseerd moet worden, dan wordt de toestand onrustbarend, want vervoeren naar de stelling is dan nutteloos, omdat de bergplaats er nog niet is, en wordt het vervoer nagelaten, dan kan de voorraad in 's vijands handen vallen.

Uit een en ander blijkt dat met de in de Memorie van Toelichting aangeduide ongeschikte plaatsen niet bedoeld worden de loodsen die reeds nabij de forten zijn gebouwd; deze dienen voor oplegging van het in de verdedigingslijn benodigde materieel. Ter aanduiding van de reden waarom de bouw van nieuwe kruitmazijnen zou noodig wezen, diene dat de bergruimte welke voor de in het Voorloopig Verslag genoemde totaalsom verkregen werd, gelijk bekend is, geenszins uitsluitend voor buskruit diende en dat zij, voor zoover zij wel die bestemming had, thans niet meer toereikende zou zijn. Bovendien eischt de Hinderwet voor het bewaren van buskruit eene bepaalde vergunning, welke voor de nog beschikbare magazijnruimte niet verkregen is of zou kunnen worden, zoodat voor buskruit zelfs niet met voorloopige berging op ongeschikt gelegen plaatsen zou kunnen worden volstaan, maar de bouw van nieuwe magazijnen zou gevorderd worden.

De vraag of voorraden voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie binnen de Stelling van Amsterdam worden opgelegd, moet thans nog ontkennend worden beantwoord; voor de toekomst geldt het hiervoren aangeduide stelsel.

De ondergeteekende heeft volstrekt geen bezwaar aan de Kamer mede te deelen waar de depots en parken zullen komen; hij heeft ze doen aanduiden op de kaart die, onder geheimhouding, ter kennisneming voor de leden wordt toegezonden. De vraag naar het aantal parken en depots vindt op die kaart beantwoording, de benodigde gelden hebben sinds de aanvraag van verleden jaar geen wijziging ondergaan; het stelsel is geheel onveranderd gebleven.

De reden waarom met het oprichten van de noodige sectorparken en de groepdepots in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie kan worden gewacht, zal na de voorafgaande uiteenzetting wel niet meer een zonderlingen indruk maken en de gevolgtrekking dat het der Regeering geen ernst zou zijn met de verdediging dier linie, verliest dientengevolge haar gewicht. Het tegendeel is dan ook het geval; nochtans mag niet uit het oog worden verloren dat genoemde linie niet *altijd* in eerste linie ligt. Eene landing in Zuidholland neemt haar in den rug. Een land als het onze is niet goed verdedigbaar, als het niet, behalve een voldoende sterk leger een permanent bevestigd reduit bezit en voor reduit is de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zeker niet bruikbaar. Vooral hierom heeft de Stelling van Amsterdam grootere strategische waarde. Met de meening dat de centrale oplegging van het materieel niet in deze stelling, maar in vermelde linie zou moeten plaats vinden, kan de ondergeteekende dan ook niet instemmen. Wordt de linie verdedigd, dan is Amsterdam nog in het bezit van den verdediger, maar het omgekeerde is niet altijd waar. Als het vervoer van Amsterdam naar de linie kan geschieden is waarschijnlijk ook het vervoer in tegengestelde richting mogelijk, maar zij die hier in eene reden vinden voor de centrale oplegging in de linie vergeten, dat, als deze doorbroken wordt, de centrale voorraad niet meer naar het reduit teruggebracht kan worden. Bij oplegging in het reduit is zoodanig vervoer echter geheel onnoodig.

De som van f 23.000, die op de onderwerpelijke begroting is gebracht voor den aanleg van gemeenschapswegen, is bestemd voor het maken van eenen weg, met landhoofden voor twee drijvende bruggen, in den Rottepolder in het verlengde van den militairen weg langs de Zijlwetering en voorts voor het maken van eenen weg van af het pontveer in zijkanaal C naar den Houtrijkerweg, beide ter verbetering van de achterwaartsche gemeenschap van de forten op het westfront van de stelling.

De levering van de ijzeren constructiedeelen voor de toegangsbruggen over de grachten van alle forten in de stelling heeft in 1897 bij één bestek plaats gehad. Het maken van de bruggen zelf met behulp van de geleverde ijzerwerken is voor de verschillende forten groepsgegewijze, ook in verband met andere werkzaamheden voor sommige forten in dat jaar aanbesteed geworden.

Voor zeven forten benoorden en zes forten bezuiden Amsterdam heeft men toen echter bij de gehouden aan- en herbestedingen geen aannemelijke inschrijvingen ontvangen, waarom het maken van die bruggen tijdelijk is uitgesteld.

Men wenscht thans het maken van een gedeelte dezer bruggen — waarvoor met bijkomende werkzaamheden voor de dertien bruggen te zamen *f* 40.000 zal noodig zijn — nogmaals aan te besteden, opdat van de betrokken forten, in hun tegenwoordigen toestand van zoogenaamd verdedigbare aardwerken, eventueel het, zij het dan ook beperkte nut zou kunnen worden getrokken dat mogelijk is, zoolang die forten niet zijn voorzien van bomvrije gebouwen.

Het in de onderwerpelijke begrooting uitgetrokken bedrag van *f* 26.500, voor het verbeteren en inrichten van inundatiemiddelen, moet strekken voor het maken van buisleidingen, naast de grachten van sommige forten gelegen in diepe polders naast de ringdijken. De grachten van die forten liggen ingesloten door bekadingen boven het maaiveld van de polders en moeten worden gevuld met water, in te laten uit de buitendijksche boezemkanalen. Deze buisleidingen zijn dus noodig om aan de forten eene behoorlijke stormvrijheid te verzekeren, en zijn ook te beschouwen als eer. onderdeel van den bouw van de forten.

Het zijn derhalve geen inundatiemiddelen in den zin van werken ten behoeve van het onder water zetten van terreinen. Voor laatstgenoemd doel zullen, voor zoover thans kan worden beoordeeld, geene uitgaven meer vereischt worden, terwijl voor het maken van de bedoelde buisleidingen op volgende begrootingen te zamen nog een bedrag van ongeveer *f* 25.000 zal moeten worden uitgetrokken.

De opneming van den post aanleg van beplantingen in art. 4 voor *Memorie* strekt om, ingeval zulks in den loop van 1900 raadzaam mocht blijken, alsnog sommige beplantingen aan en nabij de voltooide forten te kunnen bewerkstelligen. Dit zal er van afhangen of de aardwerken daartoe genoegzaam gezet zullen blijken. De eventueel daarvoor noodige bedragen zullen in ieder geval maar zeer gering zijn. Overigens wenscht men met den verderen aanleg van de beplantingen te wachten, totdat te dier zake een nader rapport zal zijn uitgebracht. De aanwezige beplantingen verkeerden in het algemeen in goeden staat en beantwoorden aan hunne bestemming voor oorlogstijd.

Een afdruk van het rapport der thans onthonden Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 16 Januari 1895 n°. 23, tot het uitbrengen van advies omtrent de vraag op welke wijze, binnen de Stelling van Amsterdam, in tijd van oorlog, voldoende zal kunnen worden voorzien in de behoefte aan drinkwater, is aan elk van de leden der Staten-Generaal aangeboden.

De uitkomsten van het onderzoek van genoemde Commissie, zijn, naar de meening van den ondergeteekende, van dien aard, dat daardoor de oplossing van een der gewichtigste factoren voor de verdedigbaarheid van de Stelling als volkomen verzekerd kan worden beschouwd.

Voor de samenstelling van een volledig ontwerp c. a. zijn bereids de vereischte bevelen gegeven; vermoedelijk zal op de ontwerp-vestingbegrooting voor het dienstjaar 1901 een post te dier zake kunnen worden uitgetrokken.

Art. 1. De ondergeteekende heeft met genoegen waargenomen, dat zijn voornemen, om de regeling van de toelagen voor de officieren der genie ongewijzigd te laten, totdat eene algemeene herziening van de traktementen wordt ter hand genomen, slechts bij enkele leden bestrijding heeft ondervonden.

Hij blijft het door hem ingenomen standpunt niet alleen uit een oogpunt van billijkheid, maar ook in het belang van den Staat het juiste achten.

Het getal officieren der genie is nauwelijks toereikend om op eenigszins voldoende wijze te voorzien in de behoefte van den dienst.

De medewerking van teekenaars is daarbij volstrekt noodig. Zonder die hulp zou de voortgang van de werkzaamheden niet op behoorlijke wijze en met bekwaam spoed mogelijk zijn. De ondergeteekende kan intusschen de stellige verzekering geven, dat niet meer tijdelijk personeel wordt in dienst genomen of gehouden dan werkelijk voor den behoorlijken gang van zaken vereischt wordt.

De bedragen, voorkomende op art. 99 van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting, strekken tot betaling van tijdelijk personeel in dienst bij de uitvoering van werk, omschreven in de artt. 100, 101, 102 en 103 van voormeld hoofd-

stuk. Het personeel, dat werkzaam is ten dienste van de uitvoering van de Vestingwet, wordt daarentegen uitsluitend betaald van art. 1 der vestingbegrooting.

Art. 5. De vraag, door sommige leden gesteld, kon bezwaarlijk voor al onze zeegaten en riviermonden gelijkloidend worden beantwoord, Als regel zal wel aangenomen kunnen worden, dat samenwerking tusschen zee- en landmacht de beste uitkomsten belooft.

De Minister van Marine verschaft te dezer zake in zijne Memorie van Antwoord betreffende hoofdstuk VI der Staatsbegrooting nadere inlichtingen.

's Gravenhage, 8 December 1899.

De Minister van Oorlog,

ELAND.

BEGROOTING VAN UITGAVEN TEN BEHOEVE VAN DE VOLTOOIING VAN HET VESTINGSTELSEL, DIENST 1900.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n° 193), houdende bepalingen omtrent het beheer der gelden bestemd tot voltooiing van het vestingstelsel, eene afzonderlijke begrooting van de uitgaven voor dit onderwerp, voor den dienst van 1901, bij de wet behoort te worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL 1. De begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, aangewezen bij de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n° 64), wordt voor den dienst van 1901 vastgesteld als volgt:

Art. 1. Jaarwedden, toelagen en daggelden voor tijdelijk in dienst zijnde civiele ingenieurs, opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, reis- en verblijfkosten, bureel- en lokaalbehoefden, aankoop van instrumenten, kaarten en verdere benoodigdheden f 70.000.

Art. 2. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen, kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betreffend koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*:

1°. verbeteren van inundatiemiddelen in de geheele linie;

2°. verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie f 30.200.

Art. 3. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betreffend koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Stelling van Den Helder*:

1°. verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling;

2°. maken van gedekte opstellingen voor de afstandsmeting in en verbetering van de open kustbatterijen f 30.900.

Art. 4. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten

Mil. Spect. 1900.

en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Stelling van Amsterdam*:

1°. onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling;

2°. maken van aardwerken, zandophoogingen, metsel- en betonwerken, enz., voor verschillende werken in de stelling;

3°. maken van bomvrije gebouwen met toebehooren in verschillende werken in de stelling;

4°. maken van pantseringen voor verschillende werken in de stelling;

5°. ophoogen en maken van wegen en inundatiekaden en maken van bruggen en steigers;

6°. inrichten en verbeteren van inundatiemiddelen;

7°. maken van loodsens, munitie- en buskruitmagazijnen;

8°. aanleg van beplantingen;

9°. verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling;

10°. onteigening van gronden en verdere werken ten behoeve van de drinkwatervoorziening;

11°. onteigening van gronden en verdere werken ten behoeve van het inrichten van groepdepots en sectorparken *f* 622.700.

Art. 5. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak*:

verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de positiën van *Willemstad en Ooltgensplaat f* 500.

Art. 6. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Stelling van de Monden der Maas en van het Haringvliet*:

verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de stelling *f* 500.

Art. 7. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in verschillende stellingen *f* 55.800.

Art. 8. Doen van opmetingen, waterpassingen, grondboringen, enz., in de verschillende liniën en vestingen, alwaar, ingevolge de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), werken tot voltooiing van het vestingstelsel aangelegd of verbeterd moeten worden en voor welke in de voorgaande artikels geene gelden zijn uitgetrokken *f* 2.000.

Art. 9. Onvoorziene uitgaven *f* 50.000. Totaal *f* 862.600.

Achthonderd twee en zestig duizend zeshonderd gulden.

ART. 2. Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij artikel 1 dezer wet vastgestelde begrooting, wordt aangewezen:

a. de som van *achthonderd vijftig duizend gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1901;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvang en uitgaaf wegens de begrooting ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1900;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1901 uit den aanleg der vestingwerken kunnen voortvloeien.

ART. 3. Wanneer het bedrag uitgetrokken bij een der artikelen 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 van artikel 1 dezer wet ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit artikel 9 van hetzelfde artikel 1 worden aangevuld.

ART. 4. Op artikel 9 van artikel 1 dezer wet worden aangewezen de tot het dienstjaar 1901 behorende uitgaven, de voltooiing van het vestingstelsel betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere artikelen van genoemd artikel en moeten dienen ter voorziening in behoeften, die in den loop van dat dienstjaar onverwacht opkomen.

Die uitgaven worden, voor elke soort afzonderlijk, in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de indiening van de ontwerp-vestingbegrooting voor den dienst 1901 acht de ondergeteekende het gewenscht er de aandacht op te vestigen, dat, niettegenstaande op de vestingbegrooting voor den dienst 1900 een post is uitgetrokken als 1ste termijn voor het maken van bomvrije gebouwen c. a. in drie forten van de Stelling van Amsterdam, thans slechts voor één fort gelden voor het verder afwerken worden aangevraagd. In verband hiermede, en mede met het oog op het eindcijfer van het ontwerp van wet tot vaststelling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1901, heeft hij gemeend het eindcijfer van deze begrooting zoodanig te moeten bepalen, dat de uitgaven, die voor de voltooiing van het vestingstelsel op genoemd hoofdstuk moeten worden aangewezen, niet hooger zijn dan die van de vorige Oorlogsbegrooting.

Het eindcijfer van de onderwerpelijke begrooting is derhalve bepaald op f 862.600, waarvan f 210.000 zijn bestemd voor het fort bij Zuidwijkermeer, met welk bedrag dat fort, met uitzondering van de opstellingen van snelvuurgeschut voor de nabijverdediging, geheel zal kunnen worden afgewerkt.

Bovendien is voor het afwerken van forten een post van f 51.200 uitgetrokken, ten einde op de forten bij Vijfhuizen, Spaarndam, Velsen, St. Aagtendijk en Veldhuis de betonranden in de gronddekkingen achter de gebouwen aan te brengen, waarvan de uitvoering indertijd in de bestekken voor het maken van de bomvrije gebouwen in die forten omschreven, in verband met de verhooging van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1898, is achterwege gelaten en tot een of twee jaren na de geheele voltooiing van de gebouwen en de te maken gronddekkingen, werd uitgesteld.

Volgens de Memorie van Toelichting betreffende het ontwerp van de hierovorengenomde verhoogingswet, zou bij het voorloopig achterwege laten van de betonranden minder werk worden gedaan tot een bedrag van f 44.250. Daarbij was gerekend op eene vervanging van zijgebouwen op het fort Vijfhuizen door steunmuren, welke verandering niet is uitgevoerd; ten gevolge waarvan meerdere bezuiniging op de betonranden is verkregen tot een totaal bedrag van f 45.850.

Aan het maken van de betonranden zijn thans eenige meerdere kosten ver-

bonden, voornamelijk die van het ontgraven, vervoeren en verspreiden van grond van de gronddekkingen, redenen waarom daarvoor thans de hiervoren vermelde som van f 51.200 is uitgetrokken.

Voor de installatie van de drinkwatervoorziening in de Stelling van Amsterdam is een volledig ontwerp c. a. opgemaakt, waarbij in de eerste plaats rekening is gehouden met de voorstellen van de commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 16 Januari 1895 n°. 23, om op het terrein aan het Nieuwe Meer eene prise d'eau met eene capaciteit van 5000 M³. per etmaal te maken, geschikt, voor wat de gebouwen betreft, voor eene opbrengst van 10.000 M³., en om voorts een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid tot uitbreiding van die prise d'eau tot eene hoeveelheid van 10.000 M³. per etmaal, en, zoo dit tot eene gunstige uitkomst leidt, de geheele installatie dienovereenkomstig te maken, terwijl verder bij dat ontwerp mede is gelet op de mogelijkheid van eene uitbreiding van het vermogen tot 15.000 M³. per etmaal.

In verband met een en ander dient het terrein voor het pompstation reeds dadelijk dusdanige uitgebreidheid te verkrijgen, dat daarop later de gebouwen, enz., voor de uitbreiding van de capaciteit der installatie tot 15.000 M³. kunnen geplaatst worden. Hetzelfde geldt voor het terrein benodigd voor de eigenlijke prise d'eau, doch de aanwezige prise d'eau zelf behoeft voorloopig slechts aangevuld te worden voor eene capaciteit van 5000 M³. per etmaal.

Het machinegebouw zal ook reeds dadelijk de vereischte ruimte moeten aanbieden voor een mogelijke uitbreiding van het vermogen tot 15.000 M³., daar het uit den aard der zaak vrij bezwaarlijk zal zijn om het na eenige jaren geheel te verbouwen, ten einde daarin een paar machines meer te kunnen aanbrengen. De in bedoeld gebouw te plaatsen machines c. a. voor opvoer en aanvoer van water moeten aanvankelijk geschikt zijn voor de kleinste capaciteit; bij latere uitbreiding kunnen de daarvoor noodige machines dan geleidelijk worden bijgeplaatst.

De kosten van eene aldus te maken installatie voor eene capaciteit van 5000 M³. per etmaal — waarbij het ontijzeringsgebouw, de filters en de reinwaterkelders zijn ingericht voor een capaciteit van 10.000 M³. en eene buisleiding wordt aangelegd voor de aflevering van het water in schuiten, doch nog niet is gerekend op het aanleggen van eene buisleiding naar Amsterdam, zijn geraamd op f 675.500, waarvan ongeveer een som van f 38.000 benodigd zal zijn voor aankoop van grond. De uitbreiding van die installatie voor eene capaciteit tot 10.000 M³. zal bovendien eene uitgave van f 84.500 vorderen.

Ten behoeve van de installatie is op de onderwerpelijke begrooting een bedrag van f 125.000 gebracht, hoofdzakelijk voor aankoop van grond, voor het aanvullen van de aanwezige prise d'eau door het aanleggen van bronbuizen en hevel- en zuigleidingen, voor het aanleggen van toegangswegen en voor het bouwen van woningen, bestemd aanvankelijk voor directieverblijven bij de uitvoering van de werkzaamheden en later voor het dienstponeel.

Van het op de vestingbegrooting van het loopende jaar uitgetrokken bedrag voor het oprichten van sectorparken en groepdepots, zullen de voor de parken noodige terreinen worden aangekocht en een aanvang worden gemaakt met het inrichten van die terreinen door het opbrengen van zand.

Voor de verdere inrichting van die terreinen wordt op deze begrooting een bedrag van f 60.000 aangevraagd, waarna een begin kan worden gemaakt met het oprichten van de gebouwen voor die parken.

Ten aanzien van de beplantingen in de Stelling van Amsterdam kan de ondergeteekende mededeelen, dat, volgens het desbetreffende nader uitgebracht rapport, de staat van de aanwezige beplantingen bevredigend kan worden genoemd, en dat zij steeds meer en meer aan hare bestemming in oorlogstijd gaan beantwoorden.

Naar aanleiding van den inhoud van het hiervoren genoemde rapport, acht ondergeteekende het gewenscht voort te gaan met het aanleggen van beplantingen en wel vooreerst ten behoeve van het westelijk front van de stelling, waarvoor een post van f 15.500 op deze begrooting is uitgetrokken.

In de onderwerpelijke begrooting zijn voorts voor de Stelling van Amsterdam, in overeenstemming met hetgeen dienaangaande door den ondergeteekende werd medegedeeld in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter zake der vestingbegrooting voor den dienst 1900, opgenomen f 80.000 en

f 20.000 als laatste termijnen, respectievelijk voor het aanbrengen van de koepels op het fort bij Velsen en het opstellen van toegangsbruggen naar enkele forten, alsmede f 15.000 van het bedrag van f 25.000, dat nog noodig wordt geoordeeld voor het maken van buisleidingen naar de grachten van sommige forten gelegen in diepe polders, naast de ringdijken.

Van de in haar geheel in onderartikel 4 uitgetrokken som van f 622.700 is overigens bestemd: f 17.300 voor het verbeteren van wegen, f 12.000 voor het bouwen van eene tweede loods op het terrein aan de Hembrug, tot het opbergen van brandstoffen in vredestijd ten behoeve van de approviandeering van de stelling en f 16.700 voor verbeteringen van ondergeschikt belang.

Onder verwijzing naar den toelichtenden staat, zij voorts omtrent de overige artikelen van de onderwerpelijke begrooting, voor zoover deze toelichting behoeven, het volgende aangeteekend.

Art. 2, 3, 5 en 6. De op deze artikelen uitgetrokken sommen, te zamen groot f 62.100, strekken, behalve een bedrag van f 29.500 dat bestemd is voor het voortzetten van de werkzaamheden voor de te maken gedekte opstellingen voor de afstandsmeting en voor de verbetering van open kustbatterijen in de Stelling van den Helder, uitsluitend tot het doen van verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan inundatiemiddelen en aan verschillende werken.

Art. 7. Materieel der Genie. Van het op artikel 7 uitgetrokken bedrag zijn f 35.000 bestemd voor de aanschaffing van gebogen platen van golfijzer, materieel voor prikkeldraadversperringen en ander geniematerieel voor het in staat van verdediging brengen van de Stelling van Amsterdam en f 20.800 voor gelijk doeleinde en voor het doen van kleine voorzieningen aan geniematerieel in verschillende verdedigingsstellingen.

De Minister van Oorlog,
ELAND.

BEREKENING DER MIDDELEN TOT DEKKING VAN HET BEDRAG DEZER BEGROOTING.

De middelen tot dekking der uitgaven, ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1901, zijn aldus te berekenen:

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1875 is toegestaan f 3 000 000,00. De uitgaven bedragen f 2 222 762,40. Bleef dus beschikbaar op 1875 f 777 237,60.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1876 is toegestaan f 2 700 000,00. De middelen over 1876 bedroegen dus f 3 477 237,60. De uitgaven bedragen f 1 650 843,17⁵. Bleef dus beschikbaar op 1876 f 1 826 394,42⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1877 is toegestaan f 2 610 000,00. De middelen over 1877 bedroegen dus f 4 436 394,42⁵. De uitgaven bedragen f 2 918 549,17. Op 1877 bleef alzoo beschikbaar f 1 517 845,25⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1878 is toegestaan f 1 880 000,00. De middelen over 1878 bedroegen dus f 3 397 845,25⁵. De uitgaven bedragen f 2 551 431,23⁵. Op 1878 bleef alzoo beschikbaar f 846 414,02.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1879 is toegestaan f 2 897 000,00. De middelen over 1879 bedroegen dus f 3 743 414,02. De uitgaven bedragen f 1 929 480,20⁵. Op 1879 bleef alzoo beschikbaar f 1 813 933,81⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1880 is toegestaan f 2 540 000,00. De middelen over 1880 bedroegen dus f 4 353 933,81⁵. De uitgaven bedragen f 2 347 958,73. Op 1880 bleef alzoo beschikbaar f 2 005 975,08⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1881 is toegestaan f 1 400 000,00. De middelen over 1881 bedroegen dus f 3 405 975,08⁵. De uitgaven bedragen f 2 122 872,39. Op 1881 bleef alzoo beschikbaar f 1 283 102,69⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1882 is toegestaan *f* 1 987 000,00. De middelen over 1882 bedroegen dus *f* 3 270 102,69⁵. De uitgaven bedragen *f* 2 109 195,98. Op 1882 bleef alzoo beschikbaar *f* 1 160 906,71⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1883 is toegestaan *f* 2 591 400,00. De middelen over 1883 bedroegen dus *f* 3 752 306,71⁵. De uitgaven bedragen *f* 2 231 978,38⁵. Op 1883 bleef alzoo beschikbaar *f* 1 520 328,33.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1884 is toegestaan *f* 1 446 600,00. De middelen over 1884 bedroegen dus *f* 2 966 928,33. De uitgaven bedragen *f* 1 548 626,91⁵. Op 1884 bleef alzoo beschikbaar *f* 1 418 301,41⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1885 is toegestaan *f* 1 663 900,00. De middelen over 1885 bedroegen dus *f* 3 082 201,41⁵. De uitgaven bedragen *f* 2 520 036,98. Op 1885 bleef alzoo beschikbaar *f* 562 164,43⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1886 is toegestaan *f* 1 912 970,00. De middelen over 1886 bedroegen dus *f* 2 475 134,43⁵. De uitgaven bedragen *f* 1 608 463,01⁵. Op 1886 bleef alzoo beschikbaar *f* 866 671,42.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1887 is toegestaan *f* 1 677 780,00. De middelen over 1887 bedroegen dus *f* 2 544 451,42. De uitgaven bedragen *f* 1 525 921,85⁵. Op 1887 bleef alzoo beschikbaar *f* 1 018 529,56⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1888 is toegestaan *f* 1 026 000,00. De middelen over 1888 bedroegen dus *f* 2 044 529,56⁵. De uitgaven bedragen *f* 888 815,50⁵. Op 1888 bleef alzoo beschikbaar *f* 1 155 714,06.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1889 is toegestaan *f* 928 500,00. De middelen over 1889 bedroegen dus *f* 2 084 214,06. De uitgaven bedragen *f* 1 337 882,93. Op 1889 bleef alzoo beschikbaar *f* 746 331,13.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1890 is toegestaan *f* 977 500,00 en bij de wet tot verhooging van dit hoofdstuk *f* 350 000,00. De middelen over 1890 bedroegen dus *f* 2 073 831,13. De uitgaven bedragen *f* 1 858 302,62⁵. Op 1890 bleef alzoo beschikbaar *f* 215 528,50⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1891 is toegestaan *f* 1 422 000,00. en bij de wet tot verhooging van dit hoofdstuk *f* 630 000,00. De middelen over 1891 bedroegen dus *f* 2 267 528,50⁵. De uitgaven bedragen *f* 1 931 110,74. Op 1891 bleef alzoo beschikbaar *f* 336 417,76⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1892 is toegestaan *f* 1 300 000,00 en bij de wet tot verhooging van dit hoofdstuk *f* 75 000,00. De middelen over 1892 bedroegen dus *f* 1 711 417,76⁵. De uitgaven bedragen *f* 1 374 870,72⁵. Op 1892 bleef alzoo beschikbaar *f* 336 547,04.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1893 is toegestaan *f* 1 904 000,00. De middelen over 1893 bedroegen dus *f* 2 240 547,04. De uitgaven bedragen *f* 1 787 102,31. Op 1893 bleef alzoo beschikbaar *f* 453 444,73.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1894 is toegestaan *f* 1 591 000,00. De middelen over 1894 bedroegen dus *f* 2 044 444,73. De uitgaven bedragen *f* 1 660 534,19⁵. Op 1894 bleef alzoo beschikbaar *f* 383 910,53⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1895 is toegestaan *f* 1 125 000,00. Bate wegens bijdrage door den Haarlemmermeerpolder in de kosten van het maken van eene dubbele schutsluis, een gedeelte Slaperdijk, zandophoogingen voor een fort, enz., in den Haarlemmermeerpolder bij Aalsmeer *f* 42 500,00. De middelen over 1895 bedroegen dus *f* 1 551 410,53⁵. De uitgaven bedragen *f* 1 107 491,52. Op 1895 bleef alzoo beschikbaar *f* 443 919,01⁵.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1896 is toegestaan *f* 797 000,00. De middelen over 1896 bedroegen dus *f* 1 240 919,01⁵. De uitgaven bedragen *f* 760 007,87⁵. Op 1896 bleef alzoo beschikbaar *f* 480 911,14.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1897 is toegestaan *f* 1 050 000,00. De middelen over 1897 bedroegen dus *f* 1 530 911,14. De uitgaven bedragen *f* 1 045 570,97. Op 1897 bleef alzoo beschikbaar *f* 485 340,17.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1898 is toegestaan *f* 1 100 000,00 en bij de wet tot verhooging van dit hoofdstuk *f* 9 000,00. De middelen over 1898 bedroegen dus *f* 1 594 340,17. De uitgaven bedragen *f* 1 227 683,47. Op 1898 bleef alzoo beschikbaar *f* 366 656,70.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1899 is toegestaan *f* 619 000,00. De middelen over 1899 bedroegen dus *f* 985 656,70. Blijkens den staat der uitgaven over 1899 als bijlage bij het ontwerp dezer begrooting voor 1901 gevoegd, zullen de uitgaven over 1899 ongeveer bedragen *f* 766 400,00. Op 1899 blijft dus vermoedelijk beschikbaar *f* 219 256,70.

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1900 is toegestaan *f* 851 000,00. De middelen over 1900 worden dus geschat te bedragen *f* 1 070 256,70. De uitgaven over dit jaar zullen niet hooger zijn dan *f* 1 057 656,70. Over 1900 blijft dus vermoedelijk nog beschikbaar *f* 12 600,00.

Bij de Staatsbegrooting, VIII^{ste} hoofdstuk, voor 1901 wordt ter bestrijding der uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel gevraagd *f* 850 000,00. De middelen over 1901 kunnen dus worden geraamd op het bedrag van *f* 862 600,00.

TOELICHTENDE STAAT, betreffende het geheele bedrag van de kosten der werken, welke zijn begrepen in de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1901.

Art. 2. Nieuwe Hollandsche Waterlinie:

1. Verbeteren van inundatiemiddelen in de geheele linie. Besteed in 1882 *f* 95.750; in 1883 *f* 450; in 1884 *f* 600; in 1885 *f* 26.320; in 1886 *f* 51.610; in 1887 *f* 650; in 1888 *f* 22.040; in 1889 *f* 23.770; in 1890 *f* 4.284; in 1891 *f* 14.055; in 1892 *f* 7.420; in 1893 *f* 50.200; in 1894 *f* 37.910; in 1895 *f* 20.040; in 1896 *f* 43.694; in 1897 *f* 1.815; in 1898 *f* 9.173; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 8.500; in 1900 *f* 10.400; wordt thans aangevraagd *f* 1.200.

2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie. Besteed in 1882 *f* 43.600; in 1883 *f* 120.810; in 1884 *f* 118.320; in 1885 *f* 82.000; in 1886 *f* 76.730; in 1888 *f* 2.870; in 1889 *f* 4.830; in 1890 *f* 10.906; in 1891 *f* 11.625; in 1892 *f* 16.160; in 1893 *f* 15.520; in 1894 *f* 27.310; in 1895 *f* 34.400; in 1896 *f* 29.174; in 1897 *f* 17.157; in 1898 *f* 11.356; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 24.060; in 1900 *f* 27.300; wordt thans aangevraagd *f* 29.000.

Totaal wordt thans aangevraagd *f* 30.200.

Art. 3. Stelling van den Helder:

1. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele Stelling. Besteed in 1883 *f* 2.940; in 1884 *f* 10.600; in 1885 *f* 360; in 1886 *f* 4.060; in 1887 *f* 6.760; in 1888 *f* 19.330; in 1889 *f* 21.945; in 1890 *f* 38.450; in 1891 *f* 15.990; in 1892 *f* 12.530; in 1893 *f* 10.450; in 1894 *f* 29.230; in 1895 *f* 25.560; in 1896 *f* 13.242; in 1897 *f* 6.058; in 1898 *f* 32.963; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 9.600; in 1900 *f* 17.330; wordt thans aangevraagd *f* 1.400.

2. Maken van gedekte opstellingen voor de afstandmeting in en verbeteringen van de open kustbatterijen. Zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 18.020; in 1900 *f* 15.170; wordt thans aangevraagd *f* 29.500. Totaal wordt thans aangevraagd *f* 30.900.

Art. 4. Stelling van Amsterdam:

1. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de Stelling. Besteed in 1883 *f* 1.800; in 1884 *f* 90.220; in 1885 *f* 239.700; in 1886 *f* 162.400; in 1887 *f* 48.600; in 1888 *f* 113.270; in 1889 *f* 213.332; in 1890 *f* 127.750; in 1891 *f* 66.660; in 1892 *f* 27.240; in 1893 *f* 290.740; in 1894 *f* 123.910; in 1895 *f* 74.310; in 1896 *f* 43.750; in 1897 *f* 15.706; in 1898 *f* 14.023; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 16.540; wordt thans aangevraagd. Memorie.

2. Maken van aardwerken, zandophoogingen, metsel- en betonwerken, enz., voor verschillende werken in de Stelling. Besteed in 1885 f383.230; in 1886 f160.520; in 1887 f759.450; in 1888 f311.220; in 1889 f465.800; in 1890 f534.000; in 1891 f667.690; in 1892 f448.930; in 1893 f383.550; in 1894 f312.370; in 1895 f254.400; in 1896 f120.955; in 1897 f54.562; in 1898 f8.835; wordt thans aangevraagd: Memorie.

3. Maken van bomvrije gebouwen met toebehooren in de verschillende werken in de Stelling. Besteed in 1897 f742.848; in 1898 f942.374; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f353.500; in 1900 f432.250; wordt thans aangevraagd f261.200.

4. Maken van pantseringen voor verschillende werken in de Stelling. Zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1900 f202.000; wordt thans aangevraagd f80.000.

5. Ophoogen en maken van wegen en inundatiekaden en maken van bruggen en steigers. Besteed in 1890 f100; in 1891 f95.660; in 1892 f154.830; in 1893 f62.240; in 1894 f42.780; in 1895 f194.320; in 1896 f169.224; in 1897 f19.469; in 1898 f36.392; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f105.000; in 1900 f43.000; wordt thans aangevraagd f37.300.

6. Inrichten en verbeteren van inundatiemiddelen. Besteed in 1887 f9.390; in 1888 f134.740; in 1889 f70.580; in 1890 f362.860; in 1891 f212.200; in 1892 f98.510; in 1893 f161.410; in 1894 f121.710; in 1895 f26.960; in 1896 f8; in 1897 f992; in 1898 f12.823; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f4.850; in 1900 f26.500; wordt thans aangevraagd f15.000.

7. Maken van loodsen, munitie- en buskruitmagazijnen. Besteed in 1891 f54.590; in 1892 f11.750; in 1893 f58.830; in 1894 f227.900; in 1895 f131.830; in 1896 f82.277; in 1898 f1.483; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f23.530; in 1900 f6.700; wordt thans aangevraagd f12.000.

8. Aanleg van beplantingen. Besteed in 1890 f11.950; in 1891 f10.285; in 1892 f42.580; in 1893 f6.400; in 1894 f2.860; in 1895 f3.785; in 1896 f2.050; in 1897 f1.650; in 1898 f525; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f2.660; wordt thans aangevraagd f15.500.

9. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele Stelling. Besteed in 1892 f3.990; in 1893 f30.970; in 1894 f30.150; in 1895 f10.485; in 1896 f5.063; in 1897 f25.675; in 1898 f2.730; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f9.100; in 1900 f13.100; wordt thans aangevraagd f16.700.

10. Onteigening van gronden en verdere werken ten behoeve van de drinkwatervoorziening. Besteed in 1898 f29.395; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f2.820; wordt thans aangevraagd f125.000.

11. Onteigening van gronden en verdere werken ten behoeve van het inrichten van groepdepots en sectorparken. Zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1900 f59.000; wordt thans aangevraagd f60.000.

Totaal wordt thans aangevraagd f622.700.

Art. 5. Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak:

Verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de positiën van Willemstad en Ooltgensplaat. Besteed in 1888 f10.200; in 1889 f2.700; in 1890 f53.420; in 1891 f29.535; in 1892 f17.300; in 1893 f1.230; in 1894 f7.880; in 1895 f12.915; in 1896 f10.123; in 1897 f2.587; in 1898 f1.546; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f1.250; in 1900 f500; wordt thans aangevraagd f500.

Art. 6. Stelling van de Monden der Maas en het Haringvliet:

Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de Stelling. Besteed in 1884 f5.210; in 1885 f26.000; in 1886 f3.100; in 1887 f200; in 1888 f11.650; in 1889 f29.510; in 1890 f31.240; in 1891 f7.495; in 1892 f24.300; in 1893 f8.200; in 1894 f12.230; in 1895 f10.760; in 1896 f9.162; in 1897 f10.596; in 1898 f2.390; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 f5.850; in 1900 f6.400; wordt thans aangevraagd f500.

Art. 7. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in verschillende Stellingen. Besteed in 1887 *f* 14.190; in 1888 *f* 40.000; in 1889 *f* 44.250; in 1890 *f* 48.310; in 1891 *f* 39.665; in 1892 *f* 24.210; in 1893 *f* 91.670; in 1894 *f* 72.720; in 1895 *f* 33.330; in 1896 *f* 21.160; in 1897 *f* 11.766; in 1898 *f* 13.641; zal vermoedelijk besteed worden op den dienst van 1899 *f* 36.650; in 1900 *f* 76.000; wordt thans aangevraagd *f* 55.800.

VERZAMELING.

- Art. 2.* Nieuwe Hollandsche Waterlinie. Wordt thans aangevraagd *f* 30.200.
Art. 3. Stelling van Den Helder. Wordt thans aangevraagd *f* 30.900.
Art. 4. Stelling van Amsterdam. Wordt thans aangevraagd *f* 622.700.
Art. 5. Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak. Wordt thans aangevraagd *f* 500.
Art. 6. Stelling van de Monden der Maas en het Haringvliet. Wordt thans aangevraagd *f* 500.
Art. 7. Materieel der genie. Wordt thans aangevraagd *f* 55.800.
- Komt bij: de bedragen der artikelen in de vestingbegrooting, dienst 1901, als: *art. 1.*, wordt thans aangevraagd *f* 70.000; *art. 8.*, wordt thans aangevraagd *f* 2.000; *art. 9.*, wordt thans aangevraagd *f* 50.000.
 Totaal wordt thans aangevraagd *f* 862.600.

STAAT DER UITGAVEN OVER 1899.

- Art. 1. a.* Toelagen en daggelden aan teekenaars, buitengewone opzichters, enz. *f* 29.900.
b. Toelagen aan officieren der genie *f* 22.965.
c. Reis- en verblijfkosten *f* 3.635.
d. Schadeloosstelling voor bureel- en lokaalbehoeften *f* 4.300.
 Totaal *f* 60.800.
- Art. 2. Werken tot verbetering van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie:*
1. Verbeteren van inundatiemiddelen in de geheele linie *f* 8.500.
  2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie *f* 24.060. Totaal *f* 32.560. (1)
- Art. 3. Werken tot verbetering van de Stelling van Den Helder:*
1. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling *f* 9.600.
  2. Aanschaffen en opstellen van eene elektrische lamp voor de torpedoversperring in het Schulpengat en het opstellen van een electrisch zoeklicht e. a. op het fort Kijkduin *f* 21.710.
  3. Maken van gedekte opstellingen voor de afstandsmeting in de open kustbatterijen *f* 18.020. Totaal *f* 49.330. (2)
- Art. 4. Werken tot verbetering van de Stelling van Amsterdam:*
1. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling *f* 16.540.
  2. Maken van aardwerken, zandophoogingen, metsel- en betonwerken, enz., voor verschillende werken in de stelling.
  3. Maken van bomvrije gebouwen met toebehooren in verschillende werken in de stelling *f* 353.500.

1) Op dit artikel over te schrijven van art. 11: „Onvoorziene uitgaven” ± *f* 1460.

2) Alsvoren ± *f* 1630.

4. Maken van pantseringen voor verschillende werken in de stelling.
5. Ophoogen en maken van wegen en inundatiekaden en maken van bruggen en steigers *f* 105.000.
6. Inrichten en verbeteren van inundatiemiddelen *f* 4.850.
7. Maken van loodsen, minutie- en buskruitmagazijnen *f* 23.530.
8. Aanleg van beplantingen *f* 2.660.
9. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling, waaronder de levering van inrichtingen voor de optische seingemeenschap *f* 9.100.
10. Maken van werken ten behoeve van de drinkwatervoorziening *f* 2.820.
Totaal 518.000. ⁽¹⁾

Art. 5. Werken tot verbetering van de Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak:

Verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de positiën van Willemstad en Ooltgensplaat *f* 1.250.

Art. 6. Werken tot verbetering van de Stelling van de Monden van de Maas en het Haringvliet:

Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de stelling *f* 5.850. ⁽²⁾

Art. 7. Telegraphische en telephonische verbinding van verdedigingswerken en posten f 60.710. ⁽³⁾

Art. 8. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in verschillende stellingen f 36.650. ⁽⁴⁾

Art. 9. Opmetingen, enz., betreffende werken in liniën en vestingen, hiervoor niet vermeld.

Art. 10. Tegemoetkoming aan C. Bastiaansen te Uithoorn, wegens vergoeding voor verrichte levering en werkzaamheden in de jaren 1894 en 1895 f 1.250.

Art. 11. Onvoorziene uitgaven. ⁽⁵⁾

TOTAAL *f* 766.400.

¹⁾ Dit artikel zal vermoedelijk met een bedrag van ongeveer *f* 149.250, gedeeltelijk door overschrijving van art. 11: „Onvoorziene uitgaven”, gedeeltelijk door verhooging van de vestingbegroting, dienst 1899, dienen te worden verhoogd.

²⁾ Op dit artikel over te schrijven van art. 10: „Onvoorziene uitgaven” *f* 2050.

³⁾ Als voren *f* 710.

⁴⁾ Op dit artikel overgeschreven en alsnog over te schrijven van art. 10: „Onvoorziene uitgaven” *f* 18.650.

⁵⁾ Van dit artikel overgeschreven en over te schrijven op de artt. 2, 3, 4, 6, 7 en 8: *f* 1460, *f* 1630, *f* 25.500, *f* 2050, *f* 710 en *f* 18.650.

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1901.

VIIIste HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 123 en 124 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL 1. Het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1901, betreffende het *Departement van Oorlog*, wordt vastgesteld als volgt:

ISTE AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Traktement van den Minister *f* 12 000,00.

Art. 2. Traktementen van den secretaris-generaal en van de verdere ambtenaren, alsmede toelagen, door officieren, onderofficieren en mindere militairen genoten, ter zake hunner plaatsing of detachering bij het Departement *f* 131 550,00.

Art. 3. Bureel en lokaalbehoefden, drukwerk en kleine uitgaven bij het Departement *f* 19 000,00. Totaal *f* 162 550,00

IIDE AFDEELING.

Traktementen en toelagen, mitsgaders schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage, voor het aanschaffen en het verlies van dienstvaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing van den grooten staf, den generalen staf, de intendance en de provinciale en plaatselijke staven.

Art. 4. Groote staf *f* 46 800,00.

Art. 5. Generale staf *f* 77 700,00.

Art. 6. Intendance *f* 50 500,00.

Art. 7. Provinciale en plaatselijke staven *f* 74 100,00. Totaal *f* 249 100,00.

IIIDE AFDEELING.

Traktementen, toelagen en schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage, voor het aanschaffen en het verlies van dienstvaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing van de staven der verschillende wapens en van de officieren der wapenkorpsen, vergoeding voor onderhoud van rijwielen van officieren, tegemoetkoming aan reserve-officieren voor eerste aanschaffing van uniform en daggelden van militaire nachters.

Art. 8. Infanterie *f* 1 655 362,00.

Art. 9. Cavalerie *f* 272 600,00.

Art. 10. Artillerie *f* 993 437,00.

Art. 11. Genie *f* 275 850,00.

Art. 12. Gratificatiën en kosten van vervoer van officieren, die bij het leger in *Nederlandsch-Indië* worden gedetacheerd. *Memorie.*

Art. 13. Voorschotten aan officieren, tot aanschaffing van kleeding en uitrusting en voorschotten aan officieren, die een dienstpaard verliezen of opnieuw tot het houden van een dienstpaard verplicht worden, doch geen recht hebben daarvoor van Rijksweg vergoeding te genieten *f* 16 000,00. Totaal *f* 3 213 249,00.

IVDE AFDEELING.

Soldijen en verdere kosten van de verschillende staven, diensten en wapenkorpsen, in de IIde, IIIde en Vde afdeelingen vermeld, met uitzondering van de kosten, in die afdeelingen en in de IXde en XIIde afdeelingen omschreven, doch met inbegrip van de kosten van instructeurs beneden den rang van officier bij de schutterijen en vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandelen van vrijwilligers voor het reserve-kader.

Art. 14. Soldijen, daggelden en jaarwedden van onderofficieren en soldaten bij de wapenkorpsen, daaronder begrepen:

gratificatiën aan diegenen hunner, die wegens lichaamsgebreken, zonder aanspraak op verdere verzorging, uit den dienst worden ontslagen;

toelage voor de muziek bij de korpsen infanterie;

schadeloosstelling voor schutterlijke diensten bij gemis van garnizoen;

vergoedingen aan opzichters bij den vestingtelegraafdienst, aan militaire wielrijders, aan buitengewone opzichters van fortificatiën en aan reservevesting-telegrafisten *f* 2 761 102,00.

Art. 15. Aanschaffing, aanmaak en onderhoud van jassen en mantels, ten gebuik van schildwachten, en van regenjassen, regenbroeken, regenhoeden en ijswanen voor torpedisten en pontonniers;

aanschaffing van zwaluwnesten voor tamboers en hoornblazers en van onderscheidingsteekenen voor langdurigen dienst voor onderofficieren en soldaten;

van pas maken van uit de magazijnen afgegeven kleedingstukken;

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van goederen;

begraveniskosten van overleden militairen;

aanschaffing en aanmaak van kleeding en uitrusting aan onderofficieren en soldaten op rekening te verstrekken, daaronder begrepen daggelden en arbeidsloon van personeel bij de kleermakerijen;

onderhoud van kleeding en uitrusting, op rekening van de onderofficieren en soldaten verstrekt;

uit te betalen tegoed op de rekeningen van onderofficieren en soldaten, en verdere uitgaven, waarmede de rekeningen van die militairen worden belast;

toelagen voor eerste uitrusting aan vaandrags en kornetten;

na aftrek van:

1°. de sommen in te houden op de soldij der onderofficieren en soldaten;

2°. de sommen welke door onderofficieren en soldaten vrijwillig ten bate hunner rekeningen worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden te goed geschreven *f* 1 419 030,00.

Art. 16. Scheren en haarsnijden van de soldaten;

reinigen en herstellen van lijfgoederen, borstrokken, werkbroeken en werk- of stakkielen van ongehuwde soldaten, en

aanschaffen van benodigdheden tot het lenig houden van het schoeisel *f* 191 400,00.

Art. 17. Werfkosten, na aftrek van de sommen, welke bij vervroegd ontslag uit den dienst of bij overgang bij de troepen in de overzeesche bezittingen, wegens te veel genoten premie, worden gestort, benevens premiën aan miliciens-sergeanten en aan miliciens-korporaals, bij aanstelling in die graden *f* 72 670,00.

Art. 18. Voeding en verzorging van paarden, daaronder begrepen:

daggelden en toelagen voor geëmployeerden bij fourage-magazijnen; gereedschappen en verdere behoeften bij die magazijnen: ligstroo en ander strooisel; stal- en manège-behoeften;

voertuigen en onderhoud daarvan voor den dienst bij het Remontedepot;

kosten van het onderricht aan de rij- en hoefsmidschool;
 kosten van geneeskundige behandeling van paarden door burger-veeartsen;
 kosten, vallende op het nemen van maatregelen tot voorkoming of wering van besmettelijke ziekten onder de paarden, met inbegrip van vergoeding voor onteigende paarden van officieren en voor verbrande of vernietigde goederen van officieren, onderofficieren en soldaten, en voor het weghalen en ingraven van gestorven en afgemaakte paarden, en
 aanschaffing en onderhoud van werktuigen voor hoefsmidwerkplaatsen f 1 210 859,00.

Art. 19. Huisvesting en voeding van personeel en stalling van paarden, daaronder begrepen:

huisvesting van officieren, huisvesting en voeding van onderofficieren en soldaten en stalling van paarden bij de ingezetenen en verdere kantonnementskosten;

drinkwater voor personeel, paarden en ander vee:

kachels voor de militaire wachten en voor de lokalen, bewoond door ongehuwde onderofficieren en soldaten en brandstoffen voor de militaire wachten, voor de soldatenkamers en voor het verwarmen van bad- en waschwater;

verlichting van kazernepleinen, van militaire wachten, van soldatenkamers en keukens, van pleinen bij en van de toegangen tot de kazernen en van kamp- en andere terreinen;

kleine geriefelijkheden voor de soldatenkamers;

schrijfbehoeften voor de commandanten van militaire wachten;

in gereedheid brengen en houden en ontruimen van kampterreinen, bivaks en dergelijke;

benoedigheden in de arrestkamers;

koffie en melk ten dienste van militaire wachten, en

daggelden voor het reinigen van pleinen bij en toegangen tot de kazernen, van urinoirs, van privaten en van strafkamers f 273 200,00.

Art. 20. Herstellen en onderhouden van wapenen en ledergoed; van trommen, hoorns en trompetten en van paardetuig, met uitzondering van het paardetuig van de korpsen artillerie, doch met inbegrip van het paardetuig in gebruik bij officieren van gezondheid, kwartiermeesters en andere officieren, die — hoewel niet tot het houden van dienstpaarden gerechtigd — diensten te paard moeten verrichten;

aanschaffing en onderhoud van werktuigen voor gewermakerswerkplaatsen f 79 800,00.

Art. 21. Oefeningen en onderwijs, daaronder begrepen de kosten van:

schieten en richten met draagbare vuurwapenen, van schietschijven, richtbokken en andere dergelijke benoedigheden en van schrijfbehoeften, bij een en ander noodig;

voorbereidend militair onderricht;

oefeningen bij het reservekader;

tegemoetkoming voor schietonderricht buiten het leger;

subsidie voor volksoefeningen in de gymnastiek;

vaandels, standaards, richtvlaggen, exercitielijnen, stokken voor sergeanten- en korporaals-tamboer, oefeningstrommen en andere dergelijke benoedigheden;

oefening in het paardrijden van onbereden officieren in garnizoenen waar geene cavalerie- of bereden artilleriekorpsen gevestigd zijn;

bijwonen door officieren, onderofficieren en soldaten van wedstrijden in het schieten, de gymnastiek, het schermen en andere militaire oefeningen;

benoedigheden, tot het onbruikbaar maken van telegraaflijnen en spoorwegen door de cavalerie;

aanschaffing en onderhoud van rijwielen;

exercitie- en dienstreglementen, kosteloos te verstrekken aan onderofficieren en soldaten;

militair onderwijs (na aftrek van het aandeel in de kosten, dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald), als:

wetenschappelijk onderwijs aan onderofficieren en soldaten;
schoolonderwijs;

onderwijs in de kennis van exercitie- en dienstreglementen, schermen, gymnastiek, voltige, zwemmen, schaatsenrijden, dansen, muziek en andere voor militairen noodige en nuttige vakken;

belooningen aan onderwijzers en prijzen aan leerlingen in de vakken, in deze bedoeld;

prijzen bij het schijfschieten met draagbare vuurwapenen en bij andere nuttige militaire oefeningen;

practische oefeningen der officieren;

subsiën toe te kennen aan de Militaire Sportvereniging te 's Gravenhage voor prijzen, uit te loven voor hindernisrijden van leden dier vereeniging en aan den officiers-schermbond;

onderhoud der korpsboekkerijen;

nasporingen en studiën op het gebied der Nederlandsche krijgsgeschiedenis, en openbaarmaking van de uitkomsten dier nasporingen en studiën; en

bijwonen door officieren van enkele lessen aan de Universiteiten en aan de Polytechnische School *f* 161 055,00.

Art. 22. Bureel- en andere administratiekosten, waaronder belooningen voor bedienden bij de bureaux van den chef van den generalen staf en van den hoofdintendant *f* 117 895,00.

Art. 23. Kosten, vallende op het voor oefening kampeeren van troepen, op het houden van veldoefeningen, kadermanoeuvres en oefeningen in den strategischen velddienst, op het voor oefening bezetten van forten en versterkte plaatsen, — daaronder begrepen geldelijke tegemoetkomingen aan officieren van de schutterij, aan militaire wielrijders, aan opzichters van den vestingtelegraafdienst en aan buitengewone opzichters van fortificatiën, die aan het kampeeren en de oefeningen in deze bedoeld deelnemen — op den postduivendienst, en op het deelnemen aan het kampeeren en aan de oefeningen door personeel van de Koloniale Reserve *f* 127 700,00.

Art. 24. Remonte, daaronder begrepen reis- en verblijfkosten voor den aankoop van paarden en van de militaire leden der provinciale keuringscommissiën *f* 237 590,00. Totaal *f* 6 652 301,00.

VDE AFDEELING.

Geneeskundige dienst.

Art. 25. Traktementen, bureelkosten, toelagen, schadeloosstelling voor het aanschaffen en het verlies van dienstvaarden, voor het verlies van bagage en voor verhuiskosten bij verplaatsing van de officieren van gezondheid, de paardenartsen en de militaire apothekers, met uitzondering van die bij de Koninklijke Militaire Academie ingedeeld, benevens vergoeding voor onderhoud van rijwielen van officieren van gezondheid in uitgebreide garnizoensplaatsen;

traktementen en daggelden van de ambtenaren en geëmployeerden bij het bureau van den inspecteur van den geneeskundigen dienst en bij 's Rijks magazijn van geneesmiddelen;

traktementen, toelagen en schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van de officieren-administrateurs, mitsgaders traktementen, toelagen en daggelden van de administrateurs (adjudanten-onderofficieren) en verdere geëmployeerden bij de militaire hospitalen, alsmede gratificatiën te verleenen aan de met lichaamsgebreken ontslagen wordende hospitaal-geëmployeerden, en begrafeniskosten;

premiën voor tot officier van gezondheid benoemd wordende artsen;

traktementen der reserve-officieren van gezondheid, en

kosten, vallende op het onderricht van geëmployeerden in de kookkunst *f* 597 840,00.

Art. 26. Kosten, vallende op het verplegen van zieken, daaronder begrepen

alle zoodanige personen als op machtiging van het Departement van Oorlog in de ziekeninrichtingen worden opgenomen, vervoerkosten voor ouders, voogden en echtgenooten van militairen, die in voormelde inrichtingen zijn opgenomen, alsmede kosten, vallende op de verpleging in gemeentelijke of particuliere ziekeninrichtingen van aan besmettelijke ziekten lijdende vrouwen en kinderen van militairen, die in eene kazerne of in een ander gebouw, bestemd tot militaire doeleinden, zijn gehuisvest, met uitzondering van de kosten van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt *f* 119 600,00.

Art. 27. Vergoeding aan officieren van gezondheid van de zeemacht en aan burger-geneesheeren voor de specialiteits- en andere geneeskundige behandeling van militairen en andere personen, die aanspraak hebben op geneeskundige verzorging voor rekening van het Departement van Oorlog, zoomede van hunne huisgezinnen en aan apothekers van de zeemacht en aan burger-apothekers bij ontstentenis van militaire apothekers *f* 12 963,00.

Art. 28. Kosten, vallende op het aanschaffen van geneesmiddelen, brancards, chirurgicale, orthopaedische, pharmaceutische en andere behoeften, voor militairen en andere personen, die aanspraak hebben op geneeskundige verzorging voor rekening van het Departement van Oorlog, zoomede voor hunne huisgezinnen; daaronder begrepen de uitgaven voor 's Rijks magazijn van geneesmiddelen, alsmede de kosten van vernieuwing van breukbanden van personen die den militairen dienst, ten gevolge van eene daarin opgedane breuk, zonder aanspraak op pensioen, hebben verlaten;

kosten wegens aankoop en onderhoud van ligging, kleeding, meubelen, stellingen en rakken en onderhoud der wandelplaatsen voor de zieken, voor den dienst der militaire ziekeninrichtingen, en

advertentiekosten betreffende den geneeskundigen dienst in het algemeen *f* 101 960,00. Totaal *f* 832 363,00.

VIDE AFDEELING.

Studie en onderwijs.

Art. 29. Traktementen van den directeur en officieren-leeraren, toelagen voor officieren, traktementen en remuneratiën voor burgerleeraren en verdere kosten van de Hoogere Krijgsschool, met uitzondering van de kosten van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt, en van kleeding en uitrusting, voor zoover die worden verstrekt uit de centrale en garnizoensmagazijnen van militaire kleeding en uitrusting, na aftrek:

1°. van het aandeel dat uit het Iste hoofdstuk der begroting van *Nederland-Indië* wordt betaald, en

2°. van de sommen in te houden op de soldij van de onderofficieren en minderen, die bij de inrichting zijn gedetacheerd en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden tegoed geschreven *f* 26 479,00.

Art. 30. Traktementen, toelagen, soldijen, daggelden, schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage, voor het aanschaffen en het verlies van dienstvaard en voor verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten der Koninklijke Militaire Academie, met uitzondering van de kosten van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt en van kleeding en uitrusting, ledergoed, paardetuig en nachtleger-voorwerpen, voor zoover die worden verstrekt uit de centrale en garnizoensmagazijnen van militaire kleeding en uitrusting, na aftrek:

1°. van het aandeel dat uit het Iste hoofdstuk der begroting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald, en

2°. van de sommen in te houden op de soldij van de onderofficieren en minderen, die bij de inrichting zijn gedetacheerd en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden tegoed geschreven *f* 197 869,00.

Art. 31. Traktementen, toelagen, soldijen, daggelden, schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage, voor het aanschaffen en het verlies van dienstpaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten van de Cadettenschool, met uitzondering van de kosten van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt en van kleeding en uitrusting, ledergoed en nachtlegervoorwerpen, voor zoover die worden verstrekt uit de centrale en garnizoensmagazijnen van militaire kleeding en uitrusting, na aftrek:

1°. van het aandeel dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald, en

2°. van de sommen in te houden op soldij van de onderofficieren en minderen, die bij de inrichting zijn gedetacheerd en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden tegoed geschreven *f* 73 258,00.

Art. 32. Traktementen, toelagen, soldijen, daggelden, schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage en voor verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten van den Hoofdcursus, met uitzondering van de kosten van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt en van kleeding en uitrusting en nachtleger-voorwerpen, voor zoover die worden verstrekt uit de centrale en garnizoensmagazijnen van militaire kleeding en uitrusting, na aftrek:

1°. van het aandeel, dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald, en

2°. van de sommen in te houden op de soldij van de onderofficieren en minderen, die bij de inrichting zijn gedetacheerd en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden tegoed geschreven *f* 45 833,00.

Art. 33. Traktementen van den directeur en van de officieren, toelagen voor officieren, soldijen, daggelden, schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage en verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten van de Normaal-schietschool, met uitzondering van de kosten van van brood, vleesch en andere levensmiddelen, voor zoover die uit de militaire bakkerijen, militaire slachterijen en militaire magazijnen van levensmiddelen worden verstrekt en kleeding en uitrusting, voor zoover die worden verstrekt uit de centrale en garnizoensmagazijnen van militaire kleeding en uitrusting, na aftrek:

1°. van het aandeel, dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald;

2°. van bijdragen van het Departement van Marine, en

3°. van de sommen in te houden op de soldij van de onderofficieren en minderen, die bij de inrichting zijn gedetacheerd en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten, waarvoor die rekeningen worden tegoed geschreven *f* 34 217,00. Totaal *f* 377 656,00.

VII DE AFDEELING.

Artillerie-inrichtingen, aanmaak, aanschaffing, samenstelling, wijziging, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie, der draagbare wapenen, der torpedo's en der pyrotechnische voorwerpen, met alles wat daarop, alsmede op het beheer van een en ander betrekking heeft, toelagen aan magazijnmeesters der artillerie, zoome de practische oefeningen en proeven bij het wapen der artillerie, een en ander met inbegrip van al wat de inrichtingen van onderwijs en het wapen der marechaussee betreft.

Art. 34. Jaarwedden van burgerlijke ambtenaren en toelagen voor officieren en conducteurs bij de verschillende artillerie-inrichtingen, benevens toelagen aan magazijnmeesters der artillerie bij de magazijnen *f* 124 050,00.

Art. 35. Daggelden, werkloonen en soldijen van burgerlijke en militaire werklieden, voor aanmaak, samenstelling, wijziging, opleggen, onderhoud,

herstelling, in staat van verzending stellen en kleuring van artillerie-materieel en materialen bij de artillerie-inrichting, zoomede voor onderhoud van de wapenen, opgelegd in de wapendepots;

bezoldiging van magazijnsknechts, daggelden van conducteurs en assistent-conducteurs bij verzendingen, toelagen van waarnemende conducteurs der artillerie en van waarnemende magazijnsknechts, toelagen wegens buitengewone dienstverrichtingen, werkgeld van burgerwerklieden bij de artillerie-magazijnen, tegemoetkomingen bij de commissie van proefneming, benevens vergoeding voor onderhoud van rijwielen van magazijnsperoneel f 691 950,00.

Art. 36. Kosten, vallende op den dienst bij de artillerie-inrichtingen, daaronder begrepen brandstoffen, verlichting, duinwater, gereedschappen en velerlei behoeften, verschillende verrichtingen, premiën, tegemoetkomingen, benevens kosten van proefnemingen bij de verschillende werkplaatsen en van aanschaffing van brandstoffen voor de pantserforten;

bureelgelden, aanschaffing van benodigdheden, vindingsloon en geringe onkosten bij den dienst der artillerie-magazijnen, benevens onderhoud van het bij die magazijnen in verantwoording zijnde artillerie-materieel, met uitzondering van de voorwerpen hierna in artikel 41 omschreven f 191 390,00.

Art. 37. Aanschaffing en wijziging van geschut, van mitrailleurs, richtmiddelen, affuiten, beddingen, voertuigen, projectielen en andere ernstvuurwerken met al wat daartoe behoort;

aankoop van alle materialen, werktuigen en gereedschappen voor aanmaak, wijziging, herstelling en beproeving van die voorwerpen, het doen verrichten van draai- en schaaftwerk voor aan te maken affuiten en voorwagens, benevens kosten, vallende op de keuring en herkeuring daarvan f 558 545,00.

Art. 38. Aanschaffing van draagbare wapenen, met al wat daartoe behoort, benevens van de voor aanmaak, samenstelling, wijziging en herstelling van die wapenen benodigde verwisselstukken, materialen, werktuigen, gereedschappen en maten;

aanschaffing van patronen voor geweren, karabijnen en revolvers en van daartoe behoorende bestanddeelen, zoomede van alle materialen, werktuigen en gereedschappen tot den aanmaak van die patronen, benevens kosten, vallende op de keuring en herkeuring daarvan, een en ander ter uitvoering van het werkplan voor het begrootingsjaar f 163 100,00.

Art. 39. Aanschaffen, vernalen, omwerken en bewaren van buskruit, benevens kosten vallende op de keuring en herkeuring daarvan f 219 000,00.

Art. 40. Onderhoud van het paardetuig en het materieel der artillerie bij de korpsen aanwezig met uitzondering van de voorwerpen hierna in artikel 41 omschreven;

aanschaffing van werktuigen en gereedschappen voor algemeenen dienst, van draagbaar spoorwegmaterieel, van gollijzeren dekkingen voor den batterijbouw, van ponton- en torpedomaterieel, van benodigdheden tot aanvulling van den voorraad materialen, van paardetuig en van materialen tot den aanmaak, wijziging en herstelling van die voorwerpen, benevens kosten, vallende op de keuring en herkeuring daarvan f 147 850,00.

Art. 41. Aanmaak, aanschaffing, wijziging en onderhoud van waarnemings-toestellen, daaronder begrepen aanschaffing en vergoeding voor onderhoud van rijwielen voor den waarnemingsdienst, zoomede van materieel voor de basis-afstandmeting en van telephonen met toebehooren, benevens kosten, vallende op de keuring en herkeuring daarvan f 30 000,00.

Art. 42. Practische oefeningen en proeven der artillerie, met alles wat daartoe behoort f 31 000,00. Totaal f 2 156 885,00.

VIII^{STE} AFDEELING.

Dienst der Genie.

A. *Materieel der Genie en kazerneering, met hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren, een en ander echter met uitzondering van al wat de Hoogere Krijgsschool, de Koninklijke Militaire Academie, de Cadettenschool, den Hoofdcursus te Kampen, de Normaal-schietschool, de Artillerie-inrichtingen, de Artillerie-schietschool en het wapen der Marechaussee betreft.*

Art. 43. Onderhouden, herstellen, veranderen en verbeteren van vestingwerken, oefeningsterreinen, kazerne- en andere gebouwen, loodsen, exercitievelden, Mil. Spcct. 1900.

zweminrichtingen, dijken, kaden, wegen, grachten, bruggen, beplantingen, met hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren;

kleine herstellingen en leveringen;

werkzaamheden betreffende het bouwen en planten binnen verboden kringen van vestingwerken;

werkgeden voor militairen, gebezigd tot den arbeid van fortificatiën en tot anderen arbeid voor de genie;

aanschaffing en onderhoud van gereedschappen en materieel voor het schoonhouden van kazernen, soldatenkeukens, enz.;

grensbepalingen;

aanbestedingskosten;

kosten, vallende op keuringen;

kosten en ongelden betrekkelijk het sluiten van koop- en andere overeenkomsten;

afkoop van rechten;

verleenen van subsidiën voor uitvoering van werken;

koopen van perceelen;

opzichtkosten, grondboringen, slaan van proefpalen, metingen, waterpassingen en peilingen;

aanschaffing, onderhoud en schoonhouden van geniegoederen in vestingen en forten;

herstellingen en vernieuwingen van meubelen en andere benodigdheden in de gebouwen tot huisvesting van troepen bestemd;

een en ander *in het 1ste genie-commandement f 139 660,00.*

Art. 44. Als voren *in het 2de genie-commandement f 170 770,00.*

Art. 45. Als voren *in het 3de genie-commandement f 131 590,00.*

Art. 46. Als voren *in het 4de genie-commandement f 136 250,00.*

Art. 47. Huur van gebouwen, daaronder begrepen de huur van kazernen en andere gebouwen of gedeelten van gebouwen tot huisvesting van militairen en hunne huisgezinnen; huur van oefeningsterreinen en loodsen *f 287 480,00.*

Art. 48. Herstellen van schaden, ontstaan door storm, water en brand *f 10 000,000.*

Art. 49. Aankoop, herstellen of verbeteren (op rekening of in daggeld) van kaarten, plans, memoriën, boekwerken, tijdschriften, reglementen, meet- en waterpas- en andere instrumenten en teekenbehoefden *f 2 800,00.*

Art. 50. Aanschaffing en onderhoud van gereedschappen, voertuigen en materieel voor de genietroepen *f 10 500,00.*

Art. 51. Aanschaffing en onderhoud van en voorzieningen aan permanente telegraphische en telephonische verbindingen in verdedigingsliniën en voor kustbewaking en van het daartoe behoorende materieel *f 9 000,00.*

Art. 52. Aanschaffing en onderhoud van materieel voor vernielingen in oorlogstijd en voor het nemen van proeven ten behoeve van de voorbereiding van die vernielingen *f 4 100,00.*

Art. 53. Practische oefeningen van het korps genietroepen, van de opzichters van fortificatiën en die van den vestingtelegraafdienst, alsmede van andere wapens, voor zooveel die geschieden onder leiding van genietroepen, een en ander met de daarvoor noodige voorwerpen *f 15 000,00.*

B. *Artillerie-inrichtingen.*

Art. 54. Onderhouden, herstellen, veranderen en verbeteren van werken, terreinen en gebouwen, behoorende tot de artillerie-inrichtingen, de artillerie-schiet school en hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren;

kleine herstellingen en leveringen;

grensbepalingen;

aanbestedingskosten;

kosten en ongelden betreffende het sluiten van koop- en andere overeenkomsten;

afkoop van rechten;

verleenen van subsidiën voor uitvoering van werken;

koopen van perceelen;

opzichtkosten, grondboringen, slaan van proefpalen, metingen, waterpassingen en peilingen;

herstellingen en vernieuwingen van meubelen in, alsmede aanschaffing van gereedschappen en andere benodigdheden voor het schoonhouden van de gebouwen tot huisvesting van troepen bestemd f 31 170,00. Totaal f 948 320,00.

IXDE AFDEELING.

Aankoop van brood en kosten van de militaire bakkerijen, van de militaire slachterijen en van de militaire magazijnen van levensmiddelen.

Art. 55. Aankoop van brood en toelagen wegens gemis van brood f 90 633,00.

Art. 56. Traktementen, toelagen, bureelkosten, schadeloosstelling wegens gemis van vrije woning en verdere vergoedingen voor de administrateurs en opzichters en daggelden en arbeidsloozen van het verder personeel bij de militaire bakkerijen f 64 050,00.

Art. 57. Aankoop van graan, winkelwaren, brandstoffen en verdere kosten van de broodbereiding in de militaire bakkerijen;

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van graan; en

aankoop, vernieuwing en onderhoud van werktuigen en ander materieel in de bakkerijen f 295 742,00.

Art. 58. Traktementen, toelagen, bureelkosten, schadeloosstelling wegens gemis van vrije woning en verdere vergoedingen voor de administrateurs en daggelden en arbeidsloozen van het verder personeel bij de militaire slachterijen en bij de militaire magazijnen van levensmiddelen f 21 445,00.

Art. 59. Aankoop van vee, van verduurzaamde en andere levensmiddelen, daaronder gerekend beschuit, en van verdere menagebehoefden voor de troepen en inrichtingen der landmacht;

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van levensmiddelen en van vee; aanschaffing en onderhoud van benodigdheden tot het inkoopen, bereiden en uitdeelen van een en ander;

bijslag op de soldij tot aankoop van menage-behoefden;

materieel ten behoeve van de magazijnen van levensmiddelen en van de militaire slachterijen; en

schadeloosstelling wegens gemis van voeding;

na aftrek van de opbrengst van den verkoop van spoeling, beenderen en ander afval f 1 957 823,00. Totaal f 2 429 693,00.

XDE AFDEELING.

Kosten van de centrale magazijnen van militaire kleeding en uitrusting, en van de garnizoensmagazijnen van kleeding en uitrusting, benevens van vernieuwing en wijziging en ledergoed en paardetuig en van vernieuwing en onderhoud van kampements-effecten en van nachtleger.

Art. 60. Traktementen, toelagen, bureelkosten, schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van officieren, daggelden aan mindere bedienden en arbeidsloozen bij de centrale magazijnen te Amsterdam, Delft en Woerden f 125 000,00.

Art. 61. Traktementen, toelagen en bureelkosten aan de beheerders van de garnizoensmagazijnen van kleeding en uitrusting, daggelden en toelagen aan de oppassers bij die magazijnen, arbeidsloozen, benevens schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van officieren f 26 375,00.

Art. 62. Magazijnskosten, aanschaffing, herstelling en onderhoud van kampements-effecten en voorwerpen van velduitrusting, waaronder veldkijkers,

veldlantaarns en officierscantines; aanschaffing van ledergoed voor de schutterijen en van modellen van kleeding en uitrusting voor het leger, en

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van die goederen *f* 45 500,00.

Art. 63. Aanschaffen en wijzigen van voorwerpen van ledergoed en paardetuig, met uitzondering van het paardetuig bij de artillerie in gebruik;

aanschaffen van trommen, hoorns en trompetten en van trombehoefden, hoorn- en trompetsnoeren, en

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van die goederen *f* 82 075,00.

Art. 64. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en wasschen van slaapfournituren, na aftrek van de waarde van de verloren geraakte of onbruikbaar geworden nachtlegervoorwerpen, door de gebruikers of bewaarders vergoed;

aankoop en snijden van ligstroom, aanschaffing van stellingen en rakken, bureel- en verdere kosten van de nachtleger-magazijnen;

traktementen, toelagen en schadeloosstelling voor huishuur aan de administrateurs, daggelden, toelagen en arbeidsloonen aan de geëmployeerden en losse werklieden bij die magazijnen, en

kosten, vallende op de keuring en herkeuring van goederen *f* 182 700,00.

Totaal *f* 461 650,00.

XI^{DE} AFDEELING.

Militaire verkenningen en Topographische Inrichting.

Art. 65. Kosten van verkenningen, het maken van plans, met de kosten uit een en ander voortvloeiende, ten behoeve van de kaarten op de Topographische Inrichting te vervaardigen, waaronder belooning voor eenen bediende bij het bureau van den directeur der militaire verkenningen;

kosten van de Topographische Inrichting, aan: traktementen der ambtenaren, toelagen der officieren, daggelden en remuneratiën der geëmployeerden en andere kosten dezer inrichting, na aftrek:

1°. van hetgeen uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt gekweten voor het vervaardigen, in kleurendruk, van de door de topographische opneming van *Java* verkregen overzichtskaarten der onderscheidene residentieën, en

2°. van bijdragen van andere Departementen *f* 66 830,00.

XII^{DE} AFDEELING.

Verplaatsing van personen en goederen.

Art. 66. Toelagen, bureel- en verdere kosten ten behoeve van de Permanente Militaire Spoorwegcommissie, waaronder belooningen aan spoorwegambtenaren of gepensioneerde officieren en aan eenen bediende bij het bureau van gemelde commissie, alsmede kosten van aanschaffing en wijziging van uniformen voor etappe-commandanten *f* 2 900,00.

Art. 67. Reiskosten, verblijfkosten, teerkosten en vacatiën, met inbegrip der restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten, daaronder niet begrepen die ten dienste van de remonte, van de Koninklijke Militaire Academie, van de Cadettenschool, van den Hoofdcursus, van de Normaal-schiet-school en van het wapen der marechaussee, doch wél die van instructeurs bij de schutterijen en bij vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel *f* 106 000,00.

Art. 68. Scheeps- en wagenvrachten, weg-, tol-, brug- en veergelden, daaronder niet begrepen die ten dienste van de Koninklijke Militaire Academie, van de Cadettenschool, van den Hoofdcursus, van de Normaal-schiet-school en van het wapen der marechaussee, doch wél die van instructeurs bij de schutterijen en bij vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel;

onderhoud van vaartuigen, onder het beheer van het Departement van Oorlog, dienende tot vervoer van troepen, alsmede steenkolen, havengeld en sluisgeld voor die vaartuigen, en

voeding, huisvesting en daggelden van in te lijven manschappen en oproepen verlofgangers der nationale militia *f* 240 000,00. Totaal *f* 348 900,00.

XIII^{DE} AFDEELING.*Verschillende uitgaven.*

Art. 69. Kosten tot verzekering en uitoefening van den eeredienst bij de militairen, daaronder begrepen tegemoetkomingen aan predikanten, geestelijken en onderwijzers *f* 10 900,00.

Art. 70. Kosten van onderscheidingsteekenen voor officiersdienst, van medailles voor diensten van onderscheiden aard, van de daaraan verbonden gratificatiën en van eereteekenen, ingesteld bij Koninklijk besluit van den 10den Mei 1865 (*Staatsblad* n°. 32) en bij Koninklijk besluit van den 8sten September 1877 (*Staatsblad* n°. 179) *f* 4 000,00.

Art. 71. Drukwerk van onderscheiden aard, ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken, aanschaffen en inbinden van militaire reglementen en boekwerken *f* 15 500,00.

Art. 72. Lokaal- en schrijfbehoeften, vuur, licht en andere benodigdheden voor te houden examina voor officiersrangen, alsmede voor bijeenkomsten van raden van onderzoek *f* 100,00.

Art. 73. Subsidie aan het Hoofdc Comité van de Vereeniging „Het Nederlandsche Roode Kruis” en toelage aan den secretaris van dat hoofdc Comité *f* 1 000,00.

Art. 74. Subsidie aan de Koninklijke Vereeniging van gepensioneerde officieren van het Nederlandsch leger *f* 1 000,00.

Art. 75. Subsidie aan het Fonds ten behoeve van onderofficieren, die onder toekenning van gagement of van gratificatie uit den militairen dienst worden ontslagen *f* 4 000,00.

Art. 76. Subsidie aan het Fonds tot ondersteuning der weduwen en weezen van vrijwillig dienende militairen beneden den rang van officier *f* 2 000,00.

Art. 77. Subsidie aan de Vereeniging van gepensioneerde onderofficieren en minderen van het Nederlandsche leger *f* 5 000,00.

Art. 78. Subsidie aan de Vereeniging „*Trouw aan Koning en Vaderland*”, te Utrecht *f* 25 000,00.

Art. 79. Gratificatiën *f* 11 000,00.

Art. 80. Kleine tegemoetkomingen en reispelden aan gewezen militairen en aan weduwen en kinderen van militairen *f* 900,00.

Art. 81. Subsidie aan het Invalidenhuis te Leiden *f* 5 000,00.

Art. 82. Kosten wegens het onderhouden van veteranen en militaire huisgezinnen, in de aan het Rijk toebehoorende gestichten te Veenhuizen verblijf houdende of tot de sterkte daarvan behoorende *f* 2 200,00.

Art. 83. Subsidie aan de Maatschappij van Weldadigheid *f* 600,00.

Art. 84. Kosten, vallende op telegraphische en telephonische correspondentie *f* 3 800,00.

Art. 85. Kosten van exploten en processen; schadevergoedingen, tot de voldoening waarvan de Staat, naar het gevoelen van den Landsadvocaat, hetzij op grond van artikel 625 of van artikel 1401 of volgende van het Burgerlijk Wetboek verplicht, hetzij op grond van billijkheid gehouden is *f* 1 000,00.

Art. 86. Teruggave van uitschotten voor schrijf- en teekenbehoeften, gedaan door aangewezen commandanten van stellingen, van groepen en van forten, alsmede door officieren belast met het opmaken van memoriën, betreffende de approviandeering van forten en versterkte plaatsen *f* 300,00.

Art. 87. Tegemoetkoming aan G. N. H. VAN RIESEN, gewezen pikeur te Zwolle, in verband met het door hem gegeven rijkunstig onderricht aan leerlingen der Hoofdcursus te Kampen, gedurende de jaren 1894—1897 *f* 1 608,40.

Art. 88. Kosten verbonden aan de werkzaamheden van de Permanente Commissie voor de voorbereiding van de approviandeering der Stelling van *Amsterdam* en van de verpleging der bevolking in oorlogstijd aldaar, alsmede toelagen, schrijfloonen, drukwerk en kleine uitgaven ten behoeve van die commissie.
Memorie. Totaal *f* 94 908,40.

XIVDE AFDEELING.

Nonactiviteits-traktementen, pensioenen, gagementen, onderstanden, lijfrenten, toelagen en wachtgeldten.

Art. 89. Nonactiviteits-traktementen *f* 40 000,00.

Art. 90. Pensioenen, gagementen en onderstanden, daaronder begrepen uitkeeringen aan veroordeelde gepensioneerden, gegageerden of onderstand genietenden, bij ontslag uit de gevangenis of Rijkswerkinrichting *f* 2 400 000,00.

Art. 91. Tijdelijke pensioenen en onderstanden, daaronder begrepen uitkeeringen aan veroordeelde gepensioneerden of onderstand genietenden, bij ontslag uit de gevangenis of Rijkswerkinrichting *f* 50 000,00.

Art. 92. Pensioenen aan mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden, op daggeld werkzaam bij inrichtingen van 's Rijks landmacht, daaronder begrepen uitkeeringen aan veroordeelde gepensioneerden, bij ontslag uit de gevangenis of Rijkswerkinrichting *f* 50 000,00.

Art. 93. Aandeel van het Departement van Oorlog in de toelagen en presentiegelden van den voorzitter en van de leden van den Militairen Pensioenraad *f* 1 300,00.

Art. 94. Kosten voortvloeiende uit het geneeskundig onderzoek naar de ongeschiktheid van burgerlijke ambtenaren *f* 200,00.

Art. 95. Teruggave van bijdragen voor pensioen *f* 200,00.

Art. 96. Toelagen voor het verlies van het genot der leges en aan den ambtenaar bij het Departement, belast met de invordering dier leges, als vergoeding wegens den hem opgelegden last tot zekerheidsstelling voor zijn beheer *f* 9 502,00.

Art. 97. Lijfrente, toegekend aan den Pruisischen generaal graaf *Bulow von Dennywitz* en diens mannelijke afstammelingen in de rechte linie (besluit van den Souvereinen Vorst van den 6den Februari 1814 n° 3, en Koninklijk besluit van den 8sten Juli 1815 n° 4) *f* 5 250,00.

Art. 98. Wachtgeldten *f* 1 867,00. Totaal *f* 2 558 319,00.

XVDE AFDEELING.

Onvoorziene uitgaven.

Art. 99. Onvoorziene uitgaven *f* 50 000,00.

XVIDE AFDEELING.

Wapen der marechaussee.

Art. 100. Traktementen, toelagen, mitsgaders schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage, voor het aanschaffen en het verlies van dienstpauzen en voor verhuiskosten bij verplaatsing van officieren van het wapen der marechaussee *f* 45 950,00.

Art. 101. Soldijen, jaarwedden, huisvesting en verdere kosten van het wapen der marechaussee, met uitzondering van de kosten voor de officieren van het wapen, in het voorgaand artikel vermeld, maar met inbegrip van gratificatiën, te verleen aan met lichaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen, van begrafeniskosten van militairen van het wapen en van subsidie voor het onderling ziekenfonds bij het wapen, na aftrek van de sommen in te houden op de soldij van onderofficieren en minderen en van die welke vrijwillig ten bate hunner rekeningen wegens kleeding en uitrusting worden gestort en van andere baten waarvoor die rekeningen worden te goed-geschreven *f* 738 515,00. Totaal *f* 784 465,00.

XVIIDE AFDEELING.

*Buitengewone uitgaven.*A. *Dienst der genie.*

Art. 102. Toelagen en daggelden voor tijdelijke opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, bureel- en lokaalbehoefden; een en ander ook voor die nog in uitvoering zijnde werken, waarvoor bij vorige

begrootingen van het Departement van Oorlog, bij „*Buitengewone uitgaven, dienst der genie*”, geld is toegestaan f 14 000,00.

Art. 103. Verbetering van Rijksgebouwen en werken en van gebouwen door de gemeenten tot militair gebruik aan het Rijk afgestaan, die zich in de garnizoenen en op de legerplaatsen bevinden, bestemd tot kazernen, stallen, loodsen, magazijnen, hospitalen en bakkerijen;

opbouw van daartoe bestemde nieuwe gebouwen;
aankoop van perceelen;
afkoop van rechten;
verleenen van subsidiën voor het maken en aankopen van die gebouwen en daartoe noodige gronden;
kosten en ongelden bij het sluiten van koop- en andere overeenkomsten; aanbestedingskosten;
een en ander voor de navermelde werken *in het 1ste genie-commandement*:
voor den bestaanden toestand:
maken van een kazernegebouw op het voorplein van de *Willemskazerne* ter uitbreiding van de kazerneering te *Gorinchem* (tweede termijn);
bouwen van verplegingsinrichtingen te *Utrecht* (tweede termijn), en verbeteren van de watervoorziening op het terrein „*Damlust*” te *Utrecht* f 90 000,00.

Art. 104. Als voren *in het 2de genie-commandement*:
voor den bestaanden toestand:
bouwen van eene nieuwe bakkerij met aankoop van daarvoor benodigd terrein te *Amsterdam* (eerste termijn), en

verbouwen van het militair hospitaal te 's-*Gravenhage* (eerste termijn) f 87 000,00.

Art. 105. Als voren *in het 3de genie-commandement*:
voor den bestaanden toestand:
restaureeren van het metselwerk c. a. van de kazerne „*Prinsenhof*” te *Bergen op Zoom*;

inrichting van woningen voor waschbazen tot woningen voor gehuwde onderofficieren te *Bergen op Zoom*;

verbetering van de kazerneering te *Middelburg* (tweede termijn);
verbeteren van de oefeningsterreinen ten dienste van de garnizoenen te *Middelburg* en *Vlissingen*;

wijzigen van privaten in militaire gebouwen te *Breda*;
verbouwen van de waschinrichting met verplaatsing van het privaatgebouw en het brandspuithuisje bij de *Kloosterkazerne* te *Breda*;

inrichten van de gebouwen op het aangekochte terrein te *Dordrecht* tot exercitieloods en tot woning voor gehuwden;

afbreken van de brug vóór de voormalige Zuidpoort te *Brielle* met bijkomende werkzaamheden, en

verplaatsen van de open rijbaan te 's-*Hertogenbosch* met bijkomende werkzaamheden f 63 940,00.

Art. 106. Aankoop van oefeningsterreinen f 25 000,00.

Art. 107. Leveren van bureelmeubelen ten dienste van commandeerende officieren en afdeulingscommandanten f 8 500,00.

B. *Aanmaak van nieuwe draagbare vuurwapenen.*

Art. 108. Samenstelling van draagbare vuurwapenen van 6,5 mM.; aanmaak of aanschaffing van toebehooren en onderdeelen tot die wapenen behoorende; aanschaffing van werktuigen, gereedschappen, maten en materialen voor dien aanmaak benodigd, benevens kosten van keuring en herkeuring op de aanschaffing vallende f 92 000,00.

C. *Artillerie-inrichtingen en artillerie-schietschool.*

Art. 109. Inrichten van het arsenaal te *Amsterdam* tot bureel voor de directie der artillerie-inrichtingen;

uitbreiding en verbetering van de artillerie-inrichtingen aan de *Hembrug*, en maken van een gebouw tot timmer- en verfwinkel te *Oldebroek*, ten dienste van de artillerie-schiet-school f 71 800,00.

D. *Approviandeering van stellingen en linien.*

Art. 110. Kosten wegens aankoop, gebruik en onderhoud van werktuigen tot het vervaardigen van geperste turf in de *Stelling van Amsterdam*, alsmede kosten wegens het in die stelling en op andere forten in voorraad opleggen van brand- en lichtstoffen f 27 000,00. Totaal f 479 240,00.

XVIII^{DE} AFDEELING.

Voltooiing van het vestingstelsel.

Art. 111. Dekking der uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1901 f 850 000,00. Totaal f 22 716 429,40.

Twee en twintig millioen zevenhonderd zestien duizend vierhonderd negen en twintig gulden en veertig cent.

ART. 2. Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 94, 95 en 98 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 99 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Uit dit *artikel* kan mede worden overgeschreven op de *artikelen* 12 en 88.

ART. 3. Op *artikel* 99 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1901 behorende uitgaven, welke het Departement van Oorlog betreffen, hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk en moeten dienen ter voorziening in behoeften, die in den loop van dat dienstjaar onverwacht opkomen.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot toelichting van het ontwerp der begrooting, betreffende het Departement van Oorlog voor het Dienstjaar 1901, heeft de ondergeteekende de eer het navolgende te doen kennen:

§ 1. *Inrichting der begrooting.* De ontwerp-begrooting is geheel ingericht als die voor 1900, behoudens het hierna bij de VIII^{ste} afdeeling gestelde.

§ 2. *Eindcijfer.* Voor den dienst van 1900 werd toegestaan f 22 594 014,00. Dit bedrag werd bereids verhoogd met f 1 550 000,00 en mitsdien gebracht op f 24 144 014,00.

terwijl voor 1901 aangevraagd wordt een bedrag van f 22 716 429,40, dus minder f 1 427 584,60.

Het volgende geeft een overzicht van de onderscheidene uitgaven voor 1901 geraamd en die welke voor 1900 zijn toegestaan.

Benaming der Uitgaven.

Gewone en buitengewone uitgaven (Afd. I—XIII, XV en XVII), geraamd voor 1901 f 18 523 645,40; toegestaan voor 1900 f 19 975 322,00; voor 1901 minder f 1 451 676,60.

Pensioenen (Afd. XIV), geraamd voor 1901 f 2 558 319,00; toegestaan voor 1900 f 2 557 651,00; voor 1901 meer f 668,00.

Marechaussee (Afd. XVI), geraamd voor 1901 f 784 465,00; toegestaan voor 1900 f 760 041,00; voor 1901 meer f 24 424,00.

Vestingstelsel (Afd. XVIII), geraamd voor 1901 f 850 000,00; toegestaan voor 1900 f 851 000,00; voor 1901 minder f 1 000,00.

Totaal geraamd voor 1901 f 22 716 429,40. Toegestaan voor 1900 f 24 144 014,00. Minder f 1 427 584,60.

§ 3. Tot toelichting van de verschillen tusschen de sommen welke voor het jaar 1900 werden toegestaan, en die, welke voor het jaar 1901 geraamd worden, alsmede tot verdere toelichting van deze raming, heeft de ondergeteekende de eer het navolgende mede te deelen:

ISTE AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Art. 2. Traktementen enz. Dit artikel is geraamd tot hetzelfde bedrag, waarop het bij de begrooting van 1900 staat uitgetrokken.

De „uitgewerkte en toelichtende staat” zal echter doen zien, dat twee van de sommen, waaruit dat bedrag samengesteld is, gewijzigd werden. De eene som — nl. die welke de traktementen van de ambtenaren bevat — is met f 850 verhoogd. De andere som — nl. die welke bestemd is ter kwijting van de toelagen aan officieren, onderofficieren en mindere militairen, tijdelijk bij het Departement gedetacheerd — is met f 850 verminderd.

De reden van deze wijziging is gelegen in het feit, dat de ondergeteekende is moeten overgaan tot benoeming van tweede-klerken, omdat het ten vorigen jare aan onderofficieren afgenomen examen (voor eene plaatsing als gedetacheerd onderofficier, aanspraak hebbende op het verwerven van den rang van eerste-klerk), geen gunstig resultaat opgeleverd had.

De bezoldiging van die tweede-klerken kan ten deele bestreden worden door het met 1 Januari jl., ten gevolge van het overlijden van een ambtenaar vrijvallende geld; ten deele is ze gevonden moeten worden uit het bedrag hetwelk geraamd werd ter bestrijding van de bovengenoemde toelagen; en dit kon gereedelijk geschieden, aangezien thans, wegens de benoeming van de tweede-klerken, minder onderofficieren bij het Departement van Oorlog gedetacheerd zijn dan anders het geval zou hebben moeten wezen.

II DE AFDEELING.

Traktementen, enz. Staven.

Art. 4. Groote Staf. Toegestaan voor 1900 f 48 700. Geraamd voor 1901 f 46 800. Minder voor 1901 f 1 900.

Minder: Een kolonel minder en een kapitein meer f 2 100.

Meer: Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 200. Minder als boven f 1 900.

Art. 7. Provinciale en plaatselijke staven. Toegestaan voor 1900 f 71 700. Geraamd voor 1901 f 74 100. Meer voor 1901 f 2 400.

Drie luitenant-kolonels, provinciale-adjudanten meer en drie majoors idem minder f 600. Drie luitenant-kolonels, plaatselijke-commandanten meer en drie majoors idem minder f 1 200. Twee eerste-luitenants, plaatselijke-adjudanten meer en twee tweede-luitenants idem minder f 400. Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 200. Meer als boven f 2 400.

III DE AFDEELING.

Traktementen enz. Wapenkorpsen.

Art. 8. Infanterie. Toegestaan voor 1900 f 1 677 615,00. Geraamd voor 1901 f 1 655 362,00. Minder voor 1901 f 22 253,00.

Minder: Een kapitein, bataljons-adjutant minder en een eerste-luitenant idem meer f 700,00. Een eerste-luitenant-kwartiermeester bij het Departement van Oorlog f 1 300,00. Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 8 800,00. Aftrek voor officieren aan het compleet ontbrekende, met verlof als anders-

zins f 25 000,00. Verschillen door afronding van sommen f 0,06. Totaal f 35 800,06.

Meer: Een luitenant-generaal meer en een generaal-majoor minder f 1 000,00. Een luitenant-kolonel meer en een majoor minder f 400,00. Een luitenant-kolonel-kwartiermeester, controleur van de inwendige administratie der korpsen meer en een majoor idem minder f 400,00. Een kapitein bij het Departement van Oorlog meer en een eerste-luitenant idem minder f 700,00. Toelage wegens detachering bij de intendance f 200,00. Traktementen en toelagen aan reserve-officieren f 9 167,06. Tegemoetkoming aan reserve-officieren voor eerste aanschaffing van uniform f 1 680,00. Totaal f 13 547,07. Minder als boven f 22 253,00.

De laatst overgebleven kapitein-bataljons-adjutant is in 1900 gepensionneerd.

De luitenant-kwartiermeester bij het Departement van Oorlog is vervangen door een eerste-luitenant van een der regimenten infanterie gedetacheerd bij de intendance; terwijl een der luitenants, thans eene kapiteinsplaats innemende, weldra tot bevordering in aanmerking komt.

In verband met het bestaande incompleet en de te verwachten aanvulling, is het te voorzien, dat er in 1901 een gemiddeld incompleet van 25 officieren zal zijn.

Bij het wapen der infanterie waren op 1 Juli 1900 aanwezig 1 reserve-kapitein, 3 reserve-eerste-luitenants en 39 reserve-tweede-luitenants; voorts wordt er op gerekend dat 14 vaandrags in 1901 tot reserve-tweede-luitenant zullen worden benoemd.

Art. 9. Cavalerie. Toegestaan voor 1900 f 269 500,00. Geraamd voor 1901 f 272 600,00. Meer voor 1901 f 3 100,00.

Meer: Een luitenant-kolonel meer en een majoor minder f 400,00. Traktementen en toelagen aan reserve-officieren f 1 536,60. Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 800,00. Tegemoetkoming aan reserve-officieren voor eerste aanschaffing van uniform f 360,00. Verschillen door afronding van sommen f 3,40. Meer als boven f 3 100,00.

Op 1 Juli 1900 was bij de cavalerie aanwezig 1 reserve-tweede-luitenant, terwijl in 1901 op de benoeming van 3 kornetten tot reserve-tweede-luitenant wordt gerekend.

Art. 10. Artillerie. Toegestaan voor 1900 f 999 450,00. Geraamd voor 1901 f 993 437,00. Meer voor 1901 f 6 013,00.

Minder: Stapelmagazijnen: Een luitenant-kolonel-magazijnmeester minder en een kapitein idem meer f 250,00. *Drie regimenten veld-artillerie:* Een luitenant-kolonel minder en een majoor meer f 400,00. *Werkplaatsen voor draagbare wapenen:* Een luitenant-kolonel minder en een majoor meer f 400,00. Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 400,00. Meerdere aftrek voor officieren aan het compleet ontbrekende, met verlof als anderszins f 16 500,00. Verschillen door afronding van sommen f 0,45. Totaal f 17 950,45.

Meer: Artillerie-inspectie: Een luitenant-generaal meer en een generaal-majoor minder f 1 000,00. *Constructie-werkplaatsen:* Een eerste luitenant f 1 300,00. *Munitiefabriek:* Een eerste-luitenant f 1 300,00. *Commissie van proefneming:* Een luitenant-kolonel meer en een majoor minder f 400,00. *Magazijnmeesters:* Drie kapiteins minder en twee majoors en één eerste-luitenant meer f 1 300,00. *Commando over de bereden artillerie:* Een luitenant-kolonel meer f 3 600,00. *Vier regimenten vesting-artillerie:* Traktementen en toelagen aan reserve-officieren f 1 047,45. Tegemoetkoming aan reserve-officieren voor eerste aanschaffing van uniform f 360,00. Vergoeding voor onderhoud van rijwielen f 130,00. Toelagen wegens verblijf te Amsterdam f 1 500,00. Totaal f 11 937,45. Minder als boven f 6 013,00.

Het ligt in de bedoeling, het traktement van het hoofd der stapelmagazijnen met f 250 te verminderen, en dat van den magazijnmeester te Amsterdam te brengen op f 3200.

In verband met het bestaande incompleet en de te verwachten aanvulling, is het te voorzien dat in 1901 het gemiddeld incompleet 20 officieren zal bedragen.

Het voornemen bestaat, het aantal luitenants bij de artillerie-inrichtingen werkzaam met twee te vermeederen en de betrekking van directeur van de rijsschool voor de bereden artillerie af te scheiden van die van voorzitter van de remonte-commissie voor dat wapendeel.

Ter besparing van tijd is het gebruik van eigen rijwielen door officieren

voor het materieel bij dienstreizen wenschelijk. Het is billijk bedoelde officieren enige vergoeding voor slijtage hunner eigendommen toe te kennen, hiertegen bestaat te minder bezwaar, omdat daardoor tevens op de voor reiskosten benoodigde bedragen wordt bezuinigd.

Onder het meer benoodigde voor toelagen wegens verblijf te Amsterdam is begrepen het bedrag van die toelagen, eventueel toe te kennen aan officieren van de directie der artillerie-inrichtingen (zie ad art. 34).

Op 1 Juli 1900 waren bij de vesting-artillerie nog geene reserve-officieren aanwezig; er wordt op gerekend, dat daarbij in 1901 3 vaandrags tot reserve-tweede-luitenants kunnen worden benoemd.

Art. 11. Genie. Toegestaan voor 1900 f 276 250. Geraamd voor 1901 f 275 850. Minder voor 1900 f 400.

Minder: Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 800.

Meer: Een luitenant-kolonel meer en een majoor minder f 400. Minder als boven f 400.

Art. 13. Voorschotten aan officieren tot aanschaffing van kleeding en uitrusting, enz. Toegestaan voor 1900 f 26 000. Geraamd voor 1901 f 16 000. Minder voor 1901 f 10 000.

IVDE AFDEELING.

Soldijen enz. Wagenkorpsen.

Art. 14. Soldij. Toegestaan voor 1900 f 2 696 474. Geraamd voor 1901 f 2 761 102. Meer voor 1901 f 64 628.

Meer: 1°. Uitbreiding van personeel bij de infanterie met 3 schrijvers f 631,37⁵.

Ten bureele van den hoofdofficier voor het reservekader deed zich gaandeweg de behoefte gevoelen aan een tweeden schrijver. Voorts bleek het ten gevolge van vermeerderden arbeid op het bureel van den chef van den generalen staf noodzakelijk, ook daar het schrijverspersoneel met een man uit te breiden, ten gevolge waarvan meer bepaaldelijk de directeur van de militaire verkenningen de beschikking over een schrijver kon verkrijgen. Eindelijk kwam het gewenscht voor het vele schrijfwerk, dat een gevolg is van de onderzoekingen vanwege het bureel van het krijgsgeschiedkundig archief, niet langer te doen verrichten door een onderofficier, die, van een der korpsen gedetacheerd wordende, daardoor aan den gewonen dienst werd onttrokken, maar daarvoor een vasten schrijver aan te wijzen. Ten gevolge van een en ander moest de organieke sterkte aan schrijvers van een der korpsen met drie worden vermeerderd.

2°. Wegens aanstelling van korporaals tot wachtmeesters- en sergeanten-titulair bij de cavalerie en artillerie f 9 604,10.

Op het voetspoor van hetgeen ten vorigen jaren voor het wapen der infanterie werd bepaald, komt het in het belang van de werving en ter verbetering der vooruitzichten van de korporaals bij de cavalerie en de artillerie gewenscht voor, ook bij die wapens aan eenige korporaals (één per eskadron, compagnie of batterij) den titulair graad van wachtmeester (sergeant) te verlenen, onder genot eener soldij, welke 10 cent per dag méér bedraagt dan de soldij voor korporaal bij het betrekkelijke korps.

3°. Voor verhooging der soldij van de korporaal-schippers bij het korps pantserfort-artillerie f 152,76.

Hetgeen in de Memorie van Toelichting op hoofdstuk VIII der Staatsbegroting voor het nu loopend dienstjaar werd opgemerkt ten aanzien van de korporaal-schipper bij het korps torpedisten, geldt voor de militairen van diezelfde categorie bij het korps pantserfort-artillerie zoo mogelijk in nog meerdere mate. Het kwam daarom wenschelijk voor, niet alleen om ook bij laatstgenoemd korps de soldij voor de korporaal-schipper te brengen op f 0,72 per dag, maar om hun bovendien gedurende de dagen, waarop zij bij dat korps werkelijk present zijn, nog eene soldijverhooging toe te kennen van f 0,25 per dag, en zulks met het oog op het gevaar voor eigen leven en de groote verantwoordelijkheid voor het leven van anderen, aan hunne functiën verbonden. Gaf deze laatste overweging reeds vroeger aanleiding om aan den korporaal-schipper, behorende tot de bezetting van het fort Pampus, eene persoonlijke soldijverhooging toe te kennen, welke zijne dagelijksche inkomsten op f 0,97

bracht, door den hierbesproken maatregel zal laatstgenoemd bedrag genoten worden door de *drie* korporaals-schipper tot het korps pantserfort-artillerie behoorende.

4°. Voor toelage aan de muziekkorpsen bij de regimenten infanterie f 1 860,00.

De post voor toelage aan de muziekkorpsen bij de regimenten infanterie is met f 2000 verhoogd, ten einde het bedrag, aan het 3de regiment infanterie als toelage toe te kennen, voor 1901 met gemelde som te kunnen vermeerderen. Aanleiding daartoe heeft de ondergeteekende gevonden in het navolgende:

Door de zorg van genoemd regiment is jaren geleden op een gedeelte der geslechte vestingwerken te Bergen op Zoom eene uitspanningsplaats voor de militairen van dat garnizoen aangelegd, waarin ook concerten door het muziekkorps van het regiment worden gegeven. Deze uitspanningsplaats — Coehoornpark genoemd — staat bij alle gelegenheden voor elken militair, onverschillig van welken rang, open, en wordt, blijkens het trouw bezoek, zeer gewaardeerd.

De oorspronkelijke inrichting is zonder geldelijken steun van het Rijk tot stand gekomen, en was uit den aard der zaak vrij primitief. Thans bevindt zich het hoofdgebouw — een houten gebouw — van deze buitencantine in zoodanigen toestand, dat zeer omvangrijke herstellingen noodig zouden zijn om het bestaande te behouden, zonder dat dan nog aan redelijke eischen wordt voldaan. Daarom is in overweging genomen het houten gebouw door een steenen te vervangen, waardoor dan tevens gelegenheid zou ontstaan om het gezin van den gehuwden officier, die met de surveillance is belast, in dat gebouw te huisvesten. De kosten van zoodanig gebouw zijn op f 3700 geraamd. Hoewel nu de inrichting door vrijwillige bijdragen der officieren en ook door de burgerij gesteund wordt, gaat die uitgave hare draagkracht te boven, en is tot den ondergeteekende het verzoek gericht, door het verlenen van eene bijdrage van f 2000 het tot stand komen van de noodzakelijke verbetering te bevorderen.

Daar de inrichting, welke het hier betreft, ook overeenkomstig de eenparige adviezen der betrokken autoriteiten, in eene besliste behoefte van het garnizoen voorziet, en ook de ondergeteekende vermeent, dat eene uitspanningsplaats als de hierbedoelde, waar alle militairen van het garnizoen Bergen op Zoom zich vrij kunnen bewegen, zeer bevorderlijk is aan den goeden geest in dat garnizoen, heeft hij vrijheid kunnen vinden de meergemelde som bij deze begrooting aan te vragen.

5°. Voor soldij voor sergeanten, bestemd om zoo noodig de plaats van een luitenant te vervullen bij het korps pontonniers f 169,73.

De wenschelijkheid is gebleken, om evenals zulks reeds bij de korpsen der vesting-artillerie en bij de compagnieën van het korps torpedisten bestaat, ook bij elk der twee compagnieën van het korps pontonniers te kunnen beschikken over een sergeant, die bestemd is om daarbij, zoo noodig, de plaats van een luitenant te vervullen.

6°. Voor het depot van discipline wegens de datacheering voor speciale diensten van kader van de vesting-artillerie en de genie f 127,75.

Eveneens is het noodig gebleken om bij het algemeen depot van discipline te kunnen beschikken over eenig kader van de vesting-artillerie en van de genie.

7°. Voor vergoeding aan reserve-vesting-telegrafisten f 300,00.

8°. Voor het reserve-kader f 23 066,19.

De sterkte van het reserve-kader bedroeg op 1 Juni 1900: 81 vaandrags en kornetten; 431 reserve-onderofficieren; 510 reserve-korporaals en 628 adspiranten-vaandrags en -kornetten; en is dus sedert 1 Juni van het vorig jaar toegenomen met: 30 vaandrags en kornetten; 184 reserve-onderofficieren en 195 reserve-korporaals; verminderd met: 67 adspiranten-vaandrags en -kornetten.

Bij de raming van 1901 is gerekend op bestendinging van den toeloop tot het reserve-kader bij de infanterie, de vesting-artillerie, de cavalerie en de genie, terwijl voor het reservekader bij de veld-artillerie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 21 November 1899 n°. 38, gelden zijn uitgetrokken ten behoeve van 13 vrijwilligers, het hoogste aantal dat jaarlijks bij dit kader kan worden aangenomen.

In verband met den te verwachten toeloop is de organieke sterkte van het reservekader bij de infanterie en de vesting-artillerie gebracht onderscheidenlijk van 170 op 200 en van 60 op 80 vrijwilligers per regiment.

Voorts zijn bij Koninklijk besluit van 24 Juli 1900 n°. 42 de voorwaarden vastgesteld betrekkelijk het aangaan van reëngagementen van vrijwilligers van het reservékader bij de infanterie en de vesting-artillerie. Bij hetzelfde besluit zijn tevens de jaarlijksche toelagen van de vaandrags, voor zooveel deze zich na de dagteekening van het besluit hebben verbonden, van f 200,00 teruggebracht op f 100,00, onder bepaling dat laatstbedoelde toelage alleen wordt genoten over de jaren, waarin zij voor ten minste vier weken achtereen onder de wapenen zijn geweest.

9°. Verhoogde soldij voor schrijvers f 1 058,50.

10°. Voor bijslag op soldij aan gehuwde militairen, wier vrouwen niet meer belast zijn met het wasschen der lijfgoederen van de ongehuwde soldaten f 30 112,50.

Het wasschen van lijfgoederen van korporaals en manschappen is thans overal opgedragen aan particulieren. Vermits de waschbazen daarom geldelijk nadeel lijden, is aan ieder van hen een bijslag op de soldij toegekend van f 0,50 per dag. Doordat geen nieuwe waschbazen meer worden aangesteld, zal het ter zake uitgetrokken bedrag geleidelijk verminderen.

11°. Verhooging van soldij wegens dienstjaren, als gevolg van het in dienst blijven van onderofficieren f 5 329,00.

12°. Verhoogde soldij voor bijzondere diensten f 94,75.

13°. Voor miliciens tot eerste-dienst onder de wapenen te houden f 6 034,30. Het aantal miliciens voor eerste-dienst is op 135 man hooger geraamd, dat is op zooveel man meer als voor het vorig jaar minder is gerekend geworden wegens detachering van miliciens bij het leger in Oost-Indië en wegens verleend uitstel van eerste-oefening. Voor die beide doeleinden kan thans niet meer lager worden geraamd, omdat die detacheringen voorloopig niet meer geschieden en omdat in volgende jaren, te beginnen met 1901, het aantal miliciens, aan wie ontheffing als kostwinner of uitstel van eerste-oefening wordt verleend, ongeveer gelijk zal staan met het aantal van hen, voor wie de verleende ontheffing of het verleende uitstel eindigt.

14°. Als voren tot het bijwonen van herhalingsoefeningen f 652,54.

Het voornemen bestaat om in 1901 een gelijk aantal lichtingen en voor hetzelfde aantal dagen onder de wapenen te laten komen als in dit jaar is geschied; de gezamenlijke sterkte van bedoelde lichtingen zal echter iets meer bedragen.

15°. Verschillen door afronding van sommen f 0,59. Totaal f 79 194,08⁵.

Minder: 16°. Voor miliciens tot samenstelling van het $\frac{1}{7}$ der militie onder de wapenen te houden f 13 624,08⁵.

Evenals bij de cavalerie zullen ook bij de korpsen der bereden artillerie de miliciens niet langer dan 18 maanden onder de wapenen worden gehouden, te weten 12 maanden voor eerste-dienst en 6 maanden voor den dienst bij het blijvend gedeelte.

17°. Vergoeding aan militaire wielrijders f 650,00.

De diensttijd van deze categorie van militaire wielrijders, die niet meer tot eene nieuwe verbintenis worden toegelaten, is met 1 Augustus van het loopende jaar geëindigd.

18°. Aflopende betalingen f 292,00. Totaal f 14 566,08⁵. Meer als boven f 64 628,00.

Art. 15. *Kleding en uitrusting*. Toegestaan voor 1900 f 1 419 984. Geraamd voor 1901 f 1 419 030. Minder voor 1901 f 954.

Zooals reeds in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betrekkelijk het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1900 werd medegedeeld, bestaat bij den ondergeteekende het voornemen, om, zoodra de duur van den eersten oefeningstijd der miliciens definitief zal zijn geregeld, die categorie van militairen voor Rijksrekening van kleding en uitrusting te voorzien, waardoor te hunnen aanzien, de rekeningen wegens uitrusting en reserve kunnen vervallen en, in verband daarmee, toekenning van toelage voor eerste uitrusting en dagelijksche toelage voor onderhoud van kleding niet meer noodig is.

Met het oog daarop, wordt thans voor het bedrag, dat wordt geacht noodig te zijn voor aanschaffing en aanmaak van kleding en uitrusting, niet meer tot grondslag genomen het totaal van de sommen, welke voor eerste uitrusting, dagelijksche toelage en nagelaten schuld op de rekeningen wegens uit-

rusting en reserve worden te goed geschreven, doch een bedrag noodig om den voorgestelden voorraad in de magazijnen voltallig te houden, of, wat op hetzelfde neerkomt, het bedrag van de waarde aan kleeding en uitrusting welke gemiddeld per jaar aan onderofficieren en soldaten wordt verstrekt.

De berekening van de sommen, waarmede de rekeningen der militairen zullen worden te goed geschreven, is, in verband met het vorenstaande, als overbodig in den toelichtenden staat achterwege gelaten.

Voor onderhoud van kleeding en uitrusting, aan militairen verstrekt, is minder geraamd, omdat van het ter zake noodige bedrag thans is afgetrokken, de waarde van de stoffen en het leder, aan de werkbazen, tot het doen van herstellingen, uit de magazijnen te verstrekken, terwijl voorts is aangenomen, dat het bedrag van het in 1901 uit te keeren tegoed niet meer zal belooopen dan f 130 000.

In verband met de in uitzicht gestelde verstrekking van kleeding voor Rijksrekening aan miliciens en met de in 1899 in werking getreden bepalingen omtrent het niet opleggen van korting op de soldij aan militairen in het eerste en tweede kwartaal van hun dienstdaag, is het totaal bedrag der inhouding geraamd op f 86 000; eveneens is, naar den maatstaf van 1899, het bedrag, dat vermoedelijk door onderofficieren en soldaten vrijwillig zal worden gestort, lager geraamd.

Art. 18. Voeding en verzorging van paarden. Toegestaan voor 1900 f 1 213 616. Geraamd voor 1901 f 1 210 859. Minder voor 1901 f 2 757.

Minder: Wegens lagere raming ad 2 cent per ration 76 750 rations f 1 533,00. Als boven ad 1 cent per ration 9855 rations f 98,55.

Na het bekend worden van den uitslag der in de maand September 1899 gehouden aanbesteding, werd de aanvankelijke raming met f 28 243,70 verlaagd, welke verlaging echter niet is toegepast op het gedeelte der geraamde kosten voor de laatste twee maanden van 1900, wijl de benooidige fourage voor dat tijdvak niet in de aanbesteding was begrepen.

Tot aantooning van het juiste verschil moet derhalve hier worden gebracht f 28 543,70 — f 23 536 = f 4 707,70. Voor verschil ronde som f 0,10. Totaal f 6 339,35.

Meer: Wegens hoogere raming ad 3 cent per ration 51 465 rations f 1 543,95. Voor het reservekader f 2 038,40. Totaal f 3 582,35. Minder als boven f 2 757.

De gewijzigde ramingen van twee der rationsprijzen houden verband met eene tot stand gekomen verandering in de voorschriften, betreffende de verstrekking van fourage ten behoeve van officiers- en rijkspaarden en de toekenning van de geldelijke vergoeding voor niet in natura verstrekte fourage, alsmede in de samenstelling van de rations fourage.

Art. 19. Huisvesting enz. Toegestaan voor 1900 f 280 200. Geraamd voor 1901 f 273 200. Minder voor 1901 f 7 000.

Minder: Acht regimenten infanterie f 10 000.

Meer: Drie regimenten huzaren, enz. f 3 000. Minder als boven f 7 000

Art. 20. Herstellen en onderhouden van wapenen, ledergoed en paardetuig. Toegestaan voor 1900 f 84.800. Geraamd voor 1901 f 79.800. Minder voor 1901 f 5.000.

Minder: Regiment grenadiers en jagers f 1000. Acht regimenten infanterie f 4000. Minder als boven f 5000.

Art. 21. Oefeningen en onderwijs. Toegestaan voor 1900 f 147.590. Geraamd voor 1901 f 161.055. Meer voor 1901 f 13.465.

Oefeningen.

Meer: Tegemoetkoming voor schietonderricht buiten het leger f 10.000. Subsidie voor volksoefeningen in de gymnastiek f 2500. Totaal f 12.500.

Onderwijs.

Meer: Regiment grenadiers en jagers f 80. Acht regimenten infanterie f 740. Korps genietroepen f 745. Totaal f 1565.

Minder: Drie regimenten veld-artillerie f 300. Vier regimenten vesting-artillerie f 300. Totaal f 600. Na aftrek f 965. Meer als boven f 13.465.

In aansluiting met het voorbereidend militair onderricht, is reeds in het loopende dienstjaar in alle garnizoenen, waar zich een voldoende aantal deelnemers aanmeldden, en voorts in andere gemeenten, waar de beschikking over

particuliere schietbanen kon worden verkregen, de gelegenheid opengesteld om onder leiding van militair personeel schietonderricht te ontvangen.

Het doel van dezen maatregel is in het algemeen den lust op te wekken voor gewerschietoefening en zodoende te bevorderen, dat de miliciens en de kaderreservisten met groot verloff hunne schietvaardigheid behouden, liever nog vergrooten, maar bovendien, dat ook uit hen, die buiten het leger staan, bruikbare schutters worden gevormd en onder hen reeds aanwezige goede schutters gelegenheid vinden hunne geoefendheid te onderhouden.

Aan die schietoefeningen, welke gedurende de maanden Mei, Juni, Juli en Augustus eenmaal per week worden gehouden, kan deelnemen ieder mannelijk ingezetene tusschen 16 en 24 jaar, die kan overleggen een bewijs, dat hij met vrucht het voorbereidend schietonderricht heeft doorlopen.

Het ligt in de bedoeling aan die schietoefeningen gaandeweg uitbreiding te geven.

Het uitgetrokken bedrag, ad f 10.000, dient in de eerste plaats ter bestrijding van de voor die oefeningen noodzakelijke uitgaven, als kosten van vervoer, reiskosten en vergoeding voor het onderwijzend personeel en huur van particuliere schietbanen; terwijl voorts het voornemen bestaat met het bedrag de schietoefeningen van weerbaarheidsverenigingen en het houden van schietwedstrijden te bevorderen.

Behalve aan het bevorderen van de schietvaardigheid is ook groote waarde te hechten aan lichaamsoefeningen als middel tot verhooging van de weerkracht der natie.

Ongetwijfeld toch is gymnastische voorbereiding een krachtige steun bij de militaire opleiding, wijl de gymnastisch ontwikkelde jonge man leniger, behendiger, bevattelijker is dan de in dat opzicht niet geoefende. Van meer belang nog is het, dat de gymnastisch ontwikkelde in het algemeen lichamelijk de sterkste is en beter bestand tegen langdurige inspanning en vermoeienis; eigenschappen, die de zuiver militaire kennis en geoefendheid tot hooger waarde opvoeren en den waarborg schenken, dat daarop te allen tijde kan worden gerekend, ook als groote inspanning en soms ontbering moeten worden gevorderd.

De geoefendheid toch zelfs van den besten schutter zou niet baten, als zij niet gepaard gaat met de fysieke kracht om onder alle omstandigheden het schietwapen te brengen en te gebruiken daar, waar het noodig is.

Gymnastische oefeningen, mits doelmatig geleid, kunnen de volksweerkraft beduidend versterken; zij kunnen de opleiding der militie in het leger in belangrijke mate te hulp komen en mogen dus worden beschouwd als eene hoogst wenschelijke aanvulling van het voorbereidend militair onderricht.

Echter wordt niet beoogd oprichting van gymnastieklokalen, doch bevordering van lichaamsoefeningen in de open lucht, z. g. „volks-oefeningen”. Deze kunnen overal geschieden, hebben, voor wie er mede bekend is, groote aantrekkingskracht, houden alle deelnemers gelijktijdig bezig en mogen daarom doen verwachten, dat zij spoedig bij het volk ingang zullen vinden. Zij vorderen weinig uitgaven en eischen geen kostbare werktuigen.

Bovendien stellen deze oefeningen het geheele lichaam, alle spieren op natuurlijke wijze in beweging, versterken zodoende hart en longen, geven kracht en lenigheid aan alle ledematen, niet het minst aan de beenen, en wekken den geest op tot snel besluiten en vaardig handelen.

In ons land is het voornamelijk het Nederlandsche Gymnastiekverbond, dat zich ten doel stelt het lichamelijk welzijn van het volk in die richting te verhoogen.

Waar nu deze Bond in zijne financieele krachten te kort schiet om zijne werkzaamheid naar eisch uit te breiden, ligt het in de bedoeling zijn streven, dat in zoo hooge mate het legerbelang kan ten goede komen, te steunen door het verleen van eene subsidie tot het bedrag van de op deze begrooting uitgetrokken som van f 2500.

Aan het verleen daarvan zullen o. a. de voorwaarden zijn te verbinden, dat de subsidie niet mag worden aangewend tot verbetering van bestaande of tot inrichting van nieuwe gymnastieklokalen, doch dat zij hoofdzakelijk wordt dienstbaar gemaakt aan de invoering in een zoo groot mogelijk aantal gemeenten van de volks-oefeningen, als hiervoren omschreven; dat die oefeningen in zekeren zin zullen worden beschouwd als voorbereiding en aanvul-

ling van het voorbereidend militair onderricht en dat de z.g. voorturners zooveel mogelijk er toe zullen medewerken, dat de deelnemers aan de volks-oefeningen ook deelnemers worden van bedoeld onderricht en van de schiet-oefeningen, die in de zomermaanden onder leiding van militair personeel worden gehouden.

De voor het regiment grenadiers en jagers en voor de regimenten infanterie hooger geraamde bedragen zijn noodig tot het bestrijden van uitgaven voor prijzen bij het schijfschieten en bij andere nuttige militaire oefeningen, terwijl ten dienste van het korps genietroepen meer wordt aangevraagd voor belooningen aan burger onderwijzers, verbonden aan de korpsschool tot opleiding van kader.

In verband met de wenschelijkheid, om ook bij andere militaire oefeningen dan bij het schijfschieten kleine aanmoedigingsprijzen te kunnen toekennen, is de omschrijving van het artikel eenigszins aangevuld.

Art. 22. Bureel- en andere administratiekosten. Toegestaan voor 1900 *f*115.510. Geraamd voor 1901 *f*117.895. Meer voor 1901 *f*2385.

Meer: Voor den commandant in de Stelling van Amsterdam *f*100. Voor den chef van den generalen staf *f*200. Voor het korps pontonniers *f*20. Voor de regimenten vesting-artillerie *f*1580. Voor het korps pantserfort-artillerie *f*40. Voor het korps torpedisten *f*20. Voor den inspecteur der genie *f*275. Voor het korps genietroepen *f*150. Meer als boven *f*2385.

De verhooging van bureelkosten van den commandant in de Stelling van Amsterdam en van den chef van den generalen staf wordt aangevraagd, omdat in 1901 ten dienste van de bureelen van die autoriteiten noodzakelijk moeten worden vernieuwd enkele vloerkleeden, vloerzeilen, gordijnen, enz. De verhooging voor den inspecteur der genie is noodig, om, ten dienste van diens bureel, eene schrijfmachine te kunnen aankopen, waardoor uitbreiding van bureelpersoneel wordt voorkomen.

Het is voorts gebleken, dat de bedragen, welke voor vergoeding voor bureelkosten worden toegekend aan den commandant van het korps genietroepen en aan de commandanten der compagnieën van de korpsen artillerie te voet, te laag zijn. Tot verhooging van die bedragen wordt geraamd respectievelijk eene som van *f*150 en *f*460 noodig te zijn. De bureelkosten van de betrokken compagniescommandanten kunnen dan met *f*10 per jaar worden verhoogd en, evenals bij het wapen der infanterie, worden bepaald op *f*60.

Ten einde bij de korpsen vesting-artillerie drie burger oppassers op de wapenkamer in dienst te kunnen stellen, is het voor die korpsen geraamde bedrag voor dat doel mede verhoogd met *f*1200.

Art. 23. Kosten, vallende op het voor oefening kampeeren van troepen, enz. Vermits aan het bestuur van den Nederlandschen Postduivenbond geen afkoop-som meer is verschuldigd wegens uitschotten in het belang van den postduivendienst gedaan, is de daartoe betrekkelijke omschrijving uit het artikel weggelaten.

VDE AFDEELING.

Geneeskundige dienst.

Art. 25. Traktementen, enz.: Toegestaan voor 1900 *f*605.540. Geraamd voor 1901 *f*597.840. Voor 1901 minder *f*7.700.

Meer: Een concierge bij het bureel van den inspecteur van den geneeskundigen dienst *f*700,00. Verhooging van daggeld van hospitaal-geëmployeerden wegens dienstjaren *f*273,75. Verhooging van daggeld voor een hospitaalgeëmployeerde in stede van vrije voeding *f*146,00. Totaal *f*1 119,75.

Minder: Verschillende traktementen van officieren van gezondheid, apothekers en paardenartsen bij verandering in rangen en klassen *f*4 200,00. Een kapitein-administrateur van een hospitaal vervangen door een eerste-luitenant *f*600,00. Verschil in de traktementen van officieren van gezondheid, militaire apothekers en paardenartsen wegens dienstjaren *f*1 800,00. Idem van een administrateur van een hospitaal *f*200,00. Een adjunct-commies bij het bureel van den inspecteur vervangen door een eerste-klerk *f*1 100,00. Daggeld voor een werkman bij 's Rijks magazijn van geneesmiddelen *f*500,00. Meerdere aftrek voor hospitaalsoldaten, die de functie van hospitaal-geëmployeerden vervullen *f*419,75. Totaal *f*8 819,75. Minder als boven *f*7 700,00.

Art. 28. Materieel voor den geneeskundigen en den hospitaaldienst. In aansluiting met hetgeen in de Memorie van Toelichting op dit artikel in de ontwerpbegroting voor 1899 is te kennen gegeven, zullen ook in 1901 weder 60 raderbaren ten behoeve van het vervoer van zieken en gewonden in de verschillende liniën en stellingen worden aangeschaft.

In verband met de geringe verhooving van den prijs per stuk met f6, behoeft echter het bedrag, voor 1900 op dit artikel toegestaan, geen verandering te ondergaan.

VIDE AFDEELING.

Studie en onderwijs.

Art. 29. Hoogere Krijgsschool. Toegestaan voor 1900: Oorlog f25 934,00, Koloniën f37 800,00. Totaal f63 734,00. Geraamd voor 1901: Oorlog f26 479,00, Koloniën f38 821,00. Totaal f65 300,00. Meer voor 1901: Oorlog f545,00, Koloniën f1 021,00. Totaal f1 566,00.

Meer: Voor toelagen aan officieren-leerlingen van het leger hier te lande f500,00. Voor toelagen en bijslag aan officieren-leerlingen wegens detachering te Wageningen, te Enschedé en te Amsterdam f410,25. Voor soldijen f365,00. Voor brood f18,25. Voor voeding van Rijkswegen f91,25. Voor kleeding, uitrusting enz. f40,15. Voor huur van eene localiteit ten behoeve van het onderwijs f325,00. Totaal f1 749,90.

Minder: Voor reiskosten voor officieren-leerlingen van het Nederlandsch-Indische leger naar Delft en terug f7,36. Voor huisvesting f106,04. Voor fourage f36,50. Voor uit de militaire bakkerijen te verstrekken brood, voor het personeel beneden den rang van officier, bij de inrichting gedetacheerd f18,25. Voor aanschaffing en aanmaak van uit de centrale en garnizoensmagazijnen van kleeding aan onderofficieren en soldaten te verstrekken kleeding en uitrusting, als voren f15,00. Voor verschil ronde som f0,75. Totaal f183,90. Meer als boven f1 566,00.

Ter voldoening aan het bepaalde in art. 40, sub *a* en *b*, van de wet van 21 Juli 1890 (*Staatsblad* n°. 126) tot regeling van het militair onderwijs bij de landmacht, enz., moet eene localiteit worden gehuurd ten behoeve van het aan de leerlingen van de Hoogere Krijgsschool te geven onderricht in de natuurwetenschappen.

Voor bedoelde huur zijn thans de benodigde gelden uitgetrokken.

Ten gevolge van de opheffing van de Indische Instelling te Delft, zijn geen gelden uitgetrokken voor reiskosten naar Delft en terug voor officieren-leerlingen der Hoogere Krijgsschool, die tot het Nederlandsch-Indische leger behooren en zulks omdat de lessen in de Indologische vakken door de vroegere leeraren van eerstgenoemde inrichting thans te 's-Gravenhage zullen worden gegeven.

In verband hiermede zijn thans voor de reiskosten van bedoelde leeraren van Delft naar 's-Gravenhage en terug de benodigde gelden uitgetrokken.

Art. 30. Koninklijke Militaire Academie. Toegestaan voor 1900: Oorlog f172 642, Koloniën f221 700, totaal f394 342. Geraamd voor 1901: Oorlog f197 869, Koloniën f220 426, totaal f418 295. Meer voor 1901: Oorlog f25 227, totaal f23 953. Minder voor 1901: Koloniën f1 274.

Meer: Voor traktement en toelage van den eersten officier f400,00. Voor verhooving van traktement wegens dienstjaren f266,68. Voor soldijen en verhoogde soldijen f438,00. Voor voeding van Rijkswegen voor het personeel beneden den rang van officier f2,82⁵. Voor kleeding en uitrusting van idem f17,00. Voor huisvesting van idem f400,00. Voor voeding en zakgeld der cadetten f2 912,50. Voor kleeding en uitrusting van idem f1 259,17. Voor algemeene kosten f600,00. Voor vernieuwing en herstelling van ledergoed f250,00. Voor onderwijs f8 406,50. Voor practische exercitiën f250,00. Voor huisvesting en stalling f8 685,00. Voor onderhoud van artillerie-materieel en voor onderhoud en herstelling van verschillende voorwerpen f1 009,19⁵. Voor eeredienst (zitplaatsen in de Hervormde en Rooms-Katholieke kerken) f70,00. Voor fourage f161,13. Voor kleeding van hospitaal-geëmployeerden en versierselen van tamboers f25,00. Voor uit militaire magazijnen van levensmiddelen en slachterijen minder te verstrekken levensmiddelen voor het personeel beneden den rang van officier f124,30. Voor vernieuwing van ledergoed en paardetuig, uit de

centrale en garnizoensmagazijnen van kleding te verstrekken f155,00. Voor vernieuwing van nachtleger, als voren f50,00. Totaal f25 482,30.

Minder: Voor schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage voor onderofficieren, tamboers en hoornblazers f50,00. Voor vernieuwing en onderhoud van paardetuig f900,00. Voor uit de militaire bakkerijen meer te verstrekken brood voor de cadetten f157,17. Voor uit de militaire slachterijen meer te verstrekken vleesch voor idem f422,00. Verschil ronde som f0,13. Totaal f1 529,30. Meer als boven f23 953,00.

Voor voeding en zakgeld, alsmede voor de kleding der cadetten, is meer geraamd in verband met het grooter aantal te verwachten cadetten.

Voor onderwijs is meer geraamd, omdat in den loop van het dienstjaar 1899 is gebleken, dat het daarvoor geraamde bedrag te gering was.

Intusschen bedraagt het thans geraamde bedrag per cadet nog f10 minder dan voor 1899 werd toegestaan.

De verhooving van den post huisvesting en stalling vindt voor een groot deel hare verklaring in de omstandigheid, dat in 1900 geen verving heeft plaats gehad, die thans zeer noodig wordt geacht, en dat voorts, in verband met eene wijziging van de gemeenteverordening betreffende den faecaliënafoer, eene belangrijke wijziging der privaten moet worden uitgevoerd.

De verhooving van den post „onderhoud en herstelling van verschillende voorwerpen” houdt o. a. verband met de aanschaffing van nachtlegerbehoeften voor nieuw aankomende cadetten.

De bedragen welke ten laste van het VIIIste en het Iste hoofdstuk der Staatsbegrooting komen zijn respectievelijk meer en minder dan die, welke voor 1900 waren toegestaan, omdat de aantallen cadetten bestemd voor den dienst hier te lande en voor dien in Nederlandsch-Indië respectievelijk grooter en kleiner zullen zijn dan die voor welke in 1900 gelden zijn toegestaan.

Art. 31. Cadettenschool. Toegestaan voor 1900: Oorlog f66 197, Koloniën f93 353, totaal f159 550. Geraamd voor 1901: Oorlog f73 258, Koloniën f75 962, totaal f149 220. Meer voor 1901: Koloniën f17 391, totaal f10 330. Meer voor 1901: Oorlog f7 061.

Minder: Voor een eerste-luitenant-kwartiermeester en een tweede-luitenant-kwartiermeester meer f200,00. Voor verhooving van traktementen wegens dienstjaren f100,00. Voor traktementen voor burgerlijke beambten f940,00. Voor soldijen en verhoogde soldijen f116,80. Voor voeding en zakgeld der cadetten f4 900,00. Voor kleding en uitrusting van idem f3 185,50. Voor algemeene kosten en onderwijs f1 315,00. Voor fourage f7,30. Voor vernieuwing van nachtleger uit de centrale en garnizoensmagazijnen te verstrekken f150,00. Totaal f10 914,60.

Meer: Voor reinigen van lijfgoederen, borstrokken, werkbrokken en werkkielen van ongetrouwde soldaten f100,00. Voor schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verlies van bagage f40,00. Voor huisvesting en stalling f444,60. Totaal f584,60. Minder als boven f10 330,00.

Ofschoon het eindbedrag van dit artikel minder bedraagt dan voor 1900 is toegestaan, is het gedeelte, dat ten laste van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting is gebracht hooger in verband met het grooter aantal te verwachten cadetten bestemd voor den dienst hier te lande.

In verband hiermede is het bedrag, dat ten laste van het Iste hoofdstuk komt, minder dan voor 1900 is toegestaan.

Art. 32. Hoofdcursus. Toegestaan voor 1900: Oorlog f43 490, Koloniën f54 309, totaal f97 799. Geraamd voor 1901: Oorlog f45 833, Koloniën f53 028, totaal f98 861. Meer voor 1901: Oorlog f2 343, Totaal f1 062. Minder voor 1901: Koloniën f1 281.

Meer: Voor verhooving van traktement wegens dienstjaren f200,00. Voor soldij en toelagen f740,95. Voor brood f87,60. Voor voeding van Rijkswegen f365,00. Voor kleding, uitrusting enz. f152,50. Voor algemeene kosten f350,00. Voor huisvesting f266,64. Totaal f2 162,69.

Minder: Voor een kapitein van het leger in Nederlandsch-Indië minder en een eerste-luitenant van idem meer f1 000,00. Voor aanschaffing en aanmaak van kleding uit de centrale en garnizoensmagazijnen van kleding van onderofficieren en soldaten op rekening te verstrekken kleding en uitrusting voor het personeel beneden den rang van officier bij de inrichting gedetacheerd

f 100,00. Voor verschil ronde som f 0,69. Totaal f 1 100,69. Meer als boven f 1 062,00.

Een der leeraren, een kapitein van het Nederlandsch-Indische leger, zal worden vervangen door een tot dit leger behoorenden eerste-luitenant.

Voor dezen officier is hier het hem toekomende traktement uitgetrokken.

Art. 33. Normaal-schietschool. Toegestaan voor 1900: Oorlog f 31 282, Koloniën f 18 067, Marine f 1 500, totaal f 50 849. Geraamd voor 1901: Oorlog f 35 600, Koloniën f 19 600, Marine f 300, totaal f 55 500. Meer voor 1901: Oorlog f 4 318, Koloniën f 1 533, totaal f 4 651. Minder voor 1901: Marine f 1 200.

Meer: Voor verhooging van traktement na een zeker getal dienstjaren als officier f 600. Voor toelage van 5 officieren van het leger in Nederlandsch-Indië f 1 125. Voor onderhoud, herstelling en verbetering van gebouwen en werken te Waalsdorp en te 's-Gravenhage f 1 000. Idem te Harskamp f 2 100. Totaal f 4 825.

Minder: Voor toelage wegens verblijf in de residentie van 3 officieren van het leger hier te lande f 150. Voor scheeps- en wagenvrachten f 24. Totaal f 174. Meer als boven f 4 651.

De verhooging van de „toelage voor officieren van het leger in Nederlandsch-Indië” met f 1 125 vindt haren grond in de noodzakelijkheid, welke gebleken is, om meerdere officieren van het Indische leger aan de schietcursussen der Normaal-schietschool te doen deelnemen. In verband hiermede is het aantal officieren-deelnemers gebracht van 25 op 30.

Nu op 's Rijks werf te Amsterdam eene gymnastiekschool voor de zeemacht is tot stand gekomen, waar voor het personeel der zeemacht de benoodigde onderwijzers in de gymnastiek, het schermen en het zwemmen kunnen worden gevormd, zullen detacheringen van dat personeel bij de cursussen der Normaal-schietschool niet meer plaats hebben.

In verband hiermede is de bijdrage van het Departement van Marine in de kosten van de Normaal-schietschool verminderd met f 1 200.

De verhooging van het bedrag voor het onderhoud, de herstelling en verbetering der gebouwen te Waalsdorp en te 's-Gravenhage vindt hare verklaring in de omstandigheid, dat voor het onderricht van de onderofficieren het bouwen van eene theorieloods wordt noodig geacht; de verhooging van de onderhoudskosten der gebouwen te Harskamp, zijn noodig geworden, omdat die gebouwen thans geheel in onderhoud zijn gekomen.

VII DE AFDEELING.

Artillerie-inrichtingen enz.

De algemeene inrichting van deze afdeeling heeft geene verandering ondergaan, behalve dat het in rekenplichtig opzicht wenschelijk is gebleken kleine wijzigingen te brengen in de omschrijving der artt. 36, 37, 38, 40 en 41.

Wijders vermeent de ondergeteekende hier de toelichting te moeten laten volgen omtrent de in deze begrooting gedane nadere aanvraag voor de overbrenging der directie van de artillerie-inrichtingen naar Amsterdam, al zijn de uitgaven, die deze overgang medebrengt, uitgetrokken, op de artt. 10, 36 en 109.

De redenen, waarom de ondergeteekende de bedoelde overbrenging noodzakelijk acht, zijn aangegeven in de stukken, welke in dit jaar en in het vorige jaar met de Kamer gewisseld werden naar aanleiding van de toen gedane voordracht om den overgang op 1 Mei 1900 te doen plaats hebben. ¹⁾

Het mag overbodig heeten en zou tot groote uitvoerigheid leiden om een en andermaal te vermelden; slechts acht de ondergeteekende het gewenscht, dat hier het gedeelte der Memorie van Antwoord worde herhaald, waarin kortelijk de redenen werden samengetrokken, waarom de overgang zijns inziens noodzakelijk is.

Dit gedeelte luidde:

„Nu de artillerie-inrichtingen — met uitzondering van een deel der constructie-werkplaatsen en van de te 's-Gravenhage aangewezen commissie van proefneming en geschutgieterij — alle in de Stelling van Amsterdam zijn gevestigd, is een strategisch voordeel verkregen, waarvoor zeer belangrijke bedragen zijn

¹⁾ Zitting 1898—1899, no. 181.

toegestaan, niettegenstaande plaatselijke en persoonlijke belangen noodwendig schade moesten lijden.

„Waar genoegzaam alle onderdeelen zijn gevestigd, behoort ook de centrale leiding te zijn.

„Dit laatste klemt te meer, omdat die centrale leiding in elk geval in oorlogstijd zou moeten overgaan.

„Werd de overbrenging echter tot dan uitgesteld, dan zou zij plaats hebben op een oogenblik dat meer dan ooit kalme, krachtige en onafgebroken centrale leiding noodig is, en dat ook voor andere over te brengen lichamen localiteit vereischt wordt.

„Een ander nadeel zou zijn, dat het betrokken personeel juist ten tijde dat het uitermate werkzaam moest zijn, in zijne bijzondere belangen werd bemoeilijkt door de verhuizing en geplaatst werd in geheel vreemde omgeving, om in wellicht onvoldoende localiteit en met haastig georden archief de hulpbronnen te benutten van eene handelsstad, die zij niet uit ervaring kende, en samen te werken met handelaren, die zij misschien nog moest opsporen.

„En dit alles zonder dat eenig landsbelang zich verzette tegen de overbrenging in vollen vrede, die alle genoemde bezwaren in voordeelen zou omzetten.

„Met waardeering werd dan ook door den ondergeteekende ontwaard, dat al zijn bij de Kamer bedenkingen gerezen, in het Voorloopig Verslag geen betoog wordt aangetroffen om de directie der artillerie-inrichtingen te Delft te laten.”

Uit deze resumptie blijkt, dat de gedachtengang van den ondergeteekende, in hoofdlijnen geschetst, was:

1°. waar het overgrootste deel van een zeer uitgebreide fabriekszaak is gevestigd, behoort ook haar algemeene leiding te wezen;

2°. waar tonnen goude zijn uitgegeven om het overwegende voordeel te erlangen, dat de artillerie-inrichtingen tot het uiterste aan de landsverdediging kunnen medewerken, is het noodzakelijk dat grondige bekendheid — ook persoonlijke — worde verkregen met de hulpbronnen en de leveranciers, die in de Stelling van Amsterdam aanwezig zijn en tot welke men bij een beleg beperkt kan zijn;

3°. die bekendheid wordt niet alleen het best, maar in voldoende mate zelfs uitsluitend verkregen, indien de centrale leiding ook in tijd van vrede arbeid in het centrum der Stelling, waar alle takken van handel zijn vertegenwoordigd.

Met deze denkbeelden hebben zoowel de chef van den generalen staf als de commandant der Stelling van Amsterdam en de directeur der artillerie-inrichtingen hunne instemming betuigd, en wanneer de ondergeteekende zich afvraagt, waarom zij de goedkeuring der Kamer niet hebben mogen verwerven, dan schijnt het hem bij herlezing van de schriftelijke en mondelinge behandeling der zaak toe, dat niet zoo zeer bezwaar bestond tegen een werkzaamstelling aan de Hembrug als te Amsterdam.

Na de gevallen beslissing heeft de ondergeteekende andermaal ernstig overwogen of hij de voorgenomen overplaatsing mocht laten varen. Hij kwam echter ook toen tot het besluit, dat dit zeer ten nadeele van 's lands belang zou zijn.

Hoe toch is thans de toestand?

De directeur der artillerie-inrichtingen, de centrale leider van het groote geheel, ziet de voornaamste inrichtingen genoegzaam nooit; mondeling overleg met de onder hem werkzame hoofden is vrij wel uitgesloten en als hij bij mobilisatie beperkt is tot leveranciers binnen de Stelling van Amsterdam, kent hij de daar aanwezige hulpbronnen niet, omdat in vreedstijd verzuimd is hem de kennis te verschaffen, welke alleen langdurige werkzaamheid ter plaatse en daaruit voortspruitende uitbreiding van handelsbetrekkingen geven kunnen.

Van de werktuigkundige ingenieurs, wier werkzaamheid natuurlijk op het nauwst verband houdt met de werktuigelijke inrichting der fabrieken, het toezicht daarop en het onderhoud daarvan, is de hoofdingenieur ver verwijderd van de Hembrug, waar voor honderdduizenden aan werktuigen staan, die weldra volgens de beslissing der Kamer omtrent den aanmaak der wapenen M. 95 met nog ongeveer f 50 000 zullen worden vermeerderd, ongerekend de jaarlijksche aanvulling.

Verreweg het grootste deel van alle behoeften, die voor den jaarlijkschen

aanmaak en voor de verstrekkingen noodig zijn, worden aan de Hembrug geleverd, maar het hoofd der keurings-commissie en de onder dezen gestelde administratieve werkkrachten, bevinden zich ver van daar.

Daar de hoofdleiding dus in alle opzichten uit de verte geschiedt, ontstaat er herhaaldelijk onvolkomen inlichting, heen- en weerzenden van stukken en tijdverzuim, die altijd nadeelig en soms ook noodeloos kostbaar zijn.

Zulk een toestand, waarvan de ondervinding voortdurend meer de nadeelen bewijst, mag, naar de overtuiging van den ondergeteekende, niet bestendig worden. Dit heeft dan ook nooit in de bedoeling gelegen, want, gelijk de ondergeteekende bereids de eer had aan de Kamer mede te deelen, werd de overgang der directie reeds in 1896 door zijn ambtsvoorganger als een natuurlijk gevolg van de overbrenging der artillerie-inrichtingen beschouwd en voorbereid. Het sinds dien door den ondergeteekende ingesteld onderzoek deed ook hem de noodzakelijkheid van den overgang inzien, terwijl reeds bleek, dat alle militaire autoriteiten, die in deze van advies moesten dienen, met het denkbeeld instemden.

Het is om deze redenen, dat de ondergeteekende zich verplicht achtte den bedoelden overgang weder voor te dragen. Alvorens hiertoe over te gaan heeft hij mede nauwkeurig overwogen, of de plaats van vestiging Amsterdam of Hembrug moest zijn.

Reeds in de gewisselde stukken heeft de ondergeteekende medegedeeld hoe aanvankelijk het voornemen heeft bestaan om de directie aan de Hembrug zelve te vestigen, maar hoe daarvan werd teruggekomen op den bepaalden wensch van den directeur der artillerie-inrichtingen en de nadere beschouwing van deze aangelegenheid.

In dit opzicht nu meent de ondergeteekende bijzondere waarde aan de meening van den genoemden directeur te moeten hechten en zulks om de volgende reden.

De vraag of de directie in 's lands belang binnen de Stelling van Amsterdam moet zijn gevestigd is een algemeene, waarbij verschillende overwegingen gelden, welke niet enkel en zelfs niet voornamelijk op het bestuur der artillerie-inrichtingen zelve betrekking hebben, maar vooral op de belangen der nationale verdediging. Hier heeft dus het gevoelen van genoemden directeur slechts bijkomende waarde, maar geldt vooral het advies van den chef van den generalen staf en den betrokken stellingcommandant.

Zoodra echter die algemeene vraag is beantwoord, komt de engere keuze, die zou kunnen omschreven worden in de vraag:

„Waar moet binnen de Stelling van Amsterdam de directie gevestigd zijn om haren arbeid het meest vruchtdragend te maken?”

Bij deze vraag is natuurlijk de directie der artillerie-inrichtingen in de eerste plaats betrokken. Blijkens de schriftelijke behandeling der zaak, scheen ook de Kamer in dit gevoelen te deelen, en waren er zelfs leden die vermeenden dat het oordeel van dien directeur ook bij de meer algemeene strekking der vraag in de eerste plaats moest gelden.

Toch is de ondergeteekende omtrent de meening der Kamer in twijfel geraakt, omdat bij de mondelinge behandeling, geheel in strijd met het door meerbedoelden directeur met klem uitgesproken oordeel, op den voorgrond werd gesteld, dat voor eene overplaatsing der directie naar de Hembrug veel zou zijn te zeggen, maar niet voor eene werkzaamstelling te Amsterdam.

De ondergeteekende meent ook hierom, dat het niet overbodig is de voordeelen, die Amsterdam in deze boven de Hembrug aanbiedt, nader uit een te zetten.

De werkkring der directie is van veelvoudigen aard. Zij voert de onderhandelingen met de leveranciers van materialen, werktuigen en andere benodigdheden; zij regelt en neemt deel aan verschillende keuringen en verstrekkingen, houdt oppertoezicht over de werktuigelijke inrichting; verdeelt den arbeid over de artillerie-inrichtingen; heeft de hoofdleiding van den aldaar plaats hebbenden aanmaak en is belast met de uit een en ander voortvloeiende administratie en briefwisseling. Een deel van dien arbeid, bijv. de keuringen, moet aan de Hembrug geschieden; een ander deel, met name de bureelwerkzaamheden en de opperleiding, zouden daar (mits niet in de onmiddellijke nabijheid der verschillende inrichtingen) *kunnen* plaats vinden, indien hierdoor niet noodeloos tijd verloren ging en kosten veroorzaakt werden. Voor het

hoogst gewichtige deel van den arbeid, dat directe aanraking met den handel en de nijverheid en voorbereiding in deze voor den oorlogstoestand medebrengt, is vestiging aan de Hembrug bepaald onraadzaam.

Het bleek bij de mondelinge behandeling in de Kamer, dat omtrent de redenen, die voor den afstand van de verblijfplaats der directie der artillerie-inrichtingen gelden, misverstand bestaat.

Vooreerst werd de meening uitgesproken, dat de directie steeds te midden der bedoelde inrichtingen verblijf heeft gehouden. Dit is echter een vergissing; de directie is gehuisvest in een afzonderlijk gebouw, dat zelfs op betrekkelijk grooten afstand was gelegen van de werkplaatsen voor aanmaak van draagbare vuurwapenen en munitie. Mocht uitsluitend de hier besproken onderlinge afstand in rekening worden gebracht, dan zou er geen bewaar bestaan om aan de Hembrug een geheel nieuw directiegebouw op te trekken, zoover verwijderd van de artillerie-inrichtingen, dat vermenging van den dienst bij die inrichtingen en bij de directie was buitengesloten. Maar stellig zou het verkeerd zijn in *dezelfde* gebouwen de bureelen der directie en inrichtingen te vestigen; de ondergeteekende onderschrijft geheel de meening van den directeur, dat de goede gang van den dienst en de zelfstandigheid der hoofden daaronder zouden moeten lijden.

Voor een oogenblik aannemende, dat een afzonderlijk directiegebouw aan de Hembrug werd gesticht, zou het personeel, waarvan met name de officieren en met hen in rang gelijkstaanden wel allen te Amsterdam zouden moeten wonen, naar de Hembrug moeten worden vervoerd, wat tot noodloze kosten zou leiden en binden zou aan vertrekuren van booten of treinen, wat niet alleen tijdverlies medebrengt, maar ook het komen vóór en het terugkomen na bureeltijd bemoeilijkt en dus den arbeid belemmert. Wijders kan de meening dat het overleg met de hoofden der inrichtingen dan gemakkelijker is dan te Amsterdam, door den ondergeteekende niet worden gedeeld, omdat alle hoofden van werkplaatsen in laatsigenoemde stad wonen en er dus hoegenaamd geen bezwaar kan bestaan, dat zij zich voor hun vertrek naar of na terugkomst van de Hembrug naar de directie begeven, indien de directeur hen verlangt te raadplegen.

Beschouwt men nu het deel van den arbeid der directie, dat aanraking met den handelswereld behoeft, dan schijnt het vanzelfsprekend dat vestiging aan de Hembrug, als te ver gelegen van het centrum van den handel, beslist is te ontraden. Dienaangaande deed de ondergeteekende op blz. 4 der vorenvermelde Memorie van Antwoord opmerken, dat elk lichaam, hetwelk met den handel in aanraking komt, voor zijn vestiging een punt in het centrum, maar geenszins de buitenomtrek van den handelsplaats tracht te verkrijgen. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat de plaatsing der artillerie-inrichtingen aan de Hembrug niet is geschied, omdat men ze liever daar dan te Amsterdam wenschte, maar omdat dit aan goede verkeerswegen gelegen terrein kosteloos kon verkrijgen en zoodoende vele tienduizenden uitwon, die voor zoodanig terrein in Amsterdam betaald en aan meerdere fundeering besteed zouden moeten zijn.

In de Kamer werd de meening geuit, dat de directie niet juist te Amsterdam behoefde gevestigd te zijn om aanraking met de Amsterdamsche handelaren te verkrijgen. Dit kon ook geschieden door tusshenkomst van de hoofden der inrichtingen, die allen te Amsterdam wonen. Hierbij is echter niet in aanmerking genomen, dat de bureelen der bedoelde hoofden niet te Amsterdam zijn gelegen en dat, al ware dit wel zoo, toch niet aan hoofden van inrichtingen, die een geheel anderen en veelomvattenden werkkring hebben, opgedragen kan worden den arbeid te verrichten, die tot de taak der directie behoort.

Aldus blijkt, dat, indien aan de Hembrug een afzonderlijk bureelgebouw voor de directie werd opgericht, die bouw — de belangrijke kosten daargelaten — geen voordeelen maar slechts nadeelen zou hebben. Men bedenke hierbij, dat de lokalen aan de Hembrug, die door den ambtsvoorganger van den ondergeteekende aanvankelijk voor de directie bestemd werden, thans allen voor andere doeleinden zijn ingenomen, en dat, indien dit niet geschied ware, voor die doeleinden nieuwe ruimten hadden moeten gebouwd worden.

Waar overigens door de Kamer werd vermeend, dat verschil van inzicht in deze bestond, tusschen den ondergeteekende en diens onmiddellijken ambtsvoorganger, mag niet uit het oog verloren worden, dat laatstgenoemde aftrad toen de overgang der directie slechts een beginsel was aangenomen, maar de uitvoering zelve nog slechts een begin van regeling had verkregen. Het is toch alleszins aannemelijk, dat, wanneer ook al aanvankelijk aan eene plaatsing bij de Hembrug werd gedacht, de redenen, die de directeur der artillerie-inrichtingen tegen die plaatsing aanvoerde, den voornoemden ambtsvoorganger van den ondergeteekende, evenzeer als dezen voor het minder wenschelijke dier plaatsing zouden hebben overtuigd, toen de plannen voor de overbrenging der directie meer nauwkeurig werden uitgewerkt.

Hoe dit echter ook zij, vast staat dat thans geen enkele autoriteit de plaatsing der directie aan de Hembrug aanraadt en dat dit van het meeste belang is, omdat nu over die plaatsing moet worden beslist.

De kosten, die aan de overbrenging zijn verbonden, zijn — gelijk uit de gewisselde stukken bleek — gering, met name wanneer zij gesteld worden tegenover hetgeen thans bij eene vestiging aan de Hembrug noodig zou zijn. Zij bestaan uit de verbouwing van de woning van den magazijnmeester in het arsenaal te Amsterdam, waarvoor *f* 8500 wordt gevorderd, terwijl de kosten voor toelagen en tegemoetkomingen zijn te begrooten op *f* 2300 's jaars. Hiertegenover staat als vermindering de thans voor het directiegebouw jaarlijks betaalde huur, zijnde *f* 1050.

Het ligt in de bedoeling den overgang der directie te doen plaats hebben op 1 Mei 1901.

Art. 34. Jaarvedden van burgerlijke ambtenaren, enz. De nieuwe regeling van traktementen, waarvan in de Memorie van Toelichting, behoorende bij het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1900, werd gezegd, dat zij in bewerking was, is volgens de op bladz. 19 van die Memorie vermelde beginselen in werking getreden en voldoet voorloopig goed.

Art. 35. Daggelden, werkloonen, enz. De noodzakelijke vermeerdering van den aanmaak aan de munitiefabriek, die bij art. 37 wordt toegelicht, heeft verhooging van het arbeidsloon aan die werkplaatsen tot natuurlijk gevolg. Dat niettemin het totaal van art. 35 slechts weinig hooger dan voor het loopende jaar behoefde te worden uitgetrokken, wordt veroorzaakt, doordat de aanmaak van wapenen M. 95, gelijk in genoemd jaar voor de aanschaffingen ten behoeve van die wapenen geschiedde, op een afzonderlijk artikel (art. 108) is uitgetrokken.

Art. 36. Kosten vallende op den dienst bij de artillerie-inrichtingen. De omschrijving van dit artikel heeft eene kleine uitbreiding ondergaan, ten einde te gemoet te komen aan een bij de Algemeene Rekenkamer gerezen bezwaar tegen de verevening der kosten van brandstoffen voor de pantsersforten. De in het algemeen voor brandstoffen noodzakelijk gebleken vermeerdering kan hierdoor echter niet worden verklaard; zij is een gevolg van de algemeen bekende prijsverhooging, zoodat het dan ook nog zal moeten blijken of de raming voldoende rekening heeft gehouden met die stijging.

De kosten voor de onderdeelen *b* en *g* zijn mede moeten verhoogd worden; het verschil tusschen 1900 en 1901 is echter niet alleen een uitvloeisel van vermeerderde behoefte, want ook voor eerstgenoemd jaar was eene verhooging aangevraagd. De ondergeteekende heeft echter ten vorigen jare gemeend die vermeerdering niet te moeten overnemen, omdat hij van hare noodzakelijkheid niet overtuigd was. Nu echter de uitkomst geleerd heeft, dat de raming is moeten overschreden worden, heeft hij zich verplicht gezien, de hoogere aanvraag te doen.

Het verschil voor het onderdeel *c* wordt veroorzaakt, doordat de projectielengtieterij thans deel uitmaakt van de munitiefabriek, waardoor het noodig is gebleken voor eerstgenoemde werkplaats boekwerken aan te schaffen, die laatstgenoemde kon ontberen.

Art. 37. Aanschaffing van geschut, enz. De belangrijk hoogere aanvraag voor dit artikel is voor het overgrootste deel een gevolg van de voorgenomen aanschaffing van de kanonnen voor de koepels van het fort bij Velsen en een deel der daarbij benodigde munitie. Voor een en ander is *f* 110 000 moeten worden uitgetrokken.

Overigens gaat de aanmaak op gelijken voet als in de laatste jaren door behalve dat het noodzakelijk is gebleken de vervaardiging van munitie voor snelvuurgeschut, maar vooral van buizen voor de verschillende projectielen, eenigszins meer te bespoedigen, hetgeen eene verhooging van het benodigde voor ernstvuurwerken onvermijdelijk maakte.

Ook voor dit artikel is de omschrijving eenigszins gewijzigd, voornamelijk met het doel om, als dit noodig mocht blijken, een deel van het vereischte draai- en schaaftwerk door de particuliere nijverheid te kunnen doen verrichten.

Art. 38. Aanschaffing van draagbare wapenen, enz. De verhooging, die dit artikel heeft moeten ondergaan, wordt uitsluitend veroorzaakt door het groote patronenverbruik, dat een gevolg is van de zeer vermeerderde gelegenheid tot oefening in het schieten en van den steun, die door het verstrekken van patronen aan het houden van wedstrijden in het schieten gegeven wordt. De aanvraag voor onderdeel *d* kon voor 1901 worden weggelaten, omdat de patronen voor kamerschietoefeningen zijn vervangen door Margapatronen, die uit onderdeel *f* worden verkregen, hetgeen dus bij de beoordeeling van het verschil in de aanvraag ten behoeve van dit onderdeel voor 1900 en 1901 in het oog gehouden moet worden.

De toevoeging aan het slot der omschrijving van dit artikel is een gevolg van eene briefwisseling met de Rekenkamer, waarbij deze scherpere scheiding wenschte tusschen de aanschaffing van materialen op dit artikel en op art. 40.

Art. 40. Onderhoud van het paardetwig en het materieel der artillerie, enz.

De verhooging, die onderdeel *f* van dit artikel heeft ondergaan is niet van blijvenden aard. Zij is een gevolg van verbeteringen en vereenvoudigingen, die in het materieel voor het leggen van torpedo's mogelijk bleken en wellicht geheel uit de thans aangevraagde verhooging kunnen bestreden worden.

De aanvraag voor golfijzer ten behoeve van den batterijbouw is mede eene afloopende; zij zal nochtans gedurende eenige jaren noodig blijken en heeft ten doel om den batterijbouw bij mobilisatie en bij oefeningen te bespoedigen door gebruik te maken van dekkingen van golfijzer, die een aanzienlijk weerstandsvermogen tegen de uitwerking der tegenwoordige artillerie-projectielen bezitten.

De meest beteekenende verhooging van dit artikel betreft echter het onderdeel *g*. Toen in het jaar 1897 de VIIde afdeling van hoofdstuk VIII der Staatsbegroting eene andere inrichting verkreeg, werd de hier beschouwde post voor de eerste maal op de begroting gebracht. Daarmede werd beoogd te voorzien in het belangrijke gebrek, dat eene jaarlijksche begroting slechts in de benodigdheden voor een enkel jaar voorziet, maar niet in hetgeen noodig is om bij mobilisatie bij de dan zeer vermeerderde behoeften aan de artillerie-inrichtingen met volle kracht te kunnen werken.

Het verlenen van kredieten, hoe ruim ook, zou dan voor verschillende materialen wellicht niet baten, omdat geenszins al het benodigde in het eigen land kan worden verkregen en men ten opzichte van aanvoer uit het buitenland geheel afhankelijk is van de bij mobilisatie bestaande toestanden. Het is dus beslist noodzakelijk te allen tijde in het bezit te zijn van een voorraad materialen, die voor een zeker aantal maanden van het buitenland onafhankelijk maakt.

Intusschen is gebleken dat in deze hoogst belangrijke behoefte niet kan worden voorzien door de betrekkelijk geringe som, die hiervoor sinds 1897 telken jaren werd aangevraagd, maar dat het althans gedurende enkele jaren noodig zal wezen hiertoe hogere bedragen aan te wijzen.

De voorziening in de hierbedoelde behoefte houdt uit den aard der zaak verband met de meerdere verkrijging van bergruimte, waarin echter gaandeweg voorzien wordt door de steeds gunstiger wordende toestanden aan de Hembrug.

Art. 41. Waarnemingstoestellen, enz. Het is gaandeweg meer noodig gebleken om bij de oefening in den waarnemingsdienst van rijwielen gebruik te maken. Voor de officieren kan te dezen opzichte volstaan worden met het uitkeeren van eene vergoeding aan hen, die in het bezit zijn van een eigen rijwiel, maar voor het kader dient het Rijk zelf rijwielen te bezitten. De wijziging in de omschrijving van art. 41 en van het onderdeel *a* van dit artikel houdt rekening met deze behoeften; het voor dit onderdeel in 1900 uitgetrokken bedrag behoefde evenwel niet verhoogd te worden.

VIII^{STE} AFDEELING.

UITGAVEN VOOR DEN DIENST DER GENIE.

Inrichting van de begrooting.

In aansluiting met de ten vorigen jare gevolgde regeling en met het daarentrent gestelde in de Memorie van Toelichting (Gedrukte Stukken 1899—1900, 2, n°. 2, bladz. 20 en 21) heeft de ondergeteekende gemeend de herstellingen en voorzieningen, die geacht mogen worden tot het eigenlijke onderhoud der gebouwen en werken te behooren, bij de bedragen voor de verving en het gewone onderhoud (in den toelichtenden staat bij de artt. 43—46 en 54 vermeld onder *a*) te moeten opnemen, en slechts die belangrijke voorzieningen en werken afzonderlijk in den toelichtenden staat te moeten vermelden, welke door hunnen aard niet bepaald tot het gewone onderhoud kunnen worden gerekend.

De laatstgenoemde voorzieningen, waarvoor per commandement jaarlijks een zeker bedrag moet worden uitgetrokken, onder de buitengewone uitgaven te vermelden, wordt minder doelmatig geacht.

In dezen gedachtengang bleek het noodig, het gezamenlijk bedrag van de hiervóór genoemde artikelen der VIII^{ste} afdeling eenigszins te verhoogen, en in verband daarmee de XVII^{de} afdeling nagenoeg even zooveel lager te ramen.

Ter bevordering van het gemakkelijke overzicht werd de inrichting van den staat eenigszins gewijzigd en werden onder de voor 1900 toegestane bedragen de sommen voor onderhoud en herstellingen samengevoegd.

A. *Materieel der genie en kazerneering.*

Artt. 43 en 46. Voor zoover de aard der verschillende in den toelichtenden staat onder *b* genoemde posten door de omschrijving daarvan niet voldoende wordt toegelicht, zij dienaangaande nog het volgende medegedeeld.

Art. 43. 1ste Genie-commandement. Het maken van eene basaltglooiing tegen het buitenbeloop van het glacis langs de Merwede en de Maas te Woudrichem wordt noodig geacht, ter verdere voorkoming van de zich herhalende beschadiging door hoogwater en van den voortdurend toenemenden afslag.

Het maken van een paardenspoor van klinkers op het midden van den weg van het glacis, wordt noodig geacht, ter vermindering van de onderhoudskosten aan dezen weg, die door het drukke vervoer, vooral gedurende het aardappelen- en suikerbietenvervoer, veel te lijden heeft.

Art. 47. Huur. Voor de berekening van het bedrag van dit artikel is, evenals in vorige jaren, ook thans weder, voor zooveel betreft de woninghuur die voor gehuwde militairen wordt noodig geacht, tot maatstaf genomen de som, die gedurende het eerste kwartaal van 1900 tot gelijk einde is noodig geweest.

Dit bedrag moest echter, evenals dat berustende op loopende huurcontracten voor de verdere gebouwen, terreinen, enz., ook in verband met de gebleken noodzakelijkheid van de uitbreiding van oefeningsterreinen, hooger dan ten vorigen jare worden geraamd.

Art. 49. Aanschaffing van kaarten en instrumenten. Dit artikel is *f* 300 hooger geraamd, in verband met de gebleken meerdere behoefte.

Art. 50. Materieel der genietroepen. Dit artikel is *f* 2190 hooger geraamd, ten behoeve van de aanschaffing van materieel voor de spoorwegcompagnie en van de verbetering der gereedschapsuitrusting der veldcompagnieën.

Art. 52. Vernielingen en opruimingen. Dit artikel is *f* 1900 hooger geraamd ten behoeve van de aanvulling van het materieel voor de vernielingen door het veldleger, waarvan een gedeelte bij proefnemingen en oefeningen werd verbruikt.

Art. 53. Practische oefeningen bij en onder leiding van de genietroepen. Hiervoor is een bedrag van *f* 770 meer noodig gebleken ten behoeve van de pionieroefeningen der cavalerie, die thans niet bij het korps genietroepen, maar onder leiding van personeel van dat korps bij de regimenten cavalerie

plaats vinden, waardoor de kosten wel is waar iets hooger zijn geworden, maar ook de oefeningen zijn gebaat.

B. *Artillerie-inrichtingen.*

Art. 54. In overeenstemming met het hier voorgestelde omtrent de artt. 42 tot 45, is ook bij dit artikel onder de toegestane bedragen voor 1900 de som voor onderhoud en voor herstellingen tot één bedrag samengevoegd.

Voorts is thans bij dit artikel, in overeenstemming met de artt. 42—45, een bedrag uitgetrokken voor kleine herstellingen enz., waarvan de behoefte eerst in den loop van het dienstjaar blijkt.

IXDE AFDEELING.

Aankoop van brood en kosten van de militaire bakkerijen, van de militaire slachterijen en van de militaire magazijnen van levensmiddelen.

Art. 55. *Aankoop van brood en toelagen wegens gemis van brood.* Toegestaan voor 1900 f 76 926. Geraamd voor 1901 f 90 633. Voor 1901 meer f 13 707.

Er wordt geraamd dat over 1901 een aantal van 575 000 rations brood meer zal worden aangekocht dan in 1900 is uitgetrokken; daarentegen zal een gelijk aantal rations minder uit de militaire bakkerijen worden verstrekt (zie ook bij art. 57).

Art. 56. *Traktementen, toelagen, enz. van het personeel bij de militaire bakkerijen.* Toegestaan voor 1900 f 66 450. Geraamd voor 1901 f 64 050. Voor 1901 minder f 2 400.

Men vermeent in 1901 met het minder aangevraagde bedrag voor daggelden en arbeidsloozen van de geëmployeerden te kunnen volstaan.

Art. 57. *Aankoop van graan, enz. voor de broodbereiding.* Toegestaan voor 1900 f 356 644. Geraamd voor 1901 f 295 742. Voor 1901 minder f 60 902.

In verband met den aftrek van een hooger aantal rations brood (zie bij art. 55) en met de vermindering van de graanprijzen waardoor het te bakken ration brood op 4⁵ cent kan worden gesteld, wordt het voor 1901 aangevraagde bedrag voldoende geacht.

Art. 59. *Aankoop van vee, van verduurzaamde en andere levensmiddelen, enz.* Toegestaan voor 1900 f 2 055 246. Geraamd voor 1901 f 1 957 823. Voor 1901 minder f 97 423.

Evenals bij de artikelen 55 en 57 is op dit artikel een hooger percent afgetrokken voor rations levensmiddelen, die gerekend worden minder noodig te zijn, terwijl de prijs per ration, in verband met de prijzen, die geacht worden voor de levensmiddelen te moeten worden betaald, met 1 cent minder is uitgetrokken.

XDE AFDEELING.

Centrale en garnizoens-magazijnen van kleeding en uitrusting.

Art. 60. *Personeel van de centrale magazijnen.* Toegestaan voor 1900 f 121 130. Geraamd voor 1901 f 125 000. Voor 1901 meer f 3 870.

Meer: een opzichter bij de modelkamer bij het centraal magazijn te Delft f 600. Verhooging van daggelden en arbeidsloozen voor mindere geëmployeerden f 6 470. Totaal f 7 070.

Minder: een keurmeester (burgerambtenaar), wordt niet vervangen f 2 400, een kapitein-administrateur van kleeding, keurmeester, vervangen door een eerste-luitenant-kwartiermeester f 600; wegens verhooging van dienstjaren: een kapitein minder, en een eerste-luitenant-kwartiermeester meer, verschil f 200. Totaal f 3 200. Meer als boven f 3 870.

Het voornemen bestaat, om de werklieden van de 2de en 3de klasse bij de centrale magazijnen van de militaire kleeding en uitrusting na een bepaald aantal dienstjaren in eene hoogere klasse te doen opklommen, voor welk doel eene verhooging van de daggelden ten bedrage van f 400 is geraamd.

Wijders is het wenschelijk geacht, de daggelden van de werklieden bij het centraal magazijn van militaire kleeding en uitrusting te Woerden gelijk te stellen met die van de werklieden van het centraal magazijn te Delft, waaraan eene meerdere uitgaaf wegens daggelden verbonden is van f 2470.

Art. 62. Magazijnskosten, vernieuwing en onderhoud van kampements-effecten, enz. Toegestaan voor 1900 f 55 500. Geraamd voor 1901 f 45 500. Voor 1901 minder f 10 000.

De voorraad kampdekens komt in 1900 compleet.

In verband daarmee kan het voor 1901 op dit artikel aangevraagde bedrag minder worden geraamd dan voor 1900 is toegestaan.

XI^{de} AFDEELING.

Art. 65. Militaire verkenningen en Topographische Inrichting. Voor traktementsverhoogen van 2 adjunct-commiezen-graveurs en van 1 eerste-klerk-fotograaf, elk ad f 100, is een bedrag van f 300 uitgetrokken.

XII^{de} AFDEELING.

Verplaatsing van personen en goederen.

Art. 67. Reiskosten enz. Toegestaan voor 1900 f 89 000. Geraamd voor 1901 f 106 000. Meer voor 1901 f 17 000.

In 1896 heeft in de provinciën Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuidholland eene keuring van voor den krijgdsdienst geschikte paarden plaats gehad.

Uit de sedert van burgemeesters in genoemde provinciën ontvangen mededeelingen is gebleken, dat onder de toenmaals geschikt bevonden paarden vele mutatiën hebben plaats gehad, zoodat in tal van gemeenten het aantal paarden, dat alsnog op de verzamellijsten voorkomt, aanmerkelijk geringer is dan het getal, dat hij mobilisatie door die gemeenten ten behoeve van den krijgdsdienst zoude moeten worden geleverd.

Uit dezen toestand, welke natuurlijk nog steeds verergert, kunnen belangrijke nadeelen ontstaan, omdat het voor de marsch- en slagvaardigheid van het leger van groot belang is, dat bij mobilisatie ten spoedigste het zeer aanzienlijk aantal benoodigde, voor den dienst geschikte paarden kunne worden verkregen.

Het ligt daarom in het voornemen van den ondergeteekende om, indien de noodige gelden beschikbaar worden gesteld, in 1901 in bovengenoemde provinciën andermaal eene keuring als de hierbedoelde te doen plaats hebben. Voor dat doel is dit artikel met een bedrag van f 17 000 verhoogd.

Art. 68. Scheeps- en wagenvrachten, enz. Toegestaan voor 1900 f 236 000. Geraamd voor 1901 f 240 000. Meer voor 1901 f 4 000.

Het meerder geraamde is een gevolg van de uitbreiding van het voorbereidend militair onderricht.

XIII^{de} AFDEELING.

Verschillende uitgaven.

Art. 87. Vermits de Tweede Kamer der Staten-Generaal in hare vergadering van 4 April 1900 heeft besloten, zich te vereenigen met de conclusie van de Commissie, in wier handen zijn gesteld de inlichtingen op het tweede verzoek van G. N. H. VAN RIESEN, gewezen pikeur te Zwolle, in welke conclusie o. a. aan ondergeteekende verzocht werd, het besluit der Kamer van 1 Juni 1898 nogmaals in ernstige overweging te nemen, is hieraan door den ondergeteekende voldaan.

Als gevolg hiervan is hij tot het besluit gekomen, bij de onderwerpelijke begrooting voor te stellen, aan den heer VAN RIESEN over de jaren 1894—1895, 1895—1896 en 1896—1897, voor het door hem aan de leerlingen van den hoofdcursus gegeven rijkunstig onderricht dezelfde verhooging per les en per leerling ad f 0.20 toe te kennen, welke door dien heer gedurende het leerjaar 1893—1894 is genoten.

De volgende overwegingen hebben ondergeteekende tot dit besluit geleid.

Waar voor laatstgenoemd leerjaar als maatstaf voor de verhooging heeft gegolden de omstandigheid, dat gedurende de onderhandelingen met de gemeente Kampen, aan den heer VAN RIESEN geene zekerheid kon worden gegeven, hoelang nog door het Rijk van zijne diensten gebruik zou worden gemaakt, is de ondergeteekende tot de conclusie gekomen, dat, waar diezelfde omstandigheid zich gedurende de overige leerjaren, tot het eindigen van de lessen, heeft voorgedaan, er op dien grond ook termen zijn, denzelfden maatregel toe te passen.

Naar den maatstaf berekend, welke voor 1893—1894 heeft gegolden, is het bedrag van de tegemoetkoming op f 1608,40 gesteld.

Art. 88. Kosten, verbonden aan de werkzaamheden van de Permanente Commissie voor de voorbereiding van de approviandeering der Stelling van Amsterdam, enz. Vermits omtrent de samenstelling van de hierbedoelde Commissie (zie Memorie van Antwoord naar aanleiding van het Voorloopig Verslag der 2de Kamer betreffende de Vestingbegroting, dienst 1899) nog geene beslissing is kunnen genomen worden, en het tijdstip waarop zij in het leven zal geroepen worden, ook in verband daarmee, nog niet kan worden vastgesteld, kunnen de uitgaven, in de omschrijving van het artikel bedoeld, niet met eenige zekerheid worden geraamd en zijn deze mitsdien voor „Memorie” uitgetrokken.

XIVDE AFDEELING.

Nonactiviteits-traktementen, pensioenen, gagementen, onderstanden, lijfrenten, toelagen en wachtgeld.

Artt. 90, 91 en 92. Pensioenen. Volgens de bij deze begroting overgelegde staten beloopt het totaal der op 31 Mei 1900 in de onderscheidene pensioenregisters ingeschreven pensioenen eene som van f 2 428 269,50 tegen eene som van f 2 444 596 op hetzelfde tijdstip in 1899. Het wijst mitsdien eene vermindering aan van f 16 326,50.

De ramingen voor de artt. 90 en 91 zijn voor 1901 tot dezelfde bedragen als voor 1900 uitgetrokken. Voor art. 92 wordt f 2000 meer uitgetrokken dan voor 1900 is toegestaan.

Art. 98. Wachtgeld. Voor dit onderwerp wordt voor 1901 f 1200 minder uitgetrokken dan voor 1900 is toegestaan, met het oog op de omstandigheid, dat de termijn van vijf jaren, waarvoor het wachtgeld aan twee gewezen ambtenaren, respectievelijk ten bedrage van f 800 en f 400, was toegekend, in den loop van 1900 verstrijkt.

XVIDE AFDEELING.

Wapen der marechaussee.

Art. 100. Traktementen, enz. Toegestaan voor 1900 f 45 750,00. Geraamd voor 1901 f 45 950,00. Meer voor 1901 f 200,00.

Meer: Verhooging van traktement wegens dienstjaren f 200,00.

Art. 101. Soldijen, enz. Toegestaan voor 1900 f 714 291,00. Geraamd voor 1901 f 738 515,00. Meer voor 1901 f 24 224,00.

Meer: Voor soldij: Wegens uitbreiding van het wapen met 1 bereden marechaussee en 2 onbereden marechaussee's f 1 303,05. Wegens vermeerdering van het aantal marechaussee der 1ste klasse f 5 646,55. Voor verhoogde soldijen wegens dienstjaren f 465,37⁵. Voor vergoeding voor geneeskundige behandeling van paarden f 18 000,00. Voor bureel- en administratiekosten f 1 200,00. Voor kosten van huisvesting en van slaapfournituren, enz. f 5 000,00. Voor fourage f 226,30. Voor verschil ronde som f 0,27⁵. Totaal f 31 841,55.

Minder: Voor soldijen, wegens vermindering van het aantal marechaussee der 2de klasse in het genot der hoogere soldij, ad f 0,10 f 7 617,55. Meer als boven f 24 224,00.

Het is gewenscht om de sterkte van het wapen uit te breiden met 2 onbereden en 1 bereden marechaussee, de beide eerstbedoelden zijn noodig in het belang van den dienst bij de brigade te Venlo; terwijl de bereden marechaussee voor de brigade te Tilburg bestemd is, in welke gemeente uitbreiding van politietoezicht noodig geoordeeld wordt.

Het voornemen bestaat, om aan de bereden marechaussee's, die verblijf houden in plaatsen waar geen militaire paardenartsen zijn gevestigd, evenals aan de officieren van het wapen, een toelage toe te kennen van f 0,10 per dag en per paard, wegens gemis van geneeskundige verzorging voor de paarden. Daarvoor wordt een bedrag van ongeveer f 18 000 gevorderd. Wijders is het de bedoeling, de aan de brigadecommandanten toegelegde sommen voor bureelkosten te verhoogen, voor welk doel f 1200 wordt aangevraagd.

De voortdurende verbetering van de kazernen voor het wapen en de daarmee verband houdende hoogere huurprijzen, maken het voorts noodig, dat voor huisvesting enz. f 5000 meer moet worden geraamd dan in 1900.

XVII^{DE} AFDEELING.*Buitengewone uitgaven.**A. Dienst der genie.**Art. 103. 1ste genie-commandant.**Verbetering van de kazerneering te Gorinchem.*

Voor het maken van een kazernegebouw op het voorplein van de Willemskazerne te Gorinchem is in de begrooting voor 1900, onder art. 100, een bedrag van f 40 000 als eerste termijn opgenomen.

In verband met den afloop van de gehouden aanbesteding, die door de algemeene stijging van de prijzen der bouwmaterialen eenigszins is tegengevallen, zullen de kosten in het geheel f 69 000 bedragen, zoodat thans nog een bedrag van f 29 000 op de begrooting is gebracht.

Verbetering van de Willems- en Smakheulkazerne.

Bij het uitwerken van het ontwerp voor de verbetering van de Wilhelms- en Smakheulkazerne bleek de wenschelijkheid, het bedrag van f 3000, dat volgens de mededeeling op bladz. 37 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende de begrooting voor 1900 (Gedrukte Stukken 1899—1900, 2, n°. 21) nog noodig zoude zijn, reeds ten laste van den dienst 1900 te doen verwerken. In verband hiermede werd voor den hierna genoemden bouw van de verplegingsinrichtingen te Utrecht voor 1900 f 3000 minder beschikbaar gesteld, doch wordt thans geen geld meer voor de verbetering van de Willems- en de Smakheulkazernen aangevraagd.

Verplegingsinrichtingen te Utrecht.

Voor den bouw van de verplegingsinrichtingen wordt, in verband met het vorenstaande, thans f 43 000 aangevraagd, terwijl dan in 1902, in overeenstemming met het gestelde in de Memorie van Toelichting voor 1900 (Gedrukte Stukken 1899—1900, 2, n°. 2, bladz. 28), nog f 10 000 zal noodig zijn.

Watervoorziening te Utrecht.

De gebouwen op het terrein Damlust te Utrecht worden van het benoodigde water voorzien ten deele uit regenbakken en welputten en overigens uit de Utrechtsche waterleiding.

Aangezien in oorlogstijd niet over de laatstgenoemde waterbron zal kunnen beschikt worden, en het oppompen van het water uit de putten en bakken naar de hooggeplaatste reservoirs veel handenarbeid eischt, acht de ondergeteekende het noodzakelijk, de watervoorziening van de gebouwen op genoemd terrein eenigszins te wijzigen, zoodat voortaan de waterreservoirs in de verschillende gebouwen door middel van een door een krachtwerktuig gedreven pomp met het uitmuntende water uit de aanwezige diepe welput zullen gevuld kunnen worden.

Hierdoor zal het gebruik van het water uit de Utrechtsche waterleiding worden beperkt, voorts vermindering van den corveedienst worden verkregen en de watervoorziening in oorlogstijd worden verzekerd.

*Art. 104. 2de genie-commandement.**Militaire bakkerij te Amsterdam.*

De militaire bakkerij te Amsterdam voldoet niet aan de meest bescheiden eischen, die in vreedestijd aan deze inrichting moeten worden gesteld en is voor het gebruik in tijden van oorlog geheel onvoldoende.

Aangezien verbetering van de bestaande inrichting niet wel doenlijk en uitbreiding op de tegenwoordige plaats niet mogelijk is, wenscht de ondergeteekende, ter vervanging van de bestaande, eene geheel nieuwe bakkerij te bouwen. Aanvankelijk zal deze moeten dienen ter vervanging van de bestaande inrichting, doch zij zal geleidelijk moeten worden uitgebreid, om aan alle eischen, die in oorlogstijd moeten worden gesteld, te kunnen voldoen.

Voor aankoop van terrein en voor den bouw van de aanvankelijk noodige inrichtingen wordt een bedrag van f 170 000 noodig geacht.

Militair-hospitaal te 's-Gravenhage.

Nadat de zekerheid was verkregen dat burgemeester en wethouders van de gemeente 's-Gravenhage geen medewerking zouden verleenen bij de pogingen tot het verkrijgen van de beschikking over het proefveld, voor den bouw van een nieuw hospitaal in die gemeente, werden nog onderhandelingen met genoemd dagelijksch bestuur gevoerd ten einde de beschikking te bekomen over een gedeelte gemeentegrond tusschen den Pompstationsweg en den Klatteweg.

Onder dagteekening van 25/29 Juni jl. werd echter de mededeeling ontvangen, dat burgemeester en wethouders geene vrijheid kunnen vinden om er toe mede te werken, dat aan het Rijk, voor den bouw van een nieuw militair hospitaal, het geheel of een gedeelte van het hiervóór genoemde terrein worde afgestaan.

Onder deze omstandigheden zal dus alleen sprake kunnen zijn van verbouwing van het bestaande hospitaal, welke verbouwing door den ondergeteekende nog steeds voldoende, maar thans ook niet langer voor uitstel vatbaar, wordt geacht.

In verband hiermede is een eerste termijn voor die verbouwing, welke in het geheel geraamd wordt op f 210 000, uitgetrokken.

*Art. 105. 3de genie-commandement.**Herstelling kazerne Prinsenhof.*

De voorgevel van de kazerne Prinsenhof te Bergen op Zoom, dagteekenende uit het jaar 1287, eischt dringend herstelling. Het komt den ondergeteekende gewenscht voor, dit oude schoone gebouw, dat vroeger gediend heeft tot woning van de markiezen van Bergen op Zoom, zooveel doenlijk in den stijl te restaureeren. Wel is waar zal dientengevolge een eenigszins hooger bedrag moeten besteed worden dan noodig zoude zijn indien slechts de dringend noodige herstellingen aan het metselwerk worden uitgevoerd, maar de ondergeteekende meent hier niet alleen aan de technische, doch ook aan aesthetische eischen te moeten voldoen.

Woningen voor gehuwden te Bergen op Zoom.

Door het opheffen van de betrekking van waschbaas komen eenige Rijks-woningen beschikbaar, die geleidelijk tot woningen voor gehuwde onderofficieren kunnen verbouwd worden.

Voor het thans uitgetrokken bedrag kan een blok woningen worden gewijzigd.

Kazerneering te Middelburg.

Voor de verbetering van de kazerneering te Middelburg, waarvoor op de begrooting voor 1900 f 40 000 als eerste termijn werd beschikbaar gesteld, wordt thans f 21 800 als tweede termijn aangevraagd. Hiermede zal de beoogde verbetering, waarvoor aanvankelijk f 55 000 werd noodig geacht, doch waarvoor bij nader onderzoek f 61 800 wordt geraamd, kunnen worden voltooid.

Oefeningsterreinen voor de garnizoenen Middelburg en Vlissingen.

Bij de verdere onderhandelingen, die met de besturen van de gemeenten Middelburg en Vlissingen over de beschikbaarstelling van oefeningsterreinen werden gevoerd, is er naar gestreefd aan de overeenkomsten een zoodanigen vorm te geven, dat, overeenkomstig het door de Tweede Kamer der Staten-Generaal uitgedrukte verlangen, de aan de terreinen ten behoeve van het Departement van Oorlog uit te voeren werkzaamheden onder het beheer van genoemd Departement zullen worden uitgevoerd, en dat de daarvoor benoemde sommen op de begrooting voor het VIIIste hoofdstuk kunnen worden aangevraagd, terwijl daarentegen, wanneer daartoe aanleiding bestaat, door de betrokken gemeenten een nader overeengekomen bedrag in 's Rijks schatkist zal worden gestort.

In verband hiermede is thans een post voor de verbetering der bedoelde oefeningsterreinen op de begrooting gebracht.

Wijziging van privaten te Breda.

Ten gevolge van eene wijziging in de gemeenteverordening omtrent den

faecaliënafoer te Breda, is het noodig geworden, verschillende privaten aldaar, die thans voor het tonnenstelsel zijn ingericht, te wijzigen en te voorzien van privaatputten.

Waschinrichting c. a. bij de Kloosterkazerne.

De waschinrichting met privaat en het brandspuithuisje bij de Kloosterkazerne te Breda zijn zeer bouwvallig en bevinden zich in de onmiddellijke nabijheid van de manschappenkeuken; het wordt daarom noodig geacht het privaatgebouw en het brandspuithuisje te verplaatsen en tevens de waschinrichting te verbeteren.

Gebouwen op het nieuwe terrein te Dordrecht.

Op het in 1900 aangekochte terrein te Dordrecht bevinden zich eene loods, die met betrekkelijk geringe kosten tot exercitieloods, en een kantoor, dat tot woning voor twee gehuwden kan worden ingericht. Het voor deze verbouwingen benodigde bedrag is thans in de begrooting opgenomen.

Afbreken van eene brug te Brielle.

Bij de aanbesteding van het afbreken van de Zuidpoort te Brielle met bijkomende werken is gebleken, dat de daarvoor gemaakte raming niet voldoende ruim was gesteld. De ondergeteekende heeft daarom gemeend de uitvoering van dit werk zooveel mogelijk te moeten beperken en voor het afbreken en wijzigen van de brug thans opnieuw een bedrag te moeten uittrekken.

Open rijbaan te 's Hertogenbosch.

In verband met den bouw van eene overdekte rijbaan te 's Hertogenbosch en met het beschikbaarstellen van een gedeelte gemeentegrond is het noodig de voorhanden open rijbaan te verplaatsen, en ter verkrijging van een goed geheel, eenige bijkomende werkzaamheden te verrichten.

Art. 106. Aankoop van oefeningsterreinen.

Oefeningsterreinen.

Om gelijke redenen als ten vorigen jare werden uiteengezet (Gedrukte Stukken 1899—1900, 2, n°. 2) komt het den ondergeteekende noodig voor, een bedrag beschikbaar te hebben voor den aankoop van oefeningsterreinen.

De ondergeteekende stelt zich voor, vóór den aanvang van of tijdens de mondelinge beraadslagingen ter zake nadere inlichtingen te verstrekken.

Art. 107. Levering van bureelmeubelen.

Bureelmeubelen.

De op de bureelen van de commandeerende officieren der korpsen voorhanden meubelen voldoen niet aan de eischen welke daaromtrent behooren gesteld te worden. Het komt ondergeteekende daarom noodig voor, deze bureelen van eenvoudige meubelen te doen voorzien, waardoor de aldaar thans voor dat doel in gebruik zijnde kazernemeubelen zullen beschikbaar komen en de betrokken autoriteiten voortaan niet meer persoonlijk in de behoefte aan meubilair zullen behoeven te voorzien.

C. Artillerie-inrichtingen.

Art. 109. Verbetering van artillerie-inrichtingen.

Directiebureelen te Amsterdam.

Voor de redenen, die den ondergeteekende aanleiding hebben gegeven tot het uittrekken van eene som, ten behoeve van het inrichten van het arsenaal te Amsterdam tot bureelgebouw voor de directie der artillerie-inrichtingen, meent hij te mogen verwijzen naar het daaromtrent gestelde bij de VIIde afdeling. Het thans uitgetrokken bedrag komt overeen met het vermelde op bladz. 4 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende het ontwerp van wet tot aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1899 (Gedrukte Stukken, 1898—1899, 181, n°. 6).

Artillerie-inrichtingen aan de Hembrug

Voor het thans, ten behoeve van de verbetering van de artillerie-inrichtingen aan de Hembrug aangevraagde bedrag wenscht de ondergeteekende een munitie-magazijn te doen bouwen en een aanvang te doen maken met den bouw van eene steenkolenbergloods, terwijl overigens eenige verbeteringen van kleinen omvang zullen worden aangebracht.

Artillerie schietschool te Oldebroek.

In de legerplaats bij Oldebroek wordt, voor het verrichten van timmerwerk, gebruik gemaakt van een in vervallen toestand verkeerend houten gebouwtje; het wordt noodig geacht dit te vervangen door een steenen gebouw, dat tevens voor het verrichten van verfwerk zal worden ingericht.

D. Approviandeering van stellingen en liniën.

Art. 110. Kosten wegens aankoop, gebruik en onderhoud van werktuigen tot het vervaardigen van geperste turf, enz. Toegestaan voor 1900 f 35 500. Geraamd voor 1901 f 27 000. Voor 1901 minder f 8 500.

De omschrijving van het artikel is eenigszins gewijzigd, om, desvereischt, uit het toe te staan bedrag te kunnen aanschaffen brand- en lichtstoffen tot het voltallig houden van den opgelegden voorraad brand- en lichtstoffen op andere forten dan die in de Stelling van Amsterdam.

De Minister van Oorlog,
ELAND.

VERGELIJKING VAN HOOFDSTUK VIII DER STAATSBEGROOTING
VOOR 1901 MET DAT VOOR 1900, VOOR ZOOVERRE DE
SOMMEN BIJ DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN
DEZER BEGROOTING VERMELD, NIET MET
ELKANDER OVEREENSTEMMEN.

Art. 4. Traktementen, enz. van den grooten staf. Bedrag voor 1901 f 46 800,00.
Art. 4. Bedrag voor 1900 f 48 700,00. Minder voor 1901 f 1 900,00.

Art. 7. Traktementen, enz. van de provinciale en plaatselijke staven. Bedrag voor 1901 f 74 100,00. *Art. 7.* Bedrag voor 1900 f 71 700,00. Meer voor 1901 f 2 400,00.

Art. 8. Traktementen, toelagen enz. van de officieren der staven en korpsen infanterie. Bedrag voor 1901 f 1 655 362,00. *Art. 8.* Bedrag voor 1900 f 1 677 615,00. Minder voor 1901 f 22 253,00.

Art. 9. Traktementen, toelagen enz. van de officieren der staven en korpsen cavalerie. Bedrag voor 1901 f 272 600,00. *Art. 9.* Bedrag voor 1900 f 269 500,00. Meer voor 1901 f 3 100,00.

Art. 10. Traktementen, toelagen enz. van de officieren der staven en korpsen artillerie. Bedrag voor 1901 f 993 437,00. *Art. 10.* Bedrag voor 1900 f 999 450,00. Minder voor 1901 f 6 013,00.

Art. 11. Traktementen, toelagen enz. van de officieren der staven en korpsen genie. Bedrag voor 1901 f 275 850,00. *Art. 11.* Bedrag voor 1900 f 276 250,00. Minder voor 1901 f 400,00.

Art. 13. Voorschotten aan officieren, tot aanschaffing van kleeding enz. Bedrag voor 1901 f 16 000,00. *Art. 12bis.* Bedrag voor 1900 f 26 000,00. Minder voor 1901 f 10 000,00.

Art. 12ter. Zending van officieren, bestemd voor het bijwonen van krijgsverrichtingen in Zuid-Afrika. Bedrag voor 1900 f 6 000,00. Minder voor 1901 f 6 000,00.

Art. 14. Soldijen, daggelden enz. van onderofficieren en soldaten. Bedrag voor 1901 f 2 761 102,00. *Art. 13.* Bedrag voor 1900 f 2 696 474,00. Meer voor 1901 f 64 628,00.

Art. 15. Kleeding en uitrusting enz. van onderofficieren en soldaten. Bedrag voor 1901 f 1 419 030,00. *Art. 14.* Bedrag voor 1900 f 1 419 984,00. Minder voor 1901 f 954,00.

Art. 18. Voeding en verzorging van paarden. Bedrag voor 1901 f 1 210 859,00. *Art. 17.* Bedrag voor 1900 f 1 213 616,00. Minder voor 1901 f 2 757,00.

Art. 19. Huisvesting en voeding, enz. Bedrag voor 1901 f 273 200,00. *Art. 18.* Bedrag voor 1900 f 280 200,00. Minder voor 1901 f 7 000,00.

Art. 20. Herstellen en onderhouden van wapenen en ledergoed, enz. Bedrag voor 1901 f 79 800,00. *Art. 19.* Bedrag voor 1900 f 84 800,00. Minder voor 1901 f 5 000,00.

Art. 21. Oefeningen en onderwijs. Bedrag voor 1901 f 161 055,00. *Art. 20.* Bedrag voor 1900 f 147 590,00. Meer voor 1901 f 13 465,00.

Art. 22. Bureel- en andere administratiekosten. Bedrag voor 1901 f 117 895,00. *Art. 21.* Bedrag voor 1900 f 115 510,00. Meer voor 1901 f 2 385,00.

Art. 25. Traktementen enz. van het personeel van den geneeskundigen dienst. Bedrag voor 1901 f 597 840,00. *Art. 24.* Bedrag voor 1900 f 605 540,00. Minder voor 1901 f 7 700,00.

Mil. Spect. 1900.

Art. 29. Kosten van de Hoogere Krijgsschool. Bedrag voor 1901 *f* 26 479,00.
Art. 28. Bedrag voor 1900 *f* 25 934,00. Meer voor 1901 *f* 545,00.

Art. 30. Kosten van de Koninklijke Militaire Academie. Bedrag voor 1901 *f* 197 869,00. *Art. 29.* Bedrag voor 1900 *f* 172 642,00. Meer voor 1901 *f* 25 227,00.

Art. 31. Kosten van de Cadettenschool. Bedrag voor 1901 *f* 73 258,00. *Art. 30.* Bedrag voor 1900 *f* 66 197,00. Meer voor 1901 *f* 7 061,00.

Art. 32. Kosten van den Hoofdcursus. Bedrag voor 1901 *f* 45 833,00. *Art. 31.* Bedrag voor 1900 *f* 43 490,00. Meer voor 1901 *f* 2 343,00.

Art. 33. Kosten van de Normaal-schietschool. Bedrag voor 1901 *f* 34 217,00.
Art. 32. Bedrag voor 1900 *f* 29 899,00. Meer voor 1901 *f* 4 318,00.

Art. 34. Jaarwedden enz. bij de verschillende artillerie-inrichtingen. Bedrag voor 1901 *f* 124 050,00. *Art. 33.* Bedrag voor 1900 *f* 127 800,00. Minder voor 1901 *f* 3 750,00.

Art. 35. Daggelden, werkloonen en soldijen bij de artillerie-inrichtingen. Bedrag voor 1901 *f* 691 950,00. *Art. 34.* Bedrag voor 1900 *f* 691 185,00. Meer voor 1901 *f* 765,00.

Art. 36. Kosten vallende op den dienst bij de artillerie-inrichtingen. Bedrag voor 1901 *f* 191 390,00. *Art. 35.* Bedrag voor 1900 *f* 172 352,00. Meer voor 1901 *f* 19 038,00.

Art. 37. Aanschaffing van geschut, mitrailleurs, enz. Bedrag voor 1901 *f* 558 545,00. *Art. 36.* Bedrag voor 1900 *f* 409 535,00. Meer voor 1901 *f* 149 010,00.

Art. 38. Aanschaffing van draagbare wapenen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 163 100,00.
Art. 37. Bedrag voor 1900 *f* 142 900,00. Meer voor 1901 *f* 20 200,00.

Art. 40. Aanschaffing van werktuigen en gereedschappen voor den algemeenen dienst. Bedrag voor 1901 *f* 147 850,00. *Art. 39.* Bedrag voor 1900 *f* 104 900,00. Meer voor 1901 *f* 42 950,00.

Art. 43. Onderhouden, herstellen enz. van vestingwerken enz. in het 1ste genie-commandement. Bedrag voor 1901 *f* 139 660,00. *Art. 42.* Bedrag voor 1900 *f* 123 375,00. Meer voor 1901 *f* 16 285,00.

Art. 44. Onderhouden, herstellen enz. van vestingwerken enz. in het 2de genie-commandement. Bedrag voor 1901 *f* 170 770,00. *Art. 43.* Bedrag voor 1900 *f* 157 545,00. Meer voor 1901 *f* 13 225,00.

Art. 45. Onderhouden, herstellen enz. van vestingwerken enz. in het 3de genie-commandement. Bedrag voor 1901 *f* 131 590,00. *Art. 44.* Bedrag voor 1900 *f* 122 365,00. Meer voor 1901 *f* 9 225,00.

Art. 46. Onderhouden, herstellen enz. van vestingwerken enz. in het 4de genie-commandement. Bedrag voor 1901 *f* 136 250,00. *Art. 45.* Bedrag voor 1900 *f* 142 095,00. Minder voor 1901 *f* 5 845,00.

Art. 47. Huur van gebouwen, oefeningsterreinen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 287 480,00. *Art. 46.* Bedrag voor 1900 *f* 272 090,00. Meer voor 1901 *f* 15 390,00.

Art. 49. Aankoop van kaarten, enz. Bedrag voor 1901 *f* 2 800,00. *Art. 48.* Bedrag voor 1900 *f* 2 500,00. Meer voor 1901 *f* 300,00.

Art. 50. Aankoop en onderhoud van gereedschappen, enz. voor de genietroepen. Bedrag voor 1901 *f* 10 500,00. *Art. 49.* Bedrag voor 1900 *f* 8 310,00. Meer voor 1901 *f* 2 190,00.

Art. 51. Telegraphische en telephonische verbindingen in verdedigingsliniën. Bedrag voor 1901 *f* 9 000,00. *Art. 50.* Bedrag voor 1900 *f* 9 475,00. Minder voor 1901 *f* 475,00.

Art. 52. Materieel voor de vernieling van bruggen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 4 100,00. *Art. 51.* Bedrag voor 1900 *f* 2 200,00. Meer voor 1901 *f* 1 900,00.

Art. 53. Practische oefeningen voor het korps genietroepen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 15 000,00. *Art. 52.* Bedrag voor 1900 *f* 14 230,00. Meer voor 1901 *f* 770,00.

Art. 54. Onderhouden, herstellen enz. van terreinen en gebouwen der artillerie-inrichtingen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 31 170,00. *Art. 53.* Bedrag voor 1900 *f* 24 770,00. Meer voor 1901 *f* 6 400,00.

Art. 55. Aankoop van brood en toelagen voor het gemis van brood. Bedrag voor 1901 *f* 90 633,00. *Art. 54.* Bedrag voor 1900 *f* 76 926,00. Meer voor 1901 *f* 13 707,00.

Art. 56. Traktementen enz. van het personeel bij de militaire bakkerijen. Bedrag voor 1901 *f* 64 050,00. *Art. 55.* Bedrag voor 1900 *f* 66 450,00. Minder voor 1901 *f* 2 400,00.

Art. 57. Aankoop van graan, enz. Bedrag voor 1901 *f* 295 742,00. *Art. 56.* Bedrag voor 1900 *f* 356 644,00. Minder voor 1901 *f* 60 902,00.

Art. 59. Aankoop van vee, van levensmiddelen, enz. Bedrag voor 1901 *f* 1 957 823,00. *Art. 58.* Bedrag voor 1900 *f* 2 055 246,00. Minder voor 1901 *f* 97 423,00.

Art. 60. Traktementen, enz. van het personeel bij de centrale magazijnen van kleding, enz. Bedrag voor 1901 *f* 125 000,00. *Art. 59.* Bedrag voor 1900 *f* 121 130,00. Meer voor 1901 *f* 3 870,00.

Art. 62. Magazijnskosten, kampementseffecten enz. Bedrag voor 1901 *f* 45 500,00. *Art. 61.* Bedrag voor 1900 *f* 55 500,00. Minder voor 1901 *f* 10 000,00.

Art. 65. Militaire verkenningen en Topographische Inrichting. Bedrag voor 1901 *f* 66 830,00. *Art. 64.* Bedrag voor 1900 *f* 66 530,00. Meer voor 1901 *f* 300,00.

Art. 67. Reiskosten, verblijfkosten, teerkosten en vacatiën. Bedrag voor 1901 *f* 106 000,00. *Art. 66.* Bedrag voor 1900 *f* 89 000,00. Meer voor 1901 *f* 17 000,00.

Art. 68. Scheeps- en wagenvrachten, enz. Bedrag voor 1901 *f* 240 000,00. *Art. 67.* Bedrag voor 1900 *f* 236 000,00. Meer voor 1901 *f* 4 000,00.

Art. 87. Tegemoetkoming aan G. N. H. VAN RIESEN. Bedrag voor 1901 *f* 1 608,40. Meer voor 1901 *f* 1 608,40.

Art. 88. Permanente commissie voor de voorbereiding van de approviandeering der Stelling van Amsterdam. *Memorie.*

Art. 92. Pensioenen aan mindere geëmployeerden, enz. Bedrag voor 1901 *f* 50 000,00. *Art. 89.* Bedrag voor 1900 *f* 48 000,00. Meer voor 1901 *f* 2 000,00.

Art. 96. Toelagen voor het verlies van het genot der leges, enz. Bedrag voor 1901 *f* 9 502,00. *Art. 93.* Bedrag voor 1900 *f* 9 634,00. Minder voor 1901 *f* 132,00.

Art. 98. Wachtgelden. Bedrag voor 1901 *f* 1 867,00. *Art. 95.* Bedrag voor 1900 *f* 3 067,00. Minder voor 1901 *f* 1 200,00.

Art. 100. Traktementen, enz. van officieren van het wapen der marechaussee. Bedrag voor 1901 *f* 45 950,00. *Art. 97.* Bedrag voor 1900 *f* 45 750,00. Meer voor 1901 *f* 200,00.

Art. 101. Soldijen, enz. van het wapen der marechaussee. Bedrag voor 1901 *f* 738 515,00. *Art. 98.* Bedrag voor 1900 *f* 714 291,00. Meer voor 1901 *f* 24 224,00.

Art. 103. Buitengewone uitgaven dienst der genie, in het 1ste genie-commandement voor den bestaanden toestand. Bedrag voor 1901 *f* 90 000,00. *Art. 100.* Bedrag voor 1900 *f* 95 400,00. Minder voor 1901 *f* 5 400,00.

Art. 104. Buitengewone uitgaven dienst der genie, in het 2de genie-commandement voor den bestaanden toestand. Bedrag voor 1901 *f* 87 000,00. *Art. 101.* Bedrag voor 1900 *f* 9 000,00. Meer voor 1901 *f* 78 000,00.

Art. 105. Buitengewone uitgaven dienst der genie, in het 3de genie-commandement voor den bestaanden toestand. Bedrag voor 1901 *f* 63 940,00. *Art. 102a.* Bedrag voor 1900 *f* 112 550,00. Minder voor 1901 *f* 48 610,00.

Art. 102b. Buitengewone uitgaven dienst der genie, in het 3de genie-commandement ter uitvoering van het algemeen plan van kazerneering. Bedrag voor 1900 *f* 30 800,00. Minder voor 1901 *f* 30 800,00.

Art. 103. Buitengewone uitgaven dienst der genie, in het 4de genie-commandement voor den bestaanden toestand. Bedrag voor 1900 *f* 26 700,00. Minder voor 1901 *f* 26 700,00.

Art. 104. Aanschaffing van oefeningsmaterieel voor den vestingtelegraafdienst. Bedrag voor 1900 *f* 2 000,00. Minder voor 1901 *f* 2 000,00.

Art. 105. Voorzieningen aan en verstrekkingen ten behoeve van cantines. Bedrag voor 1900 *f* 19 500,00. Minder voor 1901 *f* 19 500,00.

Art. 106. Aankoop van oefeningsterreinen. Bedrag voor 1901 *f* 25 000,00.
Art. 106. Bedrag voor 1900 *f* 40 000,00. Minder voor 1901 *f* 15 000,00.

Art. 107. Bureelmeubelen ten dienste van commandeerende officieren. Bedrag voor 1901 *f* 8 500,00. Meer voor 1901 *f* 8 500,00.

Art. 108. Samenstelling van draagbare vuurwapenen van 6,5 m.M.. aanschaffing van verwisselstukken, enz. Bedrag voor 1901 *f* 92 000,00. *Art. 107.* Bedrag voor 1900 *f* 1 685 500,00. Minder voor 1901 *f* 1 593 500,00.

Art. 109. Artillerie-inrichtingen aan de Hembrug, enz. Bedrag voor 1901 *f* 71 800,00. *Art. 108.* Bedrag voor 1900 *f* 65 000,00. Meer voor 1901 *f* 6 800,00.

Art. 110. Werktuigen, enz. tot het vervaardigen van geperste turf, enz. Bedrag voor 1901 *f* 27 000,00. *Art. 109.* Bedrag voor 1900 *f* 35 500,00. Minder voor 1901 *f* 8 500,00.

Art. 110. Toelage, enz. voor de commissie bedoeld bij art. 6 der wet van 29 December 1898 (*Staatsblad* n°. 279). Bedrag voor 1900 *f* 7 800,00. Minder voor 1901 *f* 7 800,00.

Art. 111. Dekking der uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel. Bedrag voor 1901 *f* 850 000,00. *Art. 111.* Bedrag voor 1900 *f* 851 000,00. Minder voor 1901 *f* 1 000,00.

Totaal voor 1901 *f* 18 302 051,40. Totaal voor 1900 *f* 19 729 636,00. Minder voor 1901 *f* 1 427 584,60.